

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İLGA, İBKA, ISLAH AÇISINDAN CAHİLİYE DÖNEMİ NİKAH
ÇEŞİTLERİ VE RİVAYETLERE YANSIMASI

Abdullah YILMAZ

1920301113

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN

BURDUR – 2023

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

**İLGA, İBKA, ISLAH AÇISINDAN CAHİLİYE DÖNEMİ NİKAH
ÇEŞİTLERİ VE RİVAYETLERE YANSIMASI**

Abdullah YILMAZ

1920301113

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN

Üye: Prof. Dr. Veli ATMACA

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet DİLEK

BURDUR – 2023

T.C.
BURDUR MEHMET AKİF ERSOY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ETİK BEYAN

Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'ne göre hazırlamış olduğum *“İlga, İbka, Islah Açısından Cahiliye Dönemi Nikâh Çeşitleri ve Rivayetlere Yansıması”* adlı tezin hazırlanması sürecinde akademik ve etik kuralları ihlal etmediğimi, tezimin özgün olduğunu, başvurduğum kaynakları metin içinde, dipnotlarda ve kaynakçada eksiksiz ve bilimsel kurallara uygun olarak gösterdiğimi taahhüt ederim.

Abdullah YILMAZ

Tarih ve İmza

TEŞEKKÜR METNİ

İnsanoğlunun neslini devam ettirebilmesi için en önemli müesseselerden birisi şüphesiz ailedir. Aile, kadın ve erkeğin belirli kaideler ve ritüeller eşliğinde hayatlarını birleştirmesiyle oluşur. Ailenin temelini oluşturan evlilik ise nikâhla kurulmaktadır. Hem insani hem de kültürel bir olgu olan nikâh, toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bunlardan birisi de şüphesiz zengin bir kültüre sahip olan Cahiliye dönemi Arap toplumdur. Arapların İslam Dini gelmeden önce ne tür evlilikler yaptığını, evlilik esnasında hangi faaliyetlerde bulunduğunu ve İslam'ın gelmesiyle İslam hukukunun evlilik meselelerinde ne tür değişiklik yaptığını bilmek konuya vâkıf olmamız açısından oldukça önem arz etmektedir. Bu sayede İslam Dini'nin kadına, ahlaka ve özellikle nesle verdiği değeri daha iyi görmüş olacağız.

Araştırmamızın konusu, Arap topraklarında İslam Dini'nin henüz ortaya çıkmadığı dönem olan Cahiliye döneminde uygulanan nikâh çeşitlerinin tespiti ve rivayetlere yansımasıdır. Amacımız, bu dönemde nikâh çeşitleri kapsamındaki bütün akid ve ahidleri tetkik ederek vahiy ile yerel kültürün nerelerde örtüştüğünü, buna bağlı olarak ne kadarı vahiy tarafından ne kadarı Hz. Peygamber tarafından “takrir” veya “teşri” edildiğini araştırmaktır. Dolayısıyla yasaklananların, yasak olma sebeplerini gerekçeleri ile birlikte açıklamaktır.

Bu süreçte, yoluma ışık tutan, araştırmayla ilgili bir sorun yaşadığımda kendisine müracaat ederek kıymetli zamanını ayıran sabır ve ilgiyle yardımını esirgemeyen danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Tunahan ERDOĞAN'a, çalışmamın birçok aşamasında kıymetli destekleri ve engin hoşgörüsü ile yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Veli ATMACA'ya ve farklı bakış açısıyla olaylara bakış açımı genişleten sayın hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Dilek'e şükranlarımı arz ederim. Ayrıca çalışmamın son haline gelmesinde emek sarf eden değerli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Hakan TAHTACI, Arş. Gör. Dr. Ali Rıza Kara ve Arş. Gör. Elmas Ruşen BARUT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Beni yetiştiren ve iyi bir insan olmam için her türlü özveride bulunan anneme, tek hedefi çocuklarını okutmak olan rahmetli babama ve bu süreçte her daim desteğini esirgemeyen yol arkadaşım eşime de teşekkürü borç bilirim.

Gayret bizden, tevfik Allah Teâlâ'dandır.

Abdullah YILMAZ
BURDUR, 2023

(YILMAZ, Abdullah, İlga, İbka, Islah Açısından Cahiliye Dönemi Nikâh Çeşitleri ve Rivayetlere Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Burdur, 2023)

ÖZET

İslam Dini'nin ana kaynakları olan Kur'ân ve Sünnet, insan hayatı üzerinde pek çok düzenleme ve yenilik getirmiştir. Bu yeniliklerden birisi de aile kurumunun başlangıç safhası olan nikâh ve nikâh türleri ile ilgilidir. Cahiliye döneminde kadına değer vermeyen, toplum ahlakını bozan ve özellikle neslin geleceğini tehlikeye atan pek çok nikâh akdi bulunmaktaydı. Cahiliye toplumunda yaşayan insanların evlilik çerçevesindeki yaşayışlarına, âdetlerine, kültürlerine, düşünce ve tasavvurlarına baktığımızda İslam hukukunun bu hususta neleri tashih edip dönüştürdüğünü, neleri ilga ve ibkâ ettiğini gerekçeleri ile idrak ettiğimizde bu dinin kadına, ahlaka ve özellikle nesle verdiği değeri daha iyi anlamış olacağız.

Hız. Âişe'den aktarılan bir rivayete göre Cahiliye devrinde dört çeşit nikâh olduğu bildirilse de o dönemde var olan on beş nikâh akdi tespit edilmiştir. Bu akidlerin büyük bir kısmı rivayetlere yansırken Haden, Bedel ve İştira nikâhına ait rivayetler, Kütüb-i Sitte de yer almamaktadır. Kur'ân-ı Kerîm bu nikâh akidlerinden bazılarına doğrudan değinmektedir. Vahiy ve sünnet, İslam Dini zuhur ettikten sonra, belirli bir vakit daha uygulanan bu akidleri, kadınlar için büyük zulüm ve haksızlık oluşturduğu gerekçesiyle çoğunluğunu ilga etmiştir. Genelde evlilik amacı gütmeyen ve sırf nefsanî arzuları tatmin etmek için yapılan bu birlikteliklerin ilga edilmesindeki temel sebep, zina olmasından kaynaklansa da kadının alacak hakkı olan mehir, veraset, nafaka ve boşama gibi haklarından yoksun bırakılması, özgürlüğünün elinden alınması ve akidlerin anlaşmalı olması (sürelî) gibi unsurlar da ilga edilmesindeki önemli diğer etkenlerdir. Bu etkenler, o dönemde kadın ve erkek arasında bir ayrım yapıldığını gözler önüne sermiştir. Tüm insanlığa hitap eden İslam Dini, cinsiyete bağlı üstünlüğü kabul etmemiş, kıymet gösterilmeyen ve erkeğin sahip olduğu pek çok haktan mahrum bırakılan kadınlara haklarını tanzim etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Cahiliye, Nikâh, Kütüb-i Sitte, İbka, İlga, Islah.

(YILMAZ, Abdullah, *Types of Marriage in the Period of Ignorance in Terms of İlga, İbka, Islah and Their Reflection on Narrations*, Master Thesis, Burdur, 2023)

ABSTRACT

The Quran and the Sunnah, the main sources of the Islamic religion, have brought many regulations and innovations to human life. One of these innovations is related to marriage and its types, which are the initial phase of the family institution. During the period of ignorance, there were many marriage contracts that did not value women, disrupted social morals and especially endangered the future of the generation. When we look at the lives, customs, cultures, thoughts and imaginations of people living in the ignorant society within the framework of marriage, and understand what Islamic law corrects and transforms in this regard, and what it abolishes and abolishes, we will better understand the value that this religion gives to women, morality and especially the generation.

Hz. According to a narration from Aisha, although it is stated that there were four types of marriage in the Age of Ignorance, fifteen marriage contracts that existed in that period were identified. While most of these contracts are reflected in the narrations, the narrations regarding the Haden, Bedel and İştira marriages are not included in the Kutub-i Sitte. The Holy Quran directly mentions some of these marriage contracts. Revelation and sunnah abolished most of these agreements, which were implemented for a certain period of time after the emergence of Islam, on the grounds that they constituted great cruelty and injustice for women. Although the main reason for the annulment of these unions, which are generally not for the purpose of marriage and are made only to satisfy earthly desires, is that the woman is deprived of her rights such as dowry, inheritance, alimony and divorce, which is her right to receive, and that the contracts are contractual (termed). These factors are also important factors in its abolition. These factors revealed that there was a distinction between men and women at that time. The religion of Islam, which appeals to all humanity, has not accepted gender-based superiority and has granted rights to women who are undervalued and deprived of many rights that men have.

Key Words: *Hadith, Ignorance, Marriage, Kutub as-Sitte, İbka, İlga, Islah.*

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN.....	i
TEŞEKKÜR METNİ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DÖNEMİNE GENEL BAKIŞ VE NİKAH ÂDETLERİ

1. CAHİLİYE DÖNEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	7
1.1. Aile	8
1.2. Kadınların Durumu.....	11
1.3. Evlilik	12
1.3.1. Araplarda Evlenilmesi Yasak Olanlar	14
1.3.2. Mehir	15
1.3.3. Düğün	17
1.3.4. Velîme	18
2. CAHİLİYE DÖNEMİNDE NİKAH VE ÇEŞİTLERİ	18
2.1. Meşru Nikâh	19
2.2. İstibda‘ Nikâhı (الاستبضاع).....	20
2.3. Raht Nikâhı ve Çocuğun Bir Soya İlhakı (الرهط)	22
2.4. Biğâ‘ Nikâhı (البغاء).....	23
2.5. Şiğâr Nikâh (الشغار)	25
2.6. Haden Nikâhı (الخدن)	27
2.7. Mut‘a Nikâhı (المتعة)	28
2.8. Za‘îne Nikâhı (ظعينة)	29
2.9. İştirâ‘ Nikâhı (اشتراء).....	31
2.10. Bedel Nikâhı (بدل)	31
2.11. Makt Nikâhı (المقت)	34
2.12. Doğmamış Kızlarla Evlilik.....	36
2.13. Teaddüd-i Zevcât (تعدد الزوجات).....	37
2.14. Küçük Kızlarla Evlilik.....	38
2.15. Hülle Nikâhı (حلة)	40

İKİNCİ BÖLÜM
NİKAH ÇEŞİTLERİNİN RİVAYETLERE YANSIMASI ve
DEĞERLENDİRİLMESİ

1. NİKAHIN TANIMI	43
2. NİKAH ÇEŞİTLERİ	45
2.1. Meşru Nikâh Hakkında Rivayetler	45
2.2. İstibda‘ Nikâhı Hakkında Rivayetler	47
2.3. Raht Nikâhı ve Çocuğun Bir Soya İlhakı Hakkında Rivayetler	49
2.4. Biğâ’ Nikâhı Hakkında Rivayetler	50
2.5. Şiğâr Nikâhı Hakkında Rivayetler	52
2.6. Haden Nikâhı Hakkında Rivayetler	54
2.7. Mut‘a Nikâhı Hakkında Rivayetler	55
2.7.1. Mut‘a Nikâhına İzin Veren Hadisler	55
2.7.2. Mut‘a Nikâhının Yasaklığını İfade Eden Hadisler	61
2.8. Za‘îne Nikâhı Hakkında Rivayetler	66
2.9. İştirâ’ Nikâhı Hakkında Rivayetler	68
2.10. Bedel Nikâhı Hakkındaki Rivayetler	69
2.11. Makt Nikâhı Hakkında Rivayetler	70
2.12. Doğmamış Kızların Nikâhı Hakkında Rivayetler	73
2.13. Teaddüd-i Zevcât Nikâhı Hakkında Rivayetler	75
2.14. Küçük Kızlarla Nikâhlanma Hakkındaki Rivayetler	78
2.15. Hülle Nikâhı Hakkında Rivayetler	80
SONUÇ	82
KAYNAKÇA	85
ÖZGEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

b.	: Bin
bt.	: Bint
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editör
MEBİA.	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
nşr.	: Neşreden
OMÜİFD.	: On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
ö.	: Ölüm tarihi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
sad.	: Sadeleştiren
SDÜİF.	: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ss.	: Sayfalar arası
t.y.	: Tarih yok
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
thk.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
tsh.	: Tashih eden
Y.	: Yıl
y.y.	: Yayın yeri yok
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmamızın konusu, Arap topraklarında İslam Dini'nin henüz ortaya çıkmadığı Cahiliye döneminde uygulanan nikâh çeşitlerinin tespiti ve rivayetlere yansımalarıdır. Gerek ilâhi gerekse ilâhi olmayan dinlerde, en eski tarihten günümüze kadar varlığını sürdürmüş, toplumun temel kurumlarından birisi olan evlilik, nikâhla kurulmaktadır. Nikâh hem insani hem de kültürel bir olgu olması hasebiyle toplumlar arasında farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Bu toplumlardan birisi olan Arap toplumunun da kendine özgü çok sayıda nikâh çeşidi bulunmaktadır.

Hz. Âişe'nin bildirdiğine göre Cahiliye döneminde dört çeşit nikâh akdi bulunmaktadır. Fakat klasik ve modern dönem İslam tarihi kaynaklarına baktığımızda, zikredilen akid sayısı, Hz. Âişe rivayetindeki sayı ile örtüşmemektedir. O halde Cahiliyede bu nikâh akidleri dışında başka nikâh akidleri var mıydı? Varsa bu akidler Kur'an ve hadislerde yer almakta mıdır? Hz. Peygamber ve ona tâbi olan meşhur sahabîler bu nikâh akidlerini uyguladı mı? Uyguladı ise hangilerini uyguladı ya da sadece onlara mahsus kılınan nikâh şekilleri var mıydı? Hz. Peygamber sonrasında da bu akidler uygulanmaya devam etti mi? Akidler ne zaman ilga edildi? İlga edilen akidlerin hepsini Hz. Peygamber mi ilga etti yoksa bazı müsteşriklerin iddia ettiği gibi Hz. Ömer'in ilga ettiği akidler de var mıdır? Akidlerin mev'ûde ile bağlantısı var mıydı? Akidlerin, ilga, ibkâ ve ıslah edilmesinin arka planındaki gerekçeler nelerdir? Müsteşrikler, Hz. Peygamber'in bazı evliliklerinde bu nikâh türleriyle hangisiyle bağlantı kurdu, gerekçeleri neydi ve hadislerle nasıl yansıdı? Kadınların İslam öncesi durum ve konumları neydi, İslam hukuku ile birlikte neler değişti? gibi soruları cevaplamak amacıyla bu çalışmayı yapmaya karar verdik.

İslam'ın zuhuruna kadar kendi örf ve âdetleri çerçevesinde bireysel, ailevi ve toplumsal hayatını sürdüren Cahiliye Araplarında yeni dinle birlikte, bu hayat tarzının temelini teşkil eden örf ve âdetlerin birçoğu Hz. Peygamber'in kendi hayatında tatbiki, sahabeye talimatı ile birçok değişikliğe uğramış olup âdeti kültürel arınmaya tabi tutulmuş ve bu sayede yepyeni bir hayat tarzı, yaşayış ve davranış biçimi inşa edilmiştir. Burada dikkat çeken değişim ve dönüşümde önceki uygulamaların, örf ve âdetlerin peşinen ve külliyen reddedilmediği; bazılarının tamamen "iptal" edilmesine karşılık,

bazılarını “kısmen iptal, kısmen ibkâ” (devamına müsaade etmek) bazılarını “ıslah” bazılarını da olduğu gibi takrir ederek “ibkâ” ettiği görülmektedir.

Bu tespitten hareketle günümüz açısından bir din tebliğcisinin içinde bulunduğu kültüre karşı tutumunda bize “nebevi bir tavır” da sunulmuş olmakta ve sert tutumdan, her türlü geleneği tek kalemde silip atmadan “faydalı” olanlarını eleyip ayıklama şeklinde olması gerektiği öğretilmektedir. İşte bu çalışmamızın bir yandan güncel, pratik diğer yandan bireysel, ailevi ve toplumsal açıdan kültürel dönüşümün sağlanmasındaki kademelere riayet yanında, bu ameliyede Hz. Peygamber'in geleneğe müdahale, onu değiştirme ve dönüştürmedeki söz ve fiillerini doğru anlayabilmek; konuya dair misaller çerçevesinde nebevi maksadı daha doğru tespit edebilmek gibi metodolojik faydaları da hesap etmekteyiz.

Kur’ân-ı Kerîm ve hadislerin toplumun hayat tarzı, yaşayış biçimi ve özellikle ahlak inşasında meydana getirdiği yenilikleri ve gerçekleştirdiği değişim ve dönüşümlerin kavranabilmesi için nazil olduğu toplumun insani, dini ve sosyal değerlerinin tanınması ve bilinmesi gerekmektedir. Bu da Kur’ân öncesi Cahiliye toplumunun örf ve âdetlerinin bilinmesini zorunlu kılar. Çünkü yüce Allah, Kur’an-ı Kerîm’i tüm insanlığa indirdiğinde onunla beraber özel bir toplum göndermedi, mevcut olan bir toplum vardı ve Hz. Peygamber’in yaşadığı bir dönem vardı. Bu toplumda yaşayan insanların evlilik çerçevesindeki yaşayış şekillerine, âdetlerine, kültürlerine ve hayata bakış açılarına baktığımızda İslam hukukunun bu hususta neleri tashih edip dönüştürdüğünü, neleri ilga ve ibkâ ettiğini daha iyi görmüş ve anlamış olacağız.

İnsanları dalaletten hidayete, karanlıktan aydınlığa çıkarma arzu ve gayesi olan Kur’ân ve Sünnet, insan hayatı üzerinde pek çok düzenleme yapmıştır. Bu konulardan biri de aile kurumunun başlangıç safhası olan nikâh akdi ve türleri ile ilgilidir. Çalışmamızda, Cahiliye Döneminde var olan nikâh çeşitlerinin hangilerinin rivayetlere yansıdığını ve yansıyan rivayetler üzerinden özellikle hangi türlerinin neden ilga edildiğinin bilinmesi İslam Dini’nin kadına, ahlaka ve özellikle nesle verdiği değerin bilinmesi yönünden oldukça önemlidir.

“İlga, İbka, Islah Açısından Cahiliye Dönemi Nikâh Çeşitleri ve Rivayetlere Yansıması” konusunda yapılmış müstakil bir çalışma bulunmaması sebebiyle bu konuyu seçmeye karar verdik. Her ne kadar 1995 yılında Ahmet AY tarafından yazılmış

“Kütübü-s Sitte’de Geçen Nikâhla İlgili Hadislerin Taranması” adlı yüksek lisans tezi ile benzerlik gösterse de tezimiz muhteva ve amaç bakımından bu tezden farklıdır. Çalışmamız sadece nikâh çeşitleri ile ilgili rivayetlerin tespitidir. Ahmet Ay ise Kütüb-i Sitte’de geçen nikâhla ilgili tüm rivayetleri toplamaya çalışmıştır. Biz sadece nikâh türleri ile ilgili rivayetleri tespit etmekle birlikte, kendisinin de önsözünde belirttiği üzere tezinde vermiş olduğu nikâh çeşitleriyle ilgili rivayetlerin eksik olanlarını ve tezinde bulunmayan nikâh çeşitlerini ve rivayetlerini tespit edeceğiz. Daha sonra yapılan çalışmadan farklı olarak nikâh akidlerini ilga, ibkâ ve ıslah açısından değerlendirmeye çalışacağız.

2. Araştırmanın Yöntem, Kapsam ve Sınırlılıkları

İnsanların hayatlarını düzene koyan her sistem ister beşerî olsun isterse ilahi olsun fertten başlamak üzere birçok değişikliği beraberinde getirir. İslam Dini geldikten sonra da insan hayatı üzerinde pek çok düzenleme getirmiştir. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden birisi de insan neslini kargaşaya iten, aile huzur ve saadetine zarar veren, insan onur ve haysiyetine leke getiren, miras ve mal devrinde kargaşaya götüren ve ahlaki istikrarın sağlanmasına engel olan nikâh akdi ve çeşitleri ile ilgilidir. Cahiliye döneminde kadına değer vermeyen, toplum ahlakını bozan ve özellikle neslin geleceğini tehlikeye atan pek çok nikâh türü ve cinsel ilişki biçimleri bulunmaktadır. Daha önceki yapılan çalışmalarda İslam Dini’nin maslahatlarına aykırı olan bu birliktelikler nikâh adı altında toplanmıştır. Biz de bu ilişki biçimlerini tek çatı altında toplamak için hepsini nikâh kavramı içinde ele almaya devam ettik. Nitekim bu hususta araştırmamız neticesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla yaklaşık 15 nikâh çeşidi olduğunu tespit ettik. Biz bu akidleri tespit ederken literatür taraması esnasında ulaştığımız kitap, makale ve tezlerden istifade ederek bu sayıya ulaştık. Bulduğumuz nikâh çeşitlerinin hangilerinin rivayetlere yansıdığını ve yansıyan rivayetler üzerinden özellikle hangi türlerinin neden ibkâ, ilga ve ıslah edildiğinin bilinmesi İslam Dini’nin kadına, ahlaka ve gelecek nesle verdiği değeri göstermeyi hedefledik.

Cahiliye dönemi ile ilgili bilgi sahibi olunabilmesi için bir taraftan öncelikli olarak İslam Tarihi, Siyer ve Hadis diğer taraftan genel Arap tarihi ve Fıkıh kaynaklarından istifade etmeye çalıştık. Çalışmamız da Cahiliye dönemi hakkında genel bilgilerden özele inerek nikâh çeşitleri hakkında bilgi verilmesiyle tündengelim

metodu, birinci bölümde genel olarak yer verdiğimiz Cahiliye dönemi nikâh çeşitlerinin ikinci bölümde İslam Dini ile mukayese edilerek neden-sonuç ilişkisi içerisinde sonuçlar elde edilmeye çalışılmasıyla araştırma yöntemlerinden açıklayıcı, Cahiliye dönemindeki kadının hak ve hukukunun günümüze yansımaları bakımından tarihsel model kullanılmıştır.

Araştırmanın kapsamını İslamiyet öncesi Cahiliye devri şeklinde isimlendirilen dönem ile Hz. Peygamber ve dört büyük halife dönemine uzanan bu dönemde mevcut olup tespit edilen nikâh çeşitleri ile sınırlandırmaya gayret ettik. Cahiliye dönemi nikâh çeşitlerine yer verdikten sonra tahricini yaptığımız hadisler ile irtibat kurup nikâh akidlerinin ortadan kaldırılma ve yasaklanma sebeplerini tespit etmeye çalıştık.

“İlga, İbka, Islah Açısından Cahiliye Dönemi Nikâh Çeşitleri ve Rivayetlere Yansıması” adlı bu çalışma Giriş, iki ana bölüm ve Sonuç’tan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın konusu, kapsamı, önemi ve amacı ifade edilmiştir. Daha sonra araştırmanın yöntem ve kaynakları ele alınmıştır.

Birinci bölümde, Cahiliye dönemi hakkında genel bilgiler verdikten sonra o dönemde kadının Arap toplumundaki konumu ve itibarı hakkında bilgiler verdik. Daha sonra hem kabileleri oluşturan aile kurumu hem de aile kurumunun başlangıç safhası olan evlilik ritüellerine yer verdik. Bu ritüeller arasında kadına verilen mehir, eğlence safhası olan düğün ve ziyafet için verdikleri velîmeye değindik. Daha sonra Cahiliye döneminde tespit etmiş olduğumuz nikâh çeşitleri hakkında sırasıyla bilgiler aktarmaya çalıştık.

İkinci bölümde, “*nikâh*” kelimesinin kelime ve lügat manasında tanımını yaptıktan sonra nikâh çeşitlerine sırasıyla değindik. Cahiliyedeki her bir nikâh çeşidi hakkında kısa bilgiler verdikten sonra konuya dair hadislerin tespit ve tahricinde öncelikli rivayet kaynaklarımız, *Kütüb-i Sitte* diye tanımlanan, muteber hadis kaynaklarından istifade ettik. Tahricten kastımız rivayetlerin *Kütüb-i Sitte*’de geçtiği yerleri göstermektedir. Biz bu bölümde, nikâh çeşitlerinden sadece meşru, istibda‘ raht ve biğâ’ nikâhlarına ait rivayetlerin Arapça metin kısmına verirken diğerlerinin sadece tercümelerine yer verdik. Bu şekil yapmamızdaki gaye Hz. Âişe’nin Cahiliye devrinde bu dört nikâh çeşidinin olduğunu bildirmesiydi. Daha sonra İslam Hukuku’nun bu nikâh

çeşitlerinden hangilerini ıslah edip dönüştürdüğünü hangilerini ilga ve ibkâ ettiğini değerlendirip gerekçeleriyle birlikte açıklamaya çalıştık.

3. Araştırma Kaynakları

Araştırmamızın konusu Cahiliye dönemine ait olduğu için bu konu hakkında bilgi içeren klasik ve modern dönem İslam Tarihi kaynakları taranmıştır. Bu kaynaklar, Cahiliye dönemi Arap hayatını, içtimai, iktisadi, siyasi, dini, itikadi, ahlaki ve ailevi yönden ele alan detaylı çalışmalardır. Bu çalışmalar arasında tezimizde istifade ettiğimiz pek çok Arapça ve Türkçe eser bulunmaktadır.¹ Aynı zamanda bu çalışmalar dışında konumuzla bağlantılı ülkemizde doğrudan veya dolaylı yüksek lisans ve doktora tezleri de bulunmaktadır.² Fakat her birini tek tek zikretmek yerine özellikle büyük bir hacme sahip olması ve tezimizde önemli bir yere sahip olması hasebiyle Cevâd Ali'nin (ö.1408/1987) *el- Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*'ı zikretmeye değer gördük.³

Tezimizin birinci ve ikinci bölümünü oluşturan nikâh çeşitlerini tanıtırken kelimelerin anlamlarını tespit etmek için İbn Manzûr'un (711/1311) *Lisânü'l- 'Arab*'ı ve Zebîdî'nin (1205/1791) *Tâcü'l- 'Arûs*'u gibi temel lügatlardan yararlandık.

Cahiliye dönemi nikâh çeşitlerinin geçtiği hadislerin tahririni yapmak için ise sınırlandırma maksadıyla güvenilir ve meşhur hadis kaynakları olan *Kütüb-i Sitte* eserlerine başvurduk. Bu eserler: Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) *el- Câmi'u's-Sahîh*'leri, Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892), İbn Mâce (ö. 273/887)' ve Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'leridir. Tezimizin ikinci amacı olan Cahiliye

¹ İbn Habîb'in (ö.245/860) *Kitabü'l-Muḥabber*, Mahmûd Şukrî Âlûsî'nin (ö.1342/1924) *Bulûğu'l-Ereb*, Cevâd Ali'nin (ö.1408/1987) *el-Mufaṣṣal*, Zenâtî'nin *en-Nazmü'l-Arap kable'l-İslâm*, Termânî'nin (ö.1990) *ez-Zevâc 'inde'l-Arab fî'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm*, Tevfik Berrû'nun *Târîhi'l Arabi'l-Kadîm* gibi Arapça kaynaklar; Neşet Çağatay'ın *İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Şemsettin Günaltay'ın *İslam Öncesi Arap Tarihi*, Ali Osman Ateş'in *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i kitap Örf ve Adetleri*, Mustafa Öztürk'ün *Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın*, Murat Sarıcık'ın *İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye*, Adnan Demircan'ın *Cahiliyeden İslam'a Kadın ve Aile* gibi Türkçe kaynaklar.

² Ahmet Demirel'in *Mut'a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tahrir ve Tenkid*, Galip Ülger'in *Nikâhla İlgili Ahkam Ayetlerini Tefsir Eden Kütübü Tis'a'daki Merfu Hadislerin Tahriri*, Yasemin Meşinci'nin *Mut'a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tespit ve Tenkid* gibi yüksek lisans; Emrah Dindi'nin *Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri*, Ömer Sabuncu'nun *Hiz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri* gibi doktora tezlerinden de istifade edilmiştir.

³ Bu eser, Câhiliye devri Arap tarihi kaynaklarını, Arap yarımadasının coğrafi durumunu, Araplar'ın nesebini, tarihini, Sâmililer, Keldânîler, Farslar, yahudiler, Yunanlılar ve Romalılar'la münasebetlerini, Kuzey ve Güney Arabistan'da kurulan İslâm öncesi devletleri, Araplar'ın dinî, siyasî, iktisadî, içtimai ve medenî durumlarını, Hicaz bölgesini, Mekke, Medine ve Tâif şehirlerini, Kâbe ve hac tarihini, Arap panayırılarını ele alan hacimli bir kaynaktır. Mustafa Fayda, Cevâd Ali, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1993, C. VII, s. 429-430.

dönemi nikâh çeşitlerini, ibkâ, ilga ve ıslah açısından değerlendirirken Kur'ân, Sünnet, şerhler ve sahabe uygulamalarının yanı sıra klasik ve modern pek çok esere müracaat ettik. Âyet mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan meal esas alınmış ve metinden ayırt edilebilmesi için mealler, “bold” bir biçimde; hadis metinlerinin uzun olanları normal yazıyla kısa olanları ise “italik” vermeye gayret ettik. Çalışmanın hacminin artmaması için büyük ölçüde âyet ve hadislerin Arapça metin kısmına yer vermezken rivayetleri aynı olan hadisleri de mümkün mertebe tekrar etmemeye özen gösterdik.

Tezimizle bağlantılı doğrudan ve dolaylı olarak yazılmış hadis alanındaki bazı çalışmalar da şunlardır: Ahmet Demirer'in *Mut'a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tahric ve Tenkidi*, Ahmet Ay'ın *Kütübü-s -Sitte'de Geçen Nikâhla İlgili Hadislerin Taranması*, İbrahim Canan'ın *Namus Fitesi Mut'a Nikâh*, Yavuz Ünal'ın *Hadis Verilerine Göre Mut'a Nikâhı*, Recep Tuzcu'nun, *Bedrüddîn el-'Aynî'nin Hadisleri Kronolojik Değerlendirmesi*, Galip Ülger'in *Nikâhla İlgili Ahkam Ayetlerini Tefsir Eden Kütübü Tis'a'daki Merfu Hadislerin Tahrici*, Hatice Şeker'in *Kütüb-i Sitte'deki Evlilik İle İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi*, Yasemin Meşinci'nin *Mut'a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tespit ve Tenkidi*.

BİRİNCİ BÖLÜM

CAHİLİYE DÖNEMİNE GENEL BAKIŞ VE NİKAH ÂDETLERİ

1. CAHİLİYE DÖNEMİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Cahiliye kelimesi, Arapların İslamiyet’le tanışmasından önce içinde bulundukları durumu ifade eden ve “bilgisizlik, idrak edememek, düşüncesiz olmak ve akılsızca davranmak”⁴ gibi anlamlara gelen bir kelimedir. Çünkü o dönemin insanları Allah’ı, Rasûlü’nü ve gönderdiği dinin kurallarını bilmedikleri için putlara tapar, içki içer ve zina ederlerdi. Bu özelliklerinden dolayı İslam literatüründe “Cahiliye Dönemi” olarak adlandırılmıştır.⁵

Bilgisizlik çağı olarak adlandırılan Cahiliye Dönemi hakkında, başta Goldziher olmak üzere birçok araştırmacı, bu anlayışa Cahiliye çağı şiirlerinden, Kur’an ve hadis gibi ilk İslâmî kaynaklardan örnekler vererek yeni bir yorum getirmişlerdir. “Onlara göre, eski Arap şiirinde *cehl*, *ilm*’in zıddı olarak da kullanılmakla birlikte bu kelimenin ikinci derecedeki anlamıdır. Cahiliyeyi “barbarlık dönemi” olarak anlayıp tercüme eden Goldziher, Hz. Peygamber’in İslam’ı barbarlığın karşıtı olarak açıklamış olduğunu hatırlatır ve bu anlamdaki Cahiliyenin asıl karşıtının hilim (hilm) olduğunu belirtir.”⁶ Hilm kelimesi; güç, sükûnet, bağışlama, yumuşak huyluluk gibi birçok anlamlara geldiği gibi ahlak ve karakter sağlamlığı manasına da gelmektedir.⁷ Dolayısıyla Cahiliye kavramından anlaşılması gereken de bilgisizlikten daha ziyade bildiği halde bilgisizce yapılan davranışlar olacaktır.⁸

Arap coğrafyasında İslam Dini’nin zuhur etmediği dönem ya da başka bir ifadeyle Hz. İsa’dan (a.s.) Hz. Muhammed’e sallallahu aleyhi vesellem kadar geçen süre

⁴ Kenan Demirayak, Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi, 1. Baskı, Fenomen Yay., Erzurum, 2009, s. 9.

⁵ Ömer Ferruh, Ömer b. Abdurrahmân, Târîhu’l-edebi’l-‘Arabî (1904-1987), I-VI, Dâru’l-İlm, Beyrut, 1981, I, s. 69.

⁶ Mustafa Fayda, Câhiliye, TDV, İstanbul, 1993, C.VII, s. 17-19.

⁷ Akıllı ve kültürlü olmakla kazanılan, beşerî münasebetlerde hoşgörölü, bağışlayıcı ve medenî davranışlar sergilemeyi sağlayan ahlâkî erdem. Ayrıca Bkz. Mustafa Çağrııcı, Hilim, TDV, İstanbul, 1998, C. XVIII, s. 33-36.

⁸ Hatice Kübra Leblebici, Cahiliye Dönemi’nde Aklın İşlevsel Rolü, II. Ulusal Genç Akademisyenler “Cahiliye Dönemi”, Ed. Feyza Betül Köse, KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Kahramanmaraş, 2020, s. 705.

için Cahiliye tabiri kullanılmıştır. Özet olarak ifade etmek gerekirse bu dönemde yaşayan Arapların tefekkür, ilim, irfan ve inanç bakımından tam bir cehalet içinde yaşadıkları görüşü yaygınlık kazanmıştır. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen bu dönem insanların tamamen medeniyetten uzak yaşadıklarını da söylemek çok zordur. Çünkü Cahiliye tabiri o dönemin dini ve sosyal hayatındaki yanlış âdet ve gelenekleri için kullanılmıştır.⁹

İsminden anlaşıldığı üzere Cahiliye devrinde pek çok yanlış uygulama mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de aile müessesinin kurulmasına yardımcı olan evlilik ve onun çeşitleri ile ilgilidir. Araplar bu yanlış uygulamaları neye binaen gerek duyduklarını kendi dönemi içerisinde ele almaya çalıştık. Nikâh çeşitlerine geçmeden önce Cahiliye dönemi aile yapısına, kadınların toplum içindeki konumu ve durumu gibi meseleleri; daha sonra evlilik esnasında olması gereken mehir, velime, düğün gibi meseleleri inceledik.

1.1. Aile

İslamiyet'ten önce aile kurumu eşler, çocuklar, aile büyükleri, yakın akrabalar, köle ve himaye altında bulunan kişilerden oluşmaktadır.¹⁰ Bu dönemde aile, psikolojik temelleri oluşturan sevgi ve saygı değerlerinden yoksun bir yapıdaydı. Bu yüzden kadın ve kız çocuklarının bir önem arz etmediği, daha çok erkeklerin ön planda olduğu bir sistematığe sahipti.¹¹

Hz. Peygamber'in İslamiyet'i yaymaya başladığı dönemde kadınlar, dünyanın pek çok yerinde bir metâ olarak görülmekte, hakaret ve eziyetlere maruz bırakılmaktaydı. Araplarda da aynı durum söz konusuydu. Toplumun ileri gelen kabilelerine mensup olan çok az sayıdaki kadın dışında, kadınların sosyal statüsü hakkı yoktu. Kadınlar ne siyasette bir rol alır ne de herhangi bir konuda erkeklerle istişare edebilirlerdi.¹²

⁹ Demirayak, Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi, s. 10.

¹⁰ Muhammed Hamîdullah (ö. 2002), İslam Peygamberi, çev. Salih Tuğ, İstanbul, 1969, II, s. 287.

¹¹ Neşet Çağatay, İslam Öncesi Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı, 4. Baskı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1982, s. 129-135.

¹² Mehmet Şemseddin Günaltay, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, Ankara Okulu Yay., Ankara, 1997, s. 117.

Cahiliye döneminde, ataerkil bir yapıya sahip olan ailenin tek başına ayakta durması mümkün değildi. Bu yüzden aile, bir kabileye mensup olmak suretiyle varlık kazanabilirdi. Aslında bir aileye mensup olmak, o ailenin bağlı olduğu kabileye mensup olmak demektir.¹³ Soya ve soyun saflığına da çok önem veren Araplar genellikle kabile içi evlilikleri tercih ederlerdi. Kabile dışı evliliklerde baba ya da erkek kardeş, kızını, kardeşini ve himayesinde olan kadınları kendilerine düşman doğuracağı düşüncesinden kınarlardı.¹⁴

Kabile içi evliliklerin en yaygın olanı kardeş çocuklarının birbirleriyle evlenmesiydi. Amca kızıyla evlenmek öncelikle amca oğullarının hakkı olarak görülürdü. Bu yüzden kız çocuk doğduğu andan itibaren amcaoğluyla nişanlı kabul edilirdi. Kısaca Araplar da “amcakızı” demek aslında “karı” demektir. Eğer kız, amcaoğlu ile evlenmeyi reddederse amcaoğlu tarafından öldürülebilir ve bunun karşılığında da herhangi bir diyet ödemesi gerekmezdi. Amcaoğlu kızla evlenmek istemez ve kabile içerisinde de biri kıza talip olursa önce amcasının oğluna sorularak rızasının alınması gerekirdi.¹⁵ Bir kızın amcasının oğlu varken başka biriyle evlendirilmesi halinde aileler arasında kanlı çatışmalara uzayacak kadar husumetlere sebep olabilirdi. Ancak nadiren kabile içerisinde rastlanan ırsî hastalıkların doğacak olan çocuğa geçmemesi¹⁶ ya da kabileler arası husumet ve çekişmelerin ortadan kaldırılması için zaman zaman yabancı kimselerle evlilik tercih edilirdi. Hatta bazen bu evliliklerin dayanışma ve yardımlaşmayı pekiştirmek için yapıldığı da oluyordu.¹⁷

İslam'ın meydana getirdiği aile yapısının kendi has birtakım ilkeleri vardır. Aile yapısının temellerinde meydana gelecek bir boşluk, toplumun tamamını etkileyeceğinden İslam Dini aile hayatına büyük önem vermiştir. Bu yüzden aile ve bu yapıyı oluşturan kadın ile ilgili yüzden fazla âyet ve müstakil bir cilt olacak kadar hadis bulunmaktadır. Aynı zamanda fıkıh kitaplarının tedvin edilmeye başladığı dönemden bu

¹³ Mehmet Şemseddin Günaltay, İslam Öncesi Arap Tarihi, sad. Mehmet Mahfuz Söylemez, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2006, s. 24-25.

¹⁴ Âlûsî, Ebû'l- Meali Cemaleddin Mahmûd Şükri b. Abdullah b. Mahmûd (ö. 1924), Bulûğu'l-Ereb fî Ma'rifeti Ahvâlî'l-'Arab, tsh. Muhammed Behcet el-Eserî, Dâru'l- Kitabu'l-Mısriyye, Kahire, t.y, II, 3.

¹⁵ Zenâtî, Mahmûd Selam, en-Nazmu'l-ictimâiyye ve'l-kânûniyye fî bilâdi'n-nehreyn ve inde'l-'Arab kable'l-İslâm, y.y., 1986, 134.

¹⁶ Âlûsî, Bulûğu'l-Ereb, II, 9-10.

¹⁷ Cevâd Ali (ö.1987), el-Mufaşşal fî târihi'l-'Arab kable'l-İslâm, Dâru'l-İlm li'l-Melâyin, Beyrut, 1971, IV, 637.

yana aile ile ilgili özel bölümler de bulunmaktadır. Bu durum bu alana ne kadar önem atfedildiğinin göstergesidir. Nitekim Kur’ân’ın diğer hukuk alanları ile ilgili ortaya çıkardığı hükümler daha çok çerçeve boyutunda iken aile hukukuyla ilgili hükümler ise daha çok ayrıntı sayılabilecek kadar birçok hükmü ihtiva etmektedir.

İnsanlık tarihi kadar kadîm bir geçmişe sahip olan aile müessesesi, çeşitli evrelerden geçerek İslamiyet’e kadar gelmiştir. Her ne kadar Cahiliye döneminde büyük bir çöküş yaşasa da İslam’la tekrar eski gücünü kazanıp daha fazla güçlenmiştir. İslam’ın aile anlayışı her şeyden önce meşru nikâh temeline dayanmaktadır. Nikâhsız beraber yaşayanları ve meşru kabul etmediği nikâhla evlilik yapanları aile olarak kabul etmemiştir. Zira Kur’ân ahlak dışı olarak nitelendirdiği zinayı şiddetle yasaklamıştır.¹⁸

İslamiyet’in gelişi ile birlikte aile yapısı, fizikî olarak çok büyük bir değişime uğramamasına rağmen hukukî, dinî ve ahlaki yönden değişime uğramış ve çok daha sağlam temeller üzerine inşa edilmiştir. Cahiliye dönemindeki aile yapısından farklı olarak, İslam Dini ile inşa edilen aile yuvası çok ciddi hukukî bir çerçeveye sahiptir. Arap toplumunda mevcut olan ataerkil aile yapısını korumakla beraber, karı kocanın her ikisine de ayrı ayrı sorumluluk yüklemiş ve bu yapıya farklı bir boyut kazandırmıştır. “Koca ailesinin çobanı olup idaresinden sorumlu olduğu gibi kadın da kocasının, evinin ve evladının çobanı olup idaresinden sorumludur.”¹⁹ hadisi, karı-koca arasında görev dağılımı yaparak evliliğin iki taraf arasında bir ortaklık olduğunu göstermektedir. İslam’ın oluşturduğu aile kavramı, sadece cinsel hazzı tatmin etmek için meşru bir birliktelik olarak görülmemiş aynı zamanda sevgi ve saygı, güven ve huzura dayalı bir aile yuvası kurulmasına önem vermiştir. Eşler arasında kurulan sevgi bağının kutsallığı **“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de O’nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir.”**²⁰ âyetine dayanmaktadır. Zira Allah tarafından karı-kocanın birbirlerine güven ve huzur kaynağı kılınması, aralarında muhabbet ve sevgi bağının kurulması Allah’ın varlığına delil olarak gösterilmiştir.

¹⁸ İsrâ, 17/32.

¹⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu’fî (ö. 256/870), el-Câmi’u’s-Şâhîh’, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru’l- Hadis, Kahire, 2011, “Rikâk”, 17; Müslim b. el- Haccâc, Ebû’l- Hüseyin el-Kuşeyrî (ö. 261/875), el-Câmi’u’s-Şâhîh’, thk. Nazr b. Muhammed el- Fâriyâbî Ebû Kuteybe, Daru’t- Taybe, y.y., 2006, “İmâret”, 5.

²⁰ Rum 30/21.

1.2. Kadınların Durumu

Arap coğrafyasında bireylerin hayatlarını devam ettirebilmesi için tamamen fiziki güce sahip olmak gerekirdi. Bu yüzden yaşadıkları çöl ortamında kabilenin en önemli ögesi erkekti. Kadın ise kendisini, ailesini ve kabilesini koruyabilecek güce sahip olmadığı için esir düşmesi durumunda soyun izzet, şeref ve itibar kaybetmesine sebep olacak bir etken olarak görülürdü. Bu sebepten Cahiliye dönemi toplum yapısında erkeğin kadından daha üstün ve önemli olduğu kabul edilmiştir. Hem kızlarının ve kadınlarının düşman eline geçmesinden doğacak namus kaygısı hem de geçim endişesi, kız çocukları aleyhine güçlü bir toplum baskısı oluşmasına sebep olmuş ve bu yüzden kız çocuk dünyaya getirmek utanç duyulacak bir durum sayılmıştır. Hatta yaşam koşullarının çok zor olduğu çöl ortamında yaşayan kabilelerin gerek nüfusu azaltmak gerek se de utanç vesilesi gördükleri kız çocuklardan kurtulmak için onları diri diri toprağa gömdüklerine²¹ dair rivayet de bulunmaktadır.²²

Cahiliye toplumunda kadına yönelik oluşan bu bakış açısı, onların evlilik hayatına da yansımıştır. Kabileler, soylu, güçlü olabilmek ve ganimetlerden fazla pay elde edebilmek için erkek çocuğa ihtiyaç duyardı. Kadın fizikî güç anlamında tek başına bir anlam ifade etmediği için erkek çocuk doğurana kadar aileye mensup olarak görülmezdi.²³ Hatta bir kadın, erkek çocuk doğurmadan önce vefat ederse kocası taziye edilmezdi. Aynı zamanda çocuksuz bir kadın diyet vermeye mahkûm edilirse bu diyeti kocası değil, kadının kendi ailesi verirdi.²⁴ Doğurganlığa çok fazla önem veren Araplar için kadın çirkin olsa bile, kısır güzel kadından daha makbul görülürdü. Bekaret son derece önemli olduğundan gelinin bakire olmadığı anlaşılırsa ailesi kınanıp ayıplanırdı. Aile bu ayıptan kurtulmak için öz kızı dahi olsa o kızı öldürürdü.²⁵

Cahiliyede evlilik, kıza talip olan kişi ile kızın velileri arasında gerçekleşirdi. Kızın velisi durumundaki kimseler, kızın rızası olup olmadığına bakmaksızın uygun

²¹ Mev'ûde: Cahiliye döneminde diri diri toprağa gömülen kız çocuğunu ifade eden terim. Mehmet Ali Kapar, Mev'ûde, TDV, Ankara, 2004, C. XXIX, s. 491-492.

²² Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 88,89; Ahmet Acarlıoğlu, "Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme", Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, C:23, S:1, 2019, s. 452-455.

²³ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 533.

²⁴ Çağatay, İslamdan Önce Arap Tarihi, s. 116.

²⁵ Âlûsî, Bulûğu'l-Ereb, II, 9; Mustafa Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2019, s. 25.

gördüğü kişi ile zorla evlendirebilirdi. Kız bu durumda herhangi bir itiraz hakkına da sahip değildi. Aynı durum dul kadınları evlendirme konusunda da söz konusuydu. Nadiren de olsa kızın kendisine talip olan kişi hakkında görüşü sorulmuş, kız onaylamamış ise evlilik gerçekleşmemiştir. Fakat bu durum yaygın bir uygulama olmayıp genelde saygın ve güçlü aileler ile bir veya iki kız çocuğundan başka kızı olmayanlarda görülürdü.²⁶

Cahiliyede mirastan pay alabilmek için belli şartlar bulunmaktaydı. Erkek, kılıç veya mızrak kullanarak savaşmış, kabilesini ve toprağını müdafaa etmiş ve savaş sonrası ganimetten pay toplamış olması gerekirdi. Diğer türlü mirastan pay alması mümkün değildi. Dolayısıyla o dönemde kadının yaşadığı konum fark etmeksizin ister çöl ister şehir olsun kendisine mirastan pay hakkı tanınmazdı. Hatta mirastan pay almak bir yana bizzat kendileri metâ olarak görüldüğünden kocası öldüğünde veraset yoluyla kocanın mirasçısına intikal ederlerdi.²⁷ O devirde bir kişi vefat ettiği zaman, vefat eden erkeğin yakınlarından birisi özellikle de ölen kimsenin en büyük oğlu, vefat eden kişinin karısı (üvey annesi) üzerine elbise atmak suretiyle o kadına sahip olmaya hak kazanırdı. Kısaca ölenin malına mirasçı olduğu gibi karısına da mirasçı olurdu. Şayet o kadını beğenirse onunla evlenir, beğenmez ise kadının malını kendi zimmetine geçirmek için kadını ölünceye kadar yanında tutardı. Eğer en büyük oğul kadını istemezse küçük kardeşleri ve diğer yakınları da bu kadını nikâhlayabilirdi.²⁸

O dönem insanının kadın hakkındaki kötü düşüncelerinden birisi de Yahudilerden Araplara miras kalanı hayızlı kadın hakkındaydı. Kadının aşağılandığı bu düşünceye göre hayızlı kadın kötü biri olarak görülürdü. Erkek o dönemlerde karısıyla aynı kaptan yemek yemediği gibi onunla beraber aynı evde bile kalmazdı.²⁹

1.3. Evlilik

Cahiliye döneminde evlilikler genel olarak kabile içerisinde olmuştur. Yabancı bir kadınla evlenmek hoş karşılanmamış, özellikle kız çocuklarının amca oğulları ile

²⁶ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 527; Tevfik Berrû, Târîhi'l Arabî'l- Kadîm, Dâru'l- Fikr, Dîmeşk, 1996, s. 264.

²⁷ İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Haşimî (ö. 245/860), el-Muhabber, tsh. Ilse Lichtenstadter, Dâru'l-Âfâkı'l-Cedîde, Beyrut, t.y., 324.

²⁸ Elif Kübra Türkmen, Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evliliklerin İslam Hukukuna Yansımaları, Osman Gazi Üniversitesi, Eskişehir, 2019, s. 26.

²⁹ Zenâtî, en-Nazmü'l-ictimaiyye, 266.

evlenmeleri teşvik edilmiştir.³⁰ Cahiliye devri Araplarında az da olsa farklı aşiretler ve kabilelere mensup olanlar arasında da evlilik ilişkisi kurulmuştur. Bu ilişkiler, sevgi ve ülfet oluşturarak kabileler arası yardımlaşma ve dayanışmaya da vesile olmuştur.³¹

Evlilik hem neslin devamı hem de nüfus sayılarının artması açısından oldukça önemli bir müessese idi.³² Bu sebepten dolayı Araplar daha çok doğurgan kadınlarla evlenmeyi tercih etmişlerdir. Kısır kadınlarla evlenmeyi hoş karşılamamış hatta bunu bir boşanma sebebi saymışlardır. Araplar nezdinde doğurgan kadınlar, çirkin olsa bile kısır güzel kadınlardan daha makbul kabul edilirdi. Araplar genel olarak evlenecekleri kızların küçük yaşta ve bakire özelliklerini ararlardı.³³ Evlilik olduktan sonra gelinin bakire olmadığı anlaşılırsa gelinin ailesi kınanıp ayıplanırdı. Aile de bu ayıbı ortadan kaldırmak için kızını veya himayesi altındaki kadını öldürürdü. Ataerkil bir aile yapısına sahip olan Araplarda evlendirme salahiyeti özellikle babalardaydı. Genelde sıradan ailelerde, kızın velisine itiraz hakkı bulunmazken soylu ailelerde kız veya kadın görüş belirtme imkanına sahipti.³⁴

Cahiliye devri Arapları soyluluğa büyük önem verirlerdi. Bundan dolayı evlenecek kişiler hasep ve nesep yönünden kendisi ile aynı statüde olanlarla evlenirdi. Buna evlilikte denklik ya da kefâet denmektedir. Araplar hasep ve nesep yönünden düşük olan kimselere hecîn diyorlardı. Hecîn, annesi cariye olan veya babası Arap annesi farklı ırka mensup olan veyahut nesep ve hasep itibarıyla babası annesinden daha üstün olan kişiler için kullanılmıştır.³⁵ Hecîn olan kimseler de yine kendisi gibi aynı statüde olan kimselerle evlenirdi.³⁶ Hür kimselerin kölelerle evlenmesi zül olarak addedilirdi.³⁷ Bu zihniyet genel olarak İslam'da da muhafaza edilmiştir. Hür kadınlarla

³⁰ Cevâd Ali (ö.1987), el-Mufaşşal fî târîhi'l-'Arab kable'l-İslâm, 2. Baskı, Bağdat, 1993, IV, 638.

³¹ Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 25.

³² Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 633-634; Âlûsî, Bulûğu'l-Ereb, II, 6-12.

³³ Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî (ö. 458/1066), es-Sünenü'l-Kübrâ, Haydarabad, 1353, VII, 80-82; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 25

³⁴ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 635-636.

³⁵ Bkz. Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed Ezher el-Ezherî el-Herevî (ö. 370/980), Tehzîbü'l-luğa, Beyrut, 2001, IV, 3725; İbn Manzûr, Ebû'l Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî (ö. 711/1311), Lisânü'l-'Arab, Beyrut, 2003, IX, 42; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 390-391.

³⁶ İbn Habîb, el-Muḥabber, 310.

³⁷ Murat Sarıcık, "Cahiliye Nikâhı Mut'a ve Diğer Câhiliye Nikâhları", SDÜİFD, S:3, 1996, s. 310; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 26.

evlenmeye mali olarak gücü yetmeyen kimselerin, mümin cariyelerle evlenebilecekleri belirtilmiştir.

Nisa suresi 25. âyetin sonunda hür kadınlarla evlenmeye gücü yetmeyenlerin günaha girmemeleri için mümin cariyelerle evlenilmesine izin verilmiş fakat bekarlığa sabretmenin daha hayırlı ve faziletli olduğunun altı çizilmiştir.³⁸ Âlimler bu âyeti, “Kim Allah’ın huzuruna saf temiz çıkmak isterse hür kadınlarla evlensin.”, “Hür kadınlarla yapılan evlilik evin salahı iken cariyelerle yapılan evlilik evin helâki ve fesadıdır.”, şeklinde tefsir etmişlerdir. Bunun yanı sıra Hz. Ömer, “Herhangi bir hür erkek, cariyeye evlenirse kendi yarısını yani doğacak çocuğunu köleleştirmiş olur.”, İbn Abbas, “Cariyeye evlenen kimse zinadan çok da farklı bir iş yapmış sayılmaz.”, Saîd b. Cübeyr, “Cariyeye evlenmek zina değilse de zinaya yakındır.”, Mücahid, “Cariyeye evlenmek leş, kan, domuz eti gibidir ancak zor durumda kalanlar için helaldir/mubahtır.” gibi sözler söylemişlerdir.³⁹ Diğer taraftan fıkıh ekollerinde ve özellikle Hanefî mezhebinde Arapların nesep konusundaki geleneksel zihniyet ve düşünceleri korunmuştur.⁴⁰

1.3.1. Araplarda Evlenilmesi Yasak Olanlar

Cahiliye devri Arap toplumu, neslin soylu ve sağlıklı olmasına büyük önem verirdi. Bu yüzden evlilikte hasep ve nesep unsuruna dikkat ederlerdi. Araplar öz anneleri, kızları, halaları ve teyzeleri ile evlenmeyi kendilerine haram saymışlardır.⁴¹

³⁸ Nisa, 4/25.

³⁹ Sa’lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa’lebî en-Nisâbü’rî (ö. 427/1035), el-Keşf ve’l-beyân ‘an tefsîri’l-‘Kur’ân, Beyrut, 2004, II, 268; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273), el-Câmi’li Ahkâmî’l-‘Kur’ân, Beyrut 1998, V, 98; Süyûtî, Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî (ö. 911/1505), ed-Dürrü’l-mensûr fi’t-tefsîr bi’l-me’sûr, Beyrut, 1983, II, 492; İbn Acîbe, Ebû’l Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî (ö. 1224/1809), el-Bahrü’l-medîd fi tefsîri’l-‘Kur’âni’l-mecîd, Beyrut, 2010, II, 34; Âlûsî, Ebû’s-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî (ö. 1270/1854), Rûhu’l-Me’ânî fi Tefsîri’l-‘Kur’âni’l-‘Azîm ve’s-Seb’i’l-Meşânî, Beyrut, 2005, III, 13. Mezkûr rivayetlerin hemen hemen tamamı İbn Ebî Şeybe tarafından bir başlık altında zikredilmiştir. Bkz. İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî (ö. 235/849), el-Muşannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âşâr, Beyrut, 1989, III, 466.

⁴⁰ Bu konuyla ilgili hadisler ve yorumlar için Bkz. Beyhakî, es-Sünenü’l-Kübrâ, VII, 132-136; Zeydan, Abdülkerîm Zeydân Behîc el-Ânî el-Kehlî el-Muhammedî (ö. 2014), el-Mufaşşal fi Ahkâmî’l-Mer’e ve’l-Beyti’l-Müslim fi’s-Şer’ati’l-İslâmiyye, Beyrut, 1993, VI, 325-338; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 26.

⁴¹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 641-643; Galip Ülger, Nikâhla İlgili Ahkam Ayetlerini Tefsir Eden Kütübü Tis’a’daki Merfu Hadislerin Tahriri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2002, s. 62.

Bununla birlikte, Benî Temîm kabilesinden Hâcib b. Zûrâre isimli bir kişinin tıpkı Mecusiler gibi öz kızıyla evlendiği belirtilmiştir.⁴² Hatta bu evlilik, bazı şiir ve kıssalara da konu olmasına rağmen bazı araştırmacılar Hâcib b. Zûrâre hakkındaki bu bilginin sıkıntılı ve problemlili olduğunu belirtmiştir.⁴³ Çünkü Hâcib b. Zûrâre'nin öz kızı olduğu iddia edilen Dühtunus, aslında Lakit b. Zûrâre et-Temimi'nin kızıdır. Hâcib b. Zûrâre'ye nispet edilen o iki beytin de aslında Hâcib'e ait olmadığı ve Lakit b. Zûrâre'ye ait olduğu ileri sürülmüş olsa da Lakit'in kızıyla evlendiğine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Zaten Dühtunus'un evli olduğu kişi de Amr b. Ades'dir. Bu bilgilerden hareketle Hâcib b. Zûrâre'nin de kendi öz kızıyla evlendiğine dair kıssanın da uydurma olduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴ Yunan tarihçi Strabon Yemen coğrafyasında yaşayan bazı Arapların anneleriyle evlendiklerinden söz etmiş fakat Cevâd Ali, bu evliliklerin öz anneyle değil de üvey anneyle olabileceğine dikkat çekmiştir.⁴⁵

Arap coğrafyası çok sıcak bir iklime sahip olduğundan çocuklar genel olarak ılıman ve serin bölgelerdeki süt annelere verilirdi. Araplarda, sütannelik ve süt kardeşlik çocuğun gelişimi bakımından çok önemli bir yere sahipti.⁴⁶ Muhtemelen bu bilgiye binaen bazı araştırmacılar Cahiliyede süt hısımlığının evlilik engeli oluşturduğunu söylemiştir.⁴⁷ Araplar, öz anneleri, kızları, halaları ve teyzeleri ile evlenmeyi haram saydıkları gibi süt kardeş ve süt anneyle evlenmeyi de haram kabul etmişlerdir.⁴⁸

1.3.2. Mehir

Cahiliye döneminde evlenecek kızın mehri, velisi tarafından belirlenip taraflar arasında anlaşma yapıldıktan sonra nikâh kıyılırdı. Araplar mehre, sadâk ya da sıdâk derlerdi. Cahiliye Arapları, mehri nikâhın sıhhat ve geçerliliği için zorunlu bir koşul olarak görürlerdi.⁴⁹

⁴² Kurtubî, el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'ân, V, 69; Âlûsî, Bulûğu'l-Ereb, II, 52.

⁴³ Bkz. İsfahânî, Ebü'l-Ferec Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî (ö. 356/967), el-Eğânî, Kahire t.y., X, 38; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 544-545.

⁴⁴ Âlûsî, Bulûğu'l-Ereb, II, 52; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 544-545; Emrah Dindi, Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014, s. 133.

⁴⁵ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 545.

⁴⁶ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 643-644.

⁴⁷ Joseph Chelhod, "Rada", The Encyclopaedia of Islam, (new edition), Leiden, 1954-2002, VIII, 362.

⁴⁸ Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 27; Galip Ülger, Nikâhla İlgili Ahkam Ayetler, s. 69-77.

⁴⁹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 530; Mehmet Âkif Aydın, Mehir, TDV, Ankara, 2003, C. XXVIII, 389.

Cahiliye devrinde mehir, şeref ve itibar göstergesiydi.⁵⁰ Eğer mehirsiz evlilik yapılırsa onur kırıcı ve utanç verici bir durum olarak karşılanırdı.⁵¹ Bir kadına mehir verilmemesi, o kadına verilen değersizliğin bir göstergesi olurdu. Mehir, kız veya kadının hür olduğunun, şeref ve asaletinin var olduğunun nişanelerinden biriydi. Kadın için verilen mehir, ne kadar fazla olursa kadın da o kadar asil kabul edilir ve saygınlığı da o kadar fazla olurdu.⁵²

Mehrin alt ve üst sınırı bulunmamaktaydı. Tarafların anlaşması sonucu belirlenen mehir miktarı tespit edilirken evlenen kız veya kadına eşit olan diğer eşlerin mehir miktarı dikkate alınırdı. Bunun yanı sıra erkeğin mali durumu da mehrin belirlenmesinde önemli bir faktördü. Diğer taraftan mehir miktarı belirlenirken kadının mensup olduğu ailenin asaleti ve toplum içindeki itibar ve saygınlığı da dikkate alınırdı. O dönemde toplumda mehir genellikle deve, arazi gibi menkul veya gayrimenkul mallardan verilirdi. Bazen bir kadın için verilen mehir 100-150 deveye kadar çıkabiliyorken bazen de bir miktar gümüş veya altın olabiliyordu.⁵³

İslamiyet öncesi Araplarda mehrin tasarruf yetkisi hususunda farklı uygulamalar olduğu anlaşılmaktadır. Mehinde asıl olan kadına ait olmasıyla birlikte velisi, kızının çeyizini hazırlamak için onu harcamakla meşruldü. Bazı veliler ise mehrin kendi hakkı olduğunu düşünerek tamamını alır ve kızına hiçbir şey vermezdi. Bu kimseler Araplar tarafından hulvân diye adlandırılır ve toplum içinde ayıplanıp kınanırlardı. Yine bazıları mehrin bir kısmını kendisine ayırıp bir kısmını velisi olduğu kız veya kadına verirdi. Birtakım kimseler de hediye olarak tamamını kıza verirlerdi.⁵⁴ Bazı araştırmacılara göre Cahiliyede mehir ile sadak arasında fark bulunuyordu. Mehir evlenecek kızın veya kadının ailesine ödenecek olan başlık parasıydı. Sadak ise kıza veya kadına verilen hediye idi. Muhtemelen İslamiyet zuhur etmeden kısa bir süre önce mehir kısmen de olsa kıza ya da kadına verilmeye başlanmıştır.⁵⁵

⁵⁰ Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 28.

⁵¹ Aydın, Mehir, C. XXVIII, 389.

⁵² Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 530.

⁵³ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 531.

⁵⁴ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 531-532.

⁵⁵ Otto Spies, Mehir, TDV, İstanbul, 1994, C. VII, 494; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 28.

Cahiliye döneminde mehrin tamamı ya da bir kısmı müeccel olabiliyordu. Bu durumda ertelenmiş olan kısım kocanın boynuna borç idi. Kocanın ölmesi durumunda terekesinden eşine ödenmesi gerekirdi. Erkeğin nikâhı feshetmesi ya da eşini boşaması durumunda kadın, mehri talep etme hakkına sahipti. Eğer kadın zina ederse hakkı olan mehir de düşerdi.⁵⁶

1.3.3. Düğün

Nikâh akdinin geçerli olabilmesi için bir düğün ya da özel bir merasimle yapılmış olması şart değildir. Ancak insan ve toplum hayatı için önemli olan bu evlilik hadisesinin herkese duyurularak kutlanması gayrimeşru birlikteliklerden ayırma gereği olarak düğün denen sosyal olguyu ortaya çıkarmıştır.⁵⁷

Nikâh akdine iştirak edenlere çeşitli ikramlarda bulunarak eğlenceli bir merasim yapılması, Cahiliye döneminden beri bilinip uygulanan bir âdettir. Düğün merasimi erkeğin kabilesinde yapıldığında bu düğüne “urs”, kadının kabilesinde yapıldığında bu düğüne “umrâ” denilirdi. Düğünler bazen bir hafta sürer ve bir hafta sürmesinden dolayı da “usbû” adı verilirdi.⁵⁸ Hz. Peygamber döneminde düğünlerin bazı rivayetlere göre de yedi-sekiz gün sürdüğüne işaret edilmektedir.⁵⁹ Araplar her ne kadar yedi-sekiz gün düğün merasimi yapmış olsalar da hiçbir zaman Şevval ayında düğün yapmamışlardır. Çünkü Şevval ayında evlenmek onların inançlarına göre uğursuzluk olarak atfediliyordu.⁶⁰ Bizim kültürümüzde de “iki bayram arasında düğün yapılmaz” şeklinde halk arasında varlığını devam ettirmektedir.⁶¹

Düğünlerde yapılan uygulamalardan birisi de gelin ve damadın tebrik edilmesidir. Hatta her milletin düğün merasimlerinde kendisine ait kullandığı tebrik etme sözleri de vardır. Cahiliyede de Araplar, evlenen çiftleri tebrik etmek için mutlu olun, “Bir yastıkta kocayın ve oğullarınız olsun.” anlamına gelen “*bi’r-rifâi ve’l-benîn*”

⁵⁶ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 531.

⁵⁷ Rahmi Yaran, Düğün, TDV, İstanbul, 1994, C. X, 15.

⁵⁸ Heffening, Nikâh, İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, 1964, IX, 261; Adnan Demircan, “Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh”, Diyanet İlmî Dergi, C:49, S:3, s. 28.

⁵⁹ Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. el-Haccâc, Beyrut, t.y., IX, 216-218; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 29.

⁶⁰ Müslim, “Nikâh”, 73.

⁶¹ Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 30.

diye dua ederlerdi.⁶² Ancak Hz. Peygamber gelin ve damada “Allah bu evliliği ikiniz için de bereketli kılsın; gönüllerinizi hayırla birleştirsın” diye dua etmiştir.⁶³ Hatta bazı kaynaklar Cahiliye devrinde söylenen “bi’r-rifâi ve’l-benîn” ifadesinin Efendimiz tarafından yasaklandığını da belirtmiştir.⁶⁴

1.3.4. Velîme

Velîme Cahiliye döneminde düğün esnasında verilen yemek ziyafetidir. Arapların olmazsa olmazı olan velime, damat evinde verildiğinde velîmetü’l arûs diye adlandırılırdı. Bu ziyafete eş dostun yanı sıra fakir-fukara insan da davet edilirdi.⁶⁵ Bu uygulama Hz. Peygamber döneminde de devam etmiş ve kendisi de yapmış olduğu evliliklerinde düğün yemeği vermiştir.⁶⁶ Yeni evlenen kişilere de güçleri nispetince düğün yemeği vermeyi tavsiye etmiştir. Nitekim Ensâr’dan bir kadınla evlenen Abdurrahman b. Avf’a bir koyun keserek de olsa düğün yemeği vermesini söylemiştir.⁶⁷

2. CAHİLİYE DÖNEMİNDE NİKAH VE ÇEŞİTLERİ

Cahiliye döneminde nikâh dini bir mahiyet arz etmediği için evli kadın ancak çocuk doğurunca o aileye mensup oluyordu. Eğer çocuk doğmadan önce ölürse kocası taziye dahi edilmezdi. Hatta çocuğu olmayan kadın bir suç işlerse o diyet kocası değil kızın akrabaları tarafından ödenmekteydi. Araplar erkek tarafı akrabalığına önem verdiklerinden evlenme yolu ile oluşan akrabalıklara fazla bir önem vermezlerdi.⁶⁸

Cahiliye döneminde, Araplar tarafından uygulanan pek çok nikâh çeşidi bulunmaktadır. Meşrû nikâhtan başlayarak sırasıyla diğer nikâh çeşitlerini ele alacağız.

⁶² Zebîdî, Ebû’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdurrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî (ö. 1205/1791), Tâcü’l-‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs, Küveyt, 1965, I, 248-249.

⁶³ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş’as b. İshak el-Ezdi, es-Sicistânî (ö. 316/929), es-Sünen, thk. Şuayb el-Arnaud Muhammed Kâmil Kurunbilî-Şâdî Muhsini’ş-Şiyab, Dâru’r- Risaleti’l- Alemiyye, Beyrut, 2009, “Nikâh”, 35; Tirmizi, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892), es-Sünen, thk. Muhammed b. Nasırı’d-din Elbânî, Mektebetü’l- Maarif lil’n-neşr ve’t- tevârih, Riyad, t.y., “Nikâh”, 7; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (ö. 273/887), es-Sünen, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Daru İhyâi’t-Türasi’l-Arabi, Kahire, t.y., “Nikâh”, 23.

⁶⁴ İbn Ebû Şeybe, el-Muşannef, IV, 6; Hattabî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî (ö. 388/998), Me‘âlimü’s-Sünen, Beyrut, 1991, III, 186.

⁶⁵ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 647; Âlûsî, Bulûğu’l-Ereb, I, 385-386.

⁶⁶ Buhârî, “Nikâh”, 68, 69; Müslim, “Nikâh”, 89-95.

⁶⁷ Buhârî, “Menâkıbu’l-Ensâr”, 3, “Nikâh”, 68; Müslim, “Nikâh”, 79, 80, 81; Demircan, “Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi”, s. 28.

⁶⁸ Murat Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, 3. Baskı, Isparta, t.y., s. 241-242.

2.1. Meşru Nikâh

Cahiliye dönemi Arapları arasında çok fazla nikâh şekli bulunuyordu. Bunların en meşhuru ve en çok yapılanı ise İslam'ın kabul ettiği meşru nikâhtır. Bu nikâh, kızın istenilerek ve mehir ödenerek yeterli sayı ve vasıfta şahitler önünde evlenmelerinde sakınca bulunmayan bir kadınla bir erkeğin irade beyanında (icap ve kabul) bulunmaları ile kıyılan nikâhtır.⁶⁹

Hiz. Âişe'den gelen rivayete göre Cahiliyede dört çeşit nikâh bulunmaktadır. Bu nikâhlardan sadece birisi İslam Dini'nde devam etmiştir.⁷⁰ O dönemden günümüze kadar ulaşan nikâh akdi, İslam'ın sahih kabul ettiği meşru nikâhtır.

İslam hukukunda nikâh denilince akla evlilik gelir. Evlilik hukukî ve sosyal meşruiyetini sağlayan bir akittir. Taraflar arasında gerçekleştirilen akit, ticarî bir akde benzer. Bu hususta Efendimiz şöyle buyuruyor: “Herhangi bir kadını iki farklı veli, iki ayrı erkeğe nikâhlar ise kadın o erkeklerden ilk nikâhlanan erkeğe aittir. Her kim de bir malını iki ayrı müşteriye satarsa mal o iki adamdan ilk satış yapılan kişiye aittir.”⁷¹

Bu nikâh, İslam döneminde kıyılan nikâhla hemen hemen aynı olmakla birlikte arasında farklılıklar bulunmaktadır. Cahiliye ve İslam dönemindeki en önemli fark, Cahiliyede genellikle velinin aldığı mehrin İslam da kadının bir hakkı olarak görülmesidir.⁷² Bu iki dönemde de nikâh akdi gerçekleşmeden önce, bir kimse diğer bir kimsenin kızını ya da kız kardeşini ister, ardından o kişi de ona rıza gösterirse ve o isteyen kişi ile nikâhlanırdı. Cahiliyede nikâh, kız istenirken kıyılmış olurdu. Bu esnada erkeğin ve kadının yakın akrabalarından birer kişi bu evliliğin faydalarını ve evlenecek kimselerin meziyetlerini anlatan konuşmalar yaparlardı. Hiz. Peygamber'in Hiz. Hatice ile olan evliliği de bu şekil bir törenle gerçekleşmiştir.⁷³ Her iki dönemde de nikâhı kıymak için özel bir görevli ya da din adamı yoktur.⁷⁴ İslam bu nikâhı kabul etmiş, fakat

⁶⁹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 533.

⁷⁰ Hiz. Âişe, Cahiliye döneminde dört çeşit nikâhın var olduğunu aktarır. Bkz. Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 32, 33; Demircan, “Cahiliye ve Hiz. Peygamber Dönemi”, s. 28.

⁷¹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 20, 21; Tirmizî, “Nikâh”, 20.

⁷² Demircan, “Cahiliye ve Hiz. Peygamber Dönemi”, s. 28.

⁷³ Ya'kûbî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih, Târîhu'l-Ya'kûbî (ö. 292/905'ten sonra), Dâru Sâdır, Beyrut, 1412/1992, II, 20; Ömer Sabuncu, Son Peygambere İlk İnanan İnsan Müminlerin Annesi Hiz. Hatice, Semerkand Yay., İstanbul, 2011, s. 56-58.

⁷⁴ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 533.

o nikâhın geçerli olabilmesi için, bazı şartların gerçekleşmiş olmasını da açık biçimde ortaya koymuştur.

2.2. İstibda‘ Nikâhı (الاستبضاع)

Cahiliye devri Arapları, soy ve asabiye çok fazla önem vermişlerdir. Onların bu düşkünlüklerini evlilik uygulamalarında da görmek mümkündür. Kendilerini yeteri kadar necip ve soylu görmeyen bazı erkekler soylu, seçkin ve asil bir erkek çocuğa sahip olmak istedikleri zaman istibda‘ nikâhına başvururdu.⁷⁵ Çünkü Cahiliyede bir insan yaşıyorken şerefli ise öldükten sonra da bu miras gibi değerlendirilir ve övünç kaynağı olarak sayılmaktadır.⁷⁶

İstibda‘ Arapçada (بضع) bede‘a kökünden gelen bir kelimedir. Bu kelime sözlükte ticaret yaparak kâr ve kazanç elde etmek,⁷⁷ bir kadınla evlenip ondan faydalanmak⁷⁸ ve asaletli bir erkeğin sermaye edinilip, ondan döl alınması⁷⁹ anlamlarına gelir. Terim olarak ise, âdet (aybaşı) halindeki kadının temizlendikten sonra, eşi tarafından herkesin asil kabul ettiği bir erkeğe gönderilerek ondan çocuk yapmasını sağlayan bir nikâh türüdür. Böyle durumlarda kadınlar çoğunlukla mele⁸⁰ ve kabile reisleri gibi saygın ve soylu kimseler ile birlikte olurdu.⁸¹ Hamile kalıncaya kadar o erkekle beraber olan kadın, hamile kaldıktan sonra eşinin yanına döndüğünde eşi dilerse karısına yakınlaşabilirdi. Bu birliktelikten doğacak olan çocuk eşinin sayılırdı.⁸² Maalesef bazı Araplar çocuğun asaleti uğruna insanlık ve akıl dışı olan bu menfur işi yaparlardı.

⁷⁵ Müteba Uğur, Hicri I. Asırda İslam Toplumu, Çağrı Yay., İstanbul, 1400/1980, s. 18; Osman Kesioğlu, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, Müftüoğlu Yay., Ankara, 1969, s. 227; Elif Kübra Türkmen ve Abdullah Acar, “Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik Öncesi Uygulamaların İslam Hukukuna Yansımaları”, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, S.35, 2020, s. 313-314.

⁷⁶ Murat Sarıcık, İslâm Öncesi Cahiliye Kültürü, Fakülte Kitapevi, Isparta, 2002, s. 140-141.

⁷⁷ Râzî, Ebû Abdillâh Zenüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkâdir (ö. 666/1268’den sonra), Muhtârü’s-Şihâh, Mektebetü’l-Lübnân, Beyrut, 1988, s. 22.

⁷⁸ Mecmu’a Mine’l-Müellifin, Mu’cemu’l-‘Arabî El-Esâsî, Arap Eğitim Kültür Bilim Örgütü, Tunus, 1988, s. 160.

⁷⁹ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, XI, 57-58; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 527-528.

⁸⁰ Bir görüş ve bir inanç etrafında bir araya gelen topluluk, toplumun ileri gelenleri, seçkinler, fikir danışılan ve görüşleri alınan kimseler. İbrahim Çelik, Mele’, TDV, Ankara, 2004, C. XXIX, s. 26-37.

⁸¹ Ali Osman Ateş, İslâm’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri, Umut Matbaacılık, İstanbul, 1996, s.346; İbn Hacer, Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449), Fethu’l-Bârî bi-şerhi Şahîhi’l-Buhârî, thk.-tash. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Muhibbüddin el-Hatîb, Dârü’l-Ma’rife, Beyrut, t.y., C. 9, s. 158-159; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 538-539.

⁸² Buhârî, “Nikâh”, 37.

Hayızdan (aybaşı) temizlenmiş bir kadının hamile kalabilmesi için o vakit, rahminin en hazır ve en uygun olduğu zamandır. Çünkü o dönemde âdet görmüş ve temizlenmiş bir kadın, hamile kalmamış demektir.⁸³ Bu dönemde soylu evlat sahibi olmak için girilen bu yolda kocası karısına “Filan adama haber gönder, onun sana temas etmesini iste” derdi. Erkeğin bu şekil bir talepte bulunması, damarlarında asil kan taşıyacak olan bir çocuğa sahip olma arzusundan kaynaklanıyordu.⁸⁴ Bu istek ve arzularını yerine getirmek için hanımı fuhşa iten ve ailesini kıskanmayan erkeğe deyyus denilirdi.⁸⁵ Deyyusun hanımı kıskanmadan uygulattığı İstibda‘ nikâhı, bu yönünden bedel nikâhına⁸⁶ süreli (muvakkat) bir nikâh olması bakımından mut‘aya⁸⁷ benzemektedir. Bu nikâh yukarıda da belirttiğimiz üzere daha çok evli kadınların kocası tarafından istenilip uygulanmasına rağmen kocasız kadınlar tarafından da uygulandığı kaynaklarda görülmektedir. Hatta böyle bir talep Hz. Peygamber’in babası Abdullah’a da gelmişti. Efendimiz’in babası bir gün Beni Esed kabilesine mensup bir kadının önünden geçmekte iken o anda Abdullah’ı inceleyen bir kadın, ona yüz deve karşılığında kendisiyle istibda‘ nikâhı ile bir defa birlikte olmayı teklif etti. Fakat Abdullah kendisine yapılan bu çirkin teklifi reddetti.⁸⁸

Bu nikâh sadece hür olan kadınlarla değil aynı zamanda cariyeler üzerinde de uygulanan bir nikâhtı. Cariyeye sahip bazı kişiler, onları kendisinden daha güçlü, kuvvetli ve soylu gördükleri kimselerle beraberliğe zorlardı. Böylece o soylu ve seçkin adam gibi üstün özelliklerde erkek çocuklar elde etmiş olurlardı.⁸⁹

Bu nikâh, asil ve seçkin bir soya sahip olmak için yapıldığı gibi aynı zamanda ekonomik bir gaye için de yapılmaktaydı. Bu nikâhla kadın, asil ve soylu olan o kişinin hasebi ve nesebine mirasçı olması da mümkündü. Çünkü kadın, hasebi ve nesebi üstün

⁸³ Fatıma Kara, Cahiliye Nikâhları ve Cahiliye Nikâhlarının Günümüzdeki Tezahürleri, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2019, s. 47.

⁸⁴ Buhârî, “Nikâh”, 37; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 34.

⁸⁵ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, s.538; Sarıcık, Cahiliye Nikâhı Mut’a, s. 59.

⁸⁶ Mehirsiz gönüllü iki erkeğin eşlerini değiştirmesi ile gerçekleşen bir nikâhtır. Âlûsî, Bulûğu’l-Ereb, II, 5; İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, IV, 417; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 537; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 35.

⁸⁷ Kara, Cahiliye Nikâhları, s. 47.

⁸⁸ Abdüsselam Termânîni (ö. 1990), ez-Zevâc ‘inde’l-Arab fi’l-Câhiliyyeti ve’l-İslâm, Alemü’l-Ma‘rife, Kuveyt, 1984, s. 18; Türkmen, Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilikler, s. 38-39.

⁸⁹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 539; Termânîni, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s. 19; Türkmen, Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilikler, s. 39.

olan o adamdan hamile kalırsa onun soyuna ve mirasına ortak olacaktı. Bu yüzden kadın tıpkı ticarete kazanç elde ettiği gibi miras yoluyla yüksek bir kazanç elde etmiş olacaktı.⁹⁰

Termânînî,⁹¹ günümüzde sun'î döllenme olarak bilinen uygulamayı istibda' âdeti ve uygulamasına benzetir. Bu uygulamaya göre koca kısır olduğunda, kadının rahimine vasıflarını seçtiği erkeğin spermi ekilir. Termânînî'nin tespitlerine göre, bu uygulama son zamanlarda Avrupa ve Amerika'da kocalarının bilgisi dahilinde olması kaydıyla evli kadınlar arasında oldukça yaygındır.⁹²

2.3. Raht Nikâhı ve Çocuğun Bir Soya İlhakı (الرهط)

Cahiliye devrinde sayıları on kişiden daha az bir grubun toplanarak bir kadınla beraber olması sonucu oluşan nikâha, raht nikâhı (زواج الرهط) denir. Eğer kadın hamile kalıp çocuğu dünyaya getirirse birlikte olduğu erkeklere haber gönderirdi. Haberi alan o kişilerin hiçbiri gelmemelik edemezdi. Hepsi beraber oldukları kadının yanına gediklerinde, kadın onlara “Sizler yapmış olduğunuz işi biliyorsunuz, ben bir çocuk dünyaya getirdim ve bu çocuk falan kişinin oğludur” diyerek aralarından sevdiği erkeğe doğurmuş olduğu o çocuğu nispet ederdi. Kendisine çocuk nispet edilen kişi gönüllü ya da gönülsüz bu çocuğu kabul etmekten başka çaresi yoktu.⁹³

Cahiliye dönemi uygulamalarından biri olan raht nikâhı, bazı kaynaklarda müşterek nikâh (grup evlenme) ve teaddüd-i ezvâc olarak da geçmektedir. Bu nikâhta bir kadının birden fazla hatta ona yakın kocası olabilmekteydi. Kadın, sırasıyla bu erkeklerle ilişkiye girmektedir. Kadın hamile kalıp çocuğu doğurunca birlikte olduğu

⁹⁰ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 273.

⁹¹ Ailesi, Halep yakınlarındaki Termânîn köyüne mensup olan Abdüsselam Termânînî 1913 yılında Halep'te doğdu. 1939'da Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'den devlet hukuk doktorası alırken 1947'de Suriye Barosu başkanlığına seçildi. Daha sonra devletin önemli kurumlarında ve üniversitelerde dersler verdi. Termânînî'nin birçok eseri olmasına rağmen en dikkat çekici eseri ez-Zevâc 'inde'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm'dır. 1990 yılında doğduğu şehir olan Halep'te vefat etti. Bkz.; Termânînî, ez-Zevâc 'inde'l-Arap, s.291; Wikipedia, Abdüsselam Termânînî, https://ar.m.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D8%A8%D8%AF_%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85_%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%8A%D9%86%D9%8A#, (07.01.2023).

⁹² Termânînî, ez-Zevâc 'inde'l-Arab, s. 20; Adalet Çakır, Mut'a Nikâhının Tarihi Gelişmesi ve İslâm Hukukundaki Yeri, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1994, s. 22.

⁹³ Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talâk”, 33; İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, s.185; Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye, s. 346-347; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 539; Türkmen vd., “Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik”, s. 316.

erkeklerden sevdiği erkeğe çocuğunu nispet ederdi. Çocuğun nispet edilen kimseye ait olup olmaması tartışma konusudur. Bu yüzden soyların karışması muhtemeldir. Gerçekte çocuk, nispet edilenden başkasına ait olabilir. Bu şekilde kardeşler arası evlilik ihtimalleri doğar. İslam Dini neseplerin karışmasına neden olan mut‘ayı haram kıldığı gibi bu tür Cahiliye nikâhını da yasaklamıştır. Mut‘a da olduğu gibi bu nikâh da geçici bir ilişkidir.⁹⁴

2.4. Biğâ’ Nikâhı (البغاء)

Cahiliye döneminde uygulanan bir diğer nikâh çeşidi olan biğâ’, grup evlenme olarak da ifade edilebilir. Biğâ’ sözlükte aşırılığa kaçma, gayr-i meşru işlere yönelme, açıkça fuhşa teşvik etme anlamlarına gelmektedir. Cahiliye döneminde kimi kadınların çok sayıda erkekle ilişkiye girmesini ifade etmek için kullanılmıştır.⁹⁵ Terim olarak, Cahiliyede bazı kadınların kendileriyle birlikte olmak isteyen erkekleri, evlerinin kapılarına astıkları bir bayrak ya da flama ile kabul edip onlarla beraber oluyor ve sonrasında bu kadınlar birlikte oldukları erkeklerin birisinden hamile kalırsa bir kâif⁹⁶ çağırarak çocuğun babasının tespit edilmesi isteniyordu. Kâif, çocuğun eşkalini inceler ve daha sonra kadınların birlikte olduğu erkekler arasında, çocuğun vücut azalarını kime benzetirse çocuğu ona nispet eder ve o kişinin oğlu olarak çağırılırdı. Kendisine nispet edilen o kimse çocuğu kabul etmekten başka şansı yoktu.⁹⁷

Bu nikâh türünde belli bir sayı sınırlaması yoktur. Kadın, kendisine gelen kişilerle belli bir ücret mukabilinde ilişkiye giriyordu.⁹⁸ Kadın bu ilişkiler sonucunda çocuk doğurursa, çocuk kâif yardımıyla erkeklerden birine nispet ediliyordu. Cahiliye göre bu uygulama meşru bir birleşme ve bir tür Cahiliye nikâhıydı. Bu uygulama günümüzdeki hayat kadınlığını akla getirmekle birlikte bir yönüyle ondan ayrılır. O da doğacak olan çocuğun; kadınla ilişkide bulunan birinin soyuna ilhak edilmesidir. Bu tür uygulama genelde cariyelerle oluyordu.⁹⁹

⁹⁴ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 275.

⁹⁵ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 155.

⁹⁶ Kâif, insanların azalarından, onlar hakkında hüküm veren kimsedir. Bkz. Mehmet Serhan Tayşi, Kiyâfe, TDV, Ankara, 2022, C. XXV, s. 507.

⁹⁷ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, IX, s. 185; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 540; Ateş, İslâm’a Göre Cahiliye, s. 346; Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 275.

⁹⁸ Türkmen vd., “Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik”, s. 316-317.

⁹⁹ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 275-276.

Biğâ', fuhuş anlamına gelmekle birlikte bu işi yapan kadınlara da fahişe denilmekteydi. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de bu kelime, *zina* ve *fuhuş* anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁰ Mukâtil b. Süleyman, *et-Tefsîrû'l-Kebîr* eserinde fahişelerin cariye olduğunu söylemektedir.¹⁰¹ Anlaşılan şu ki Cahiliyede bazı kimseler sahip oldukları cariyeleri satarak cinsel anlamda istismar ediyorlardı.¹⁰²

E. Dermenghem, Mısır Fatihî Amr b. el-Âs'ın biğâ' nikâhı sonucu dünyaya geldiğini iddia etmiştir. Annesinin müşterileri arasında Ebû Süfyân, Ebû Leheb, Ümeyye b. Halef, el-Âs gibi isimler olduğunu ve bu isimlerden de el-Âs'a nispet edildiğini öne sürmüştür.¹⁰³ Başka kaynaklarda ise annesinin esir edildikten sonra cariye olarak sırasıyla Fakîhe b. el- Muğîre, Abdullah b. Cüd-ân, ve son olarak Âs b. Vâil'e satıldığı ve bu kişiden Amr'ı dünyaya getirdiği kaydedilmektedir.¹⁰⁴ Ancak kaynaklarda, Amr b. el-Âs'ın annesinin yukarıda bahsedilen davranışta bulunduğu dair bir kayda rastlanmamıştır. Muaviye taraftarı olan Amr b. el-Âs, Sıffîn savaşında bulunup, hakem olayına karıştığı için Şîa'nın düşmanlığına maruz kalmıştır. Bu yüzden Dermenghem'in bu konuda bir Şîa rivayetine dayanmış olması muhtemeldir.¹⁰⁵

Cahiliyede evinin damına kırmızı renkte bayrak asarak fuhuş yapan Ümmü Mehzûl adındaki kadınla sahabeden biri nikâhlanmak isteyince Nur Suresinin 3. âyeti nazil olmuştur. **“Zina eden kadını ancak zina eden veya müşrik olan bir erkek**

¹⁰⁰ Evlenmeye güçleri yetmeyenler de Allah kendilerini lütfuyla zengin edinceye kadar iffetlerini korusunlar. Sahip olduğunuz kölelerden “mükâtebe” yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin. Dünya hayatının geçici menfaatlerini elde etmek için iffetli olmak isteyen cariyelerinizi fuhşa zorlamayın. Kim onları buna zorlarsa bilinmelidir ki hiç şüphesiz onların zorlanmasından sonra Allah (onları) çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir. (Nûr, 24/33).

¹⁰¹ Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (ö. 150/767), *et-Tefsîrû'l-Kebîr*, thk. Abdullah Mahmud, Dâru'l-lhyâ, Beyrut, h. 1423, C. III, s. 182-183; Sarıcık, *İslâm Öncesi Dönem Cahiliye Kültürü*, s. 149.

¹⁰² Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, V, 540.

¹⁰³ Emile Dermenghem, Muhammed'in hayatı, trc. Reşat Nuri, İstanbul, 1930, s. 110-111; Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye*, s. 347.

¹⁰⁴ İbn Abdî'l-berr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed (ö. 463/1071), *el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Aşhâb*, I-IV, Kahire, 1960, III, 1184-1185; İbnü'l Esîr, Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Şahâbe*, thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ- Ahmed Âşûr, I-VII, 1970, IV, 244.

¹⁰⁵ Ateş, *İslâm'a Göre Cahiliye*, s. 347.

nikâhlar.¹⁰⁶ âyetinde zinanın şirke yakın görülmesi dikkat çekici bir husustur.¹⁰⁷ Bu kadınlar bağâyâ diye anılmaktadır.¹⁰⁸

2.5. Şiğâr Nikâh (الشغار)

Cahiliye döneminde mevcut nikâh türlerinden biri de şiğârdır. Sözlükte kaldırmak, boş ve تنها olmak¹⁰⁹ anlamına gelen şiğâr, kelime olarak iki erkeğin mehirsiz bir şekilde birbirlerinin velayeti altındaki kız veya kadınları takas ederek evlenmesini ifade eden bir terimdir.¹¹⁰

Şiğâr nikâhı, mehir vermeden¹¹¹ iki erkeğin himayesinde bulunan kadınları değiştirmek suretiyle gerçekleştirilen bir nikâhtır.¹¹² Bu usule göre yapılan evlilikte, iki nikâh bir akidle yapılmış sayılmaktadır. Bu uygulama Cahiliye döneminde velayette bulunan kız veya kız kardeş fark etmeksizin takas usulüyle iki erkek arasında gerçekleşmektedir.¹¹³ Bu nikâhta iki taraf için de mehir söz konusu değildir.¹¹⁴ Çünkü şiğârda kadınların cinselliğinden istifade etmek, mehir yerine geçmektedir. Başka bir deyişle değiş tokuş edilen kadınlar birbirine mehir sayılıyordu.¹¹⁵ Böyle bir evlilikte taraflar, karşıdaki kişinin yapmış olduğu şeyin aynısını eşlerine yaparlardı. Şayet taraflardan birisi boşarsa diğeri de boşar, ikramda bulunursa diğeri de ikramda bulunur,

¹⁰⁶ Nûr, 24/3.

¹⁰⁷ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, s. 185.

¹⁰⁸ Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye, s. 345.

¹⁰⁹ İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab, IV, 417; Hasan Güleç, Şiğâr, TDV, İstanbul, 2010, C. XXXIX, 142-143; Ahmet Davudoğlu, Sahîh-i Müslîm Tercüme ve Şerhi, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1980, VII, 257.

¹¹⁰ Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed (ö. 1250/1834), Neylû'l-Evâtâr Şerhu Münteke'l-Ahbar, I-VIII, Mısır, t.y., VI, 160.

¹¹¹ Bkz. Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl (ö. 255/869), es-Sünen, I- VI, thk. Abdullah Aydın, Madve Yay., İstanbul, 1994-1996, V, s. 20.

¹¹² Ebû Dâvûd, "Nikâh", 15; Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed (ö. 1250/1834), Neylû'l-Evâtâr Şerhu Münteke'l-Ahbar, I-VIII, thk. Üsâmeddîn es-Sabâbetî, Dâru'l-Hadîs, Mısır, 1993, VI, s. 167.

¹¹³ Ömer Nasuhi Bilmen, Hukûki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu, I-VIII, Bilmen Yay, İstanbul, t.y., C. II, s. 6.

¹¹⁴ İbn Asâkir, Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 571/1176), el-Mu'cemü'l-Müştemil 'Alâ Zikri Esmâ'i Şüyûhi'l-E'immeti'n-Nübel, I-III, thk. Vefa Takiyyü'd-Dîn, Dâru'l-Beşâir, Dimeşk, 2000, VIII, s. 502; İbn Mâce, "Nikâh", 16.

¹¹⁵ Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî (ö. 855/1451), 'Umdetü'l-kârî fi şerhi Şahîhi'l-Buhârî, I-XXV, Dâru'l-İhya, Beyrut, t.y., XX, s. 108.

aşağılarsa diğeri de aşağılardı.¹¹⁶ Cahiliye döneminde bu davranış Araplar arasında normal karşılanmaktaydı.¹¹⁷

Kadının asil veya varlıklı bir aileye mensup olmadığı için hiçe sayıldığı Cahiliye devrinde iki erkeğin anlaşmalı olarak yaptığı şîğâr nikâhı “kızımı seninle, senin kızını da kendimle evlendiriyorum” ya da “kızını bana vermek şartıyla bende kızımı sana veriyorum” şeklinde sözlerle şartlı olarak akdedilirdi.¹¹⁸ İmâm Gazâli bu şartlı nikâh akdi için kadınlardan her birinin nefsinin diğeri mehir sayıldığını söylemiştir.¹¹⁹

Şîğâr, bir çeşit trampa (takas) nikâhıdır. Belki de bu nikâhı yapan kimseler aralarında mehri kaldırdıklarından dolayı trampa nikâhına şîğâr denilmiştir. Bu nikâh bilindiği üzere mehirsiz, iki kişinin kızlarını ya da kız kardeşlerini trampa etmeleridir.¹²⁰ İslam Dini, bu akdi, kadının itibarını zedeleyip şerefini alçalttığı ve birtakım adaletsizliğe yol açtığı için yasaklamıştır.¹²¹ Daha sonraki zamanlarda şîğâr evlenmesi, karşılıklı bir şekilde mehir almak şartıyla kuralına uydurularak devam ettirilmiştir.¹²² Zamanla değişim gösteren şîğâr, ülkemizde özellikle doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde başlık sorununu çözmek için hem kızı hem oğlu olan iki ailenin çocuklarını değiş tokuş yapmak suretiyle evlendirmeleri *berdel*¹²³ diye adlandırılmaktadır.¹²⁴

Termânînî, şîğârın ilkel topluluklarda yaygın olarak uygulanmasına rağmen Avustralya, Sibirya, Sumatra, Hind Yarımadası, Afrika ve Türkistan’da da uygulandığını söylemektedir. Arap Bedevilerinin ve bazı köylerin bu yasak evlilik şeklini yakın zamana kadar sürdürdüklerini ve bedevilerin bu evliliğe mukâyaza dediklerini bildirmektedir.¹²⁵

¹¹⁶ Termânînî, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s. 28.

¹¹⁷ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî (ö. 241/855), Müsned, thk. Şuayb Arnavût vd., Müessesetü’r-Risâle, 2001, XI, s. 587; Aynî, ‘Umdetü’l-kârî, XX, 153; Şevkânî, Neylû’l-Evtâr, VI, 160.

¹¹⁸ Aynî, ‘Umdetü’l-kârî, XX, 153; Âlûsî, Bulûğu’l-Ereb, II, 5; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 537.

¹¹⁹ Davudoğlu, Sahîh-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 257-258.

¹²⁰ Ateş, İslâm’a Göre Cahiliye, s. 344.

¹²¹ Ateş, İslâm’a Göre Cahiliye, s. 344.

¹²² Demircan, “Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi”, s. 36

¹²³ Güleç, Şîğâr, C. XXXIX, 142-143.

¹²⁴ Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 35.

¹²⁵ Termânînî, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s. 28; Ahmet Demirer, Mut’a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tahrir ve Tenkidi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2019, s. 19.

2.6. Haden Nikâhı (الحدن)

Cahiliye devrinde yaygın olarak kabul edilen evlilik şekillerinden biri de haden nikâhıdır. Hıdn sözlükte, sahip/arkadaş¹²⁶ anlamlarına gelir. Sahip; gizli veya açık olarak birisi ile beraber olan, ondan ayrılmayan, onu çok seven ve ona itaat edendir.¹²⁷ Terim olarak ise, hür olduğundan dolayı toplum içinde zina yapmaktan korkan kadın veya erkeğin, gizli bir ilişki kurarak dost hayatı yaşaması şeklinde yapılan bir nikâh türüdür.¹²⁸ Bu evlilik genel olarak bir kişinin gizli dost edinerek metres hayatı¹²⁹ yaşaması şeklinde görülür. “Hür olduğundan dolayı zina yapamayan kadının nikâhsız olarak bir erkekle cinsel bir ilişki yaşaması”¹³⁰ da denilebilir. Bu tür cinsel münasebetlere nikâh-ı hadn (نكاح الحدن) denilirdi.¹³¹

Cahiliyede, özgür kadınların zina yapması utanç verici bir durum kabul edilirdi. Bundan dolayı gizli ve gayri meşru ilişki kuran hür kadınlar, Araplar tarafından müttehızât-ı ahdân veya zevâtü’l-ahdân diye anılırdı.¹³² Açık bir şekilde zina yapan kadınlar, toplum içinde bunu ilan ediyorken, müttehızât-ı ahdân denilen kadınlar ise, nefislerini dostlarına ve arkadaşlarına tahsis edip, zinayı onlarla beraber gizli olarak yapıyorlardı.¹³³ Bir kadını çok seven ve onunla gizlice buluşup zina eden erkekler ise hıdnü’l mer’eti ve hadînu’l-mer’eti diye isimlendiriliyordu.

Haden nikâhı bazen de ihtiyaçlara binaen ortaya çıkmıştır. Kurak bir araziye sahip olan Arap coğrafyası kıtlık zamanlarında insanların ihtiyacını karşılamamaktaydı. Bu sebeple ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla evli olan kadınlar, kocasından

¹²⁶ Râgıb el-İsfahânî, Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği), el-Müfredât fî Garîbi’l-Kur’ân, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dâru’l-Kalem, 4. Baskı, Dımeşk, 2009, s. 144; Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), Hak Dini Kur’ân Dili, I-IX, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1979, II, 1331.

¹²⁷ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 275-276.

¹²⁸ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 545- 546; Türkmen vd., “Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik”, s. 314.

¹²⁹ Mehmet Şemseddin Günaltay, Kable’l-İslâm Araplarda İctimai Aile, Darü’l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası, C:1, S:4, 1926, s.90.

¹³⁰ Zeynep Canan Koçak, “İslam Öncesi Arap Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Etkisi”, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:4, S:7, 2017, s. 249.

¹³¹ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, IX, s.158; Keskiöğlu, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, s. 227.

¹³² Şemseddin, Kable’l-İslâm Araplarda İctimai Aile, s. 90; Ateş, İslâm’a Göre Cahiliye, s. 345.

¹³³ Taberî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/923), Câmi’u’l-Beyân ‘an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân, I-XXX, 2. Baskı, Mısır, 1954, V, 19.

başka erkeklerle ilişkiye girerlerdi. Yiyeceklerini tedarik etmek için yapılan bu ilişkiler *damd* diye isimlendirilirdi.¹³⁴

2.7. Mut‘a Nikâhı (المتعة)

Cahiliye Araplarının uygulamış olduğu nikâh türünden biri de mut‘a nikâhıdır.¹³⁵ Sözlükte tatma, yararlanma ve faydalanma¹³⁶ anlamlarına gelen mut‘a, tarafeyn arasında anlaşmalı olarak erkek tarafından ücret/bedel ödenmesiyle ve süreli olması şartıyla akdedilen bir nikâhtır.¹³⁷ Bu şekilde evlilik yapan erkek, kadının kabilesinde bulunduğu müddetçe onların halîfi sayılırdı. Bu yüzden erkek evlilik bağını devam ettirdiği sürece kadının kabilesi ile birlikte hareket ederdi.¹³⁸

Bu evliliğin yapılabilmesi için kadının anne ve babasının ya da aile büyüklerinin rızasına başvurmasına gerek yoktu. Bu evlilikte kadın geçici kocası için bir çadır kurar ve birlikte oldukları sürece erkek, kadının kabilesi ile beraber yaşardı. Kadın, anlaştıkları müddet bittiğinde bu evliliği sona erdirmek için çadırının kapısını tersine çevirir ya da diktiği direği kaldırarak bu evliliği sona erdirirdi. Kısa süreli gerçekleştirilen bu evlilikten bir çocuk doğarsa kadına nispet edilirdi.¹³⁹ Bunun nedeni, evlilik bittikten sonra babaların memleketlerine geri dönmesi ve çocukların annelerinin yanında kalmasıyla ilgilidir. Çocuk çoğunlukla anneye nispet edilse de babaya da varis olabilirdi.¹⁴⁰ Nesli devam ettirme ve birlikte yaşama gibi amaçlardan uzak olan bu nikâh, tamamen şehvet duygusunu tatmin etmek için yapılırdı.¹⁴¹ Bu nedenle boşanma ve veraset gibi hükümler söz konusu değildi.¹⁴²

¹³⁴ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, IV, 392; Zebîdî, Tâcû’l-‘Arûs, VIII, 314; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 36.

¹³⁵ Yavuz Ünal, “Hadis Verilerine Göre Mut‘a Nikâhı”, OMÜİFD, C:7, S:7, 1993, s. 155.

¹³⁶ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, VIII, 328- 329.

¹³⁷ Âlûsî, Bulûğu’l-Ereb, II, 5; Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 536- 537; İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî (ö. 620/1223), Delilleriyle Hanbeli Fıkhi el-Muğnî Muhtasarı, çev: A. Alparslan Tunçer, I-IV, Karınca-Polen Yay., İstanbul, 2015, IV, s. 31.

¹³⁸ Şemseddin, Kable’l-İslam Araplarda İctimai Aile, s. 91-92; Neşet Çağatay, İslamdan Önce Arap Tarihi, s. 137.

¹³⁹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 537.

¹⁴⁰ Mehmet Altuntaş, “Cahiliye Dönemi Evlilikleri Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur’ân Açısından Değerlendirilmesi”, Turkish Studies, C:11, S:5, 2016, s. 53.

¹⁴¹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 537; Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 333; Uğur, Hicri I. Asırda İslam Toplumu, s. 21.

¹⁴² Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 333-334.

Cahiliyede sanıldığı gibi mut'a nikâhının meşhur olmadığı, özellikle toplumun iffetli ve ahlaklı kadınlarının bu tür evlilik yapmadığı anlaşılmaktadır. O dönem Cahiliye Araplarını, bu nikâhı yapmaya sevk eden gerekçeler arasında savaşlar, uzun süren yolculuklar ve göçebe hayatı söylenebilir.¹⁴³ Bu gibi sebeplerden dolayı kendi kabilesinden yani memleketinden uzak olan kimseler gittikleri yerde mut'a nikâhına başvururdu. Kişi zaten kendi kabilesi içerisinde mut'a nikâhı yapamazdı. Çünkü bu nikâh, mukim insanların uygulamış oldukları bir nikâh şekli değildi.¹⁴⁴

Bu nikâh, Hz. Peygamber zamanında da uygulanmıştır. Fakat o dönemde nerede ve ne zaman yasaklandığına dair rivayetler farklılık göstermektedir. İlk defa Hayber'de yasaklandığını ifade eden rivayetler olduğu gibi,¹⁴⁵ Mekke'nin fethinde,¹⁴⁶ Veda haccında¹⁴⁷ veya Huneyn yılında yasaklandığı dair rivayetler bulunmaktadır.¹⁴⁸ Aynı şekilde bu nikâhla evlilik yapmanın sadece sahabeye has kılındığını aktaran Ebû Zerr, diğer insanlara caiz olmadığını söylemiştir. İslam alimlerinin geneli Ebû Zerr'in bu görüşünü benimsemişlerdir.¹⁴⁹ Zaten o dönemde mut'a'ya cevâz verilmesinin seferlere mahsus olduğu, savaş bitince tekrar yasaklandığı aşikardır.¹⁵⁰ Bu konuda yasağın sürekli olması onun seferlerde izin verildiğini diğer zamanlarda yasaklandığını göstermektedir.¹⁵¹ Ehl-i sünnet âlimleri de İslam'ın ilk zamanlarında gerçekleşen bu evliliğin Kur'an ve Sünnet tarafından yasaklandığını söylemektedir.¹⁵² Caferiye mezhebi dışındaki bütün mezheplerce de mut'a haram kabul edilmiştir.¹⁵³

2.8. Za'ine Nikâhı (طعينة)

Araplar bir toplulukla savaştığı zaman onların mallarını ganimet olarak alır, kadınları ve erkekleri kendilerine esir yaparlardı. Erkekleri köle, kadınları ister cariye isterse kendilerine eş yaparlardı. Kadınların bu çeşit evliliği reddetmesi mümkün

¹⁴³ Cevâd Alî, el-Mufaşşal, V, 537.

¹⁴⁴ Cevâd Alî, el-Mufaşşal, V, 537.

¹⁴⁵ Buhârî, "Nikâh", 32; Müslim, "Nikâh", 3; Tirmizî, "Nikâh", 29; İbn Mâce, "Nikâh", 44.

¹⁴⁶ Müslim, "Nikâh", 3; Nesâî, "Nikâh", 71.

¹⁴⁷ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 14; İbn Mâce, "Nikâh", 44.

¹⁴⁸ Nesâî, "Nikâh", 71; Mut'anın nerede ve ne zaman yasaklandığına dair geniş bilgi için ayrıca bkz. İbrahim Canan, Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı, Işık Yay., İstanbul, 2011, s. 41-50.

¹⁴⁹ Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 237.

¹⁵⁰ Türkmen vd., "Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik", s. 315-316.

¹⁵¹ Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 340; Dindi, Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri, s. 133.

¹⁵² Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 31.

¹⁵³ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 261; Canan, Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı, s. 41- 50.

olmadığı gibi, mehir hakkını talep etmesi de mümkün değildi. İslam’a göre böyle bir evlilik sahih değildir. Bir kadının esir edilmesinin de bazı şartları vardır. İslam tarihinde esir edilmek suretiyle bazı kadınların cariyeye olarak kullanılması çok az vaki olmuştur. Cariye olarak kullanıldığı bilinen kadınların çoğunluğu dışarıdan köle olarak satın alınmıştır.¹⁵⁴

Araplar esir alınan kadınları kura ile aralarında paylaşırdı. Kişi payına düşen kadını alır artık ondan cima yoluyla faydalanırdı. Erkek payına düşen kadının fidyesi verilmediği takdirde satabilirdi. Bir erkek sahip olduğu imkanlar çerçevesinde çok sayıda cariyeye ile birlikte yaşayabiliyordu. Cariye sistemi Sâmi ırkından olanlar özellikle de İbraniler arasında iki nedenden dolayı çok eşlilikle beraber düşünülmüştür. Onlardan birincisi çocuğu olmayan kadınlar kocalarının yeni bir eşle birlikte olmaları yerine cariyelerle beraber olmalarını uygun görüyorlardı. Çünkü cariyeden olma çocuklar onunla değil, çocuğun hem sosyal hem de reel annesi rolünü üstlenen efendisinin hanımıyla tanınıyordu. İkinci neden ise ekonomiktir. Çok evlilik hayli maliyetli olduğu için ancak zenginler güç yetirebiliyordu. Aynı zamanda cariyelerin çalışarak ortaya koyduğu ürünlerden de efendisi faydalanabiliyordu.¹⁵⁵

Termânînî, savaşlarda esir alınan kadınların nikâhı hakkında şu bilgileri kaydetmiştir: “Araplar, bir toplumla savaştıklarında fethedilen toplumun malını ganimet, erkeklerini esir, kadınlarını cariyeye olarak alırlardı. Kadınları cariyeye olarak kullanan Araplar, erkekleri de köle olarak kullanırdı. Kendi aralarında ok çekerek kadınları paylaşırlardı. Ok hangi kadına isabet ederse o kadın, erkeğin kendisinden istifade edeceği helali sayılırdı. Bu kadınlara el-Ahîze (الاخذة), onlardan doğan çocuklara “Evlâdu’l-Ahîze” (أولاد الاخذة) ya da “Evlâdu’s-Sebiyye” (أولاد السبية) adı verilirdi. Kabilesi, esir düşen kadının fidyesini ödemezse, pay sahibinin esir kadını satma hakkı da bulunuyordu. Mısır Fatihi Amr b. el-Âs’ın, İbn Sebiyye diye anıldığı zikredilir. Anze Oğullarına mensup olan annesi Selma bnt. Harmele, Ukâz Panayırında Fakih b. el-Muğîre tarafından satın alınmıştır. Bu kişiden de bakır ustası olan Abdullah b. Cûd’ân satın almış ve sonra Âs b. Vâil’e satmıştır. Bu kişi ile evlenen annesinin

¹⁵⁴ Cevâd Alî, el-Mufaşşal, V, 546; Enes Erdim, İslâm Öncesi Evlilik Kurumuna Kur’an’ın Yaklaşımı, Fırat Üniversitesi, Elâzığ, 2003, s. 26.

¹⁵⁵ Erdim, İslâm Öncesi Evlilik Kurumuna Kur’an’ın Yaklaşımı, s. 27.

ondan çocuğu olmuş ve adını Amr (Amr b. el-Âs) koymuşlardır. Kadınlarının savaşta esir alınması, erkekler için utanç verici bir durumdu. Bu yüzden, kadınları yakalanıp esir düşmesin diye düşmanı yenmek için var güçleriyle savaşırlardı.¹⁵⁶

Esir edilerek evlenen kadınlar her ne kadar ikram ve sevgi görseler de aşağılık hissine kapılırlardı. Bu sebepten dolayı ailelerinin yanına dönmek için her türlü hileye başvurulardı. Rivayete göre Urve b. el-Verd,¹⁵⁷ Benî Âmir'den bir kadını zorla esir alarak onunla evlendi. Urve, kadına on yıl boyunca çok fazla değer vermiş ve ondan bir çocuğu olmuştu. Buna rağmen kadın ailesini ziyaret ettiği bir esnada Urve'den kendisinin satın alınmasını istemiştir. Bunun üzerine ailesi Urve'ye içki içirip kadın hakkında pazarlığa oturdu. Urve, eşinin kendisini tercih edeceğini zannederek, ailesini tercih ettiği takdirde hanımını satabileceğini söyledi. Ancak kadına sorulduğunda kadın ailesini tercih etti. Akrabalarının yanına dönerek Urve'ye çocuğuna iyi bakmasını söyledi.¹⁵⁸

2.9. İştirâ' Nikâhı (اِشْتِرَاء)

Cahiliye devrinde mevcut olan nikâh çeşitlerinden biri olan iştirâ' nikâhında, bir adam başkasına ait bir cariyeye zina eder ve cariyeye kendisinden hamile kalırdı. Bu adam daha sonra doğan çocuğu satın alır ve onun kendi çocuğu olduğunu iddia ederdi. İlerleyen zamanda cariyeyi de satın alarak kendisine eş yapardı.¹⁵⁹ İslam'a göre yapılan iş zinadır. Ancak bir adam arzu ederse başkasından para ile satın aldığı bir cariyeyi âzat edip sonra da o cariyenin rızasıyla, onu kendisine eş yapması mümkündür.

2.10. Bedel Nikâhı (بَدَل)

Cahiliye döneminde karı-koca hukukuna meydan okuyan ve aile kurumunu yıkan evlilik biçimlerinden biri de bedel nikâhıdır. Sözlükte bedel, “karşılıklı, kaybedilen bir şeyin yerine geçen şey”¹⁶⁰ anlamına gelirken terim olarak, mehirsiz

¹⁵⁶ Termânînî, ez-Zevâc 'inde'l-Arab, s. 30.

¹⁵⁷ Su'lûk: Eski Arap edebiyatında çoğu şair olan haydut ve eşkıyaya verilen ad. Urve b. Verd bunların en meşhurlarından birisidir. İsmail Durmuş, Su'lûk, TDV, 3.Baskı, Ankara, 2019, C. II, s. 528-530.

¹⁵⁸ Termânînî, ez-Zevâc 'inde'l-Arab, s. 38; Erdim, İslâm Öncesi Evlilik Kurumuna Kur'an'ın Yaklaşımı, s. 26-28.

¹⁵⁹ İbn Habîb, el-Muḥabber, s. 340.

¹⁶⁰ Ali Bardakoğlu, Bedel, TDV, İstanbul, 2007, C. V, s. 298-300.

gönüllü iki erkeğin eşlerini değiştirmesi ile gerçekleşen bir nikâhtır.¹⁶¹ Ancak değiştirme esnasında kadında bir kusur ve ayıp bulunursa bu açığı örtmek için kusurlu kadının kocası kadının üzerine ayrıca para verebilirdi.¹⁶²

Bu nikâh türü, muayyen bir süreyle¹⁶³ herhangi bir erkeğin karşı tarafa ‘karını bana getir, ben de karımı sana göndereyim’ ya da ‘hanımını hanımım ile değiştirelim’ ifadeleriyle yapılan bir eş değiştirme işlemidir.¹⁶⁴ Farslar arasında meşhur olan bu işlem daha sonra Araplara intikal etmiş bir uygulamadır.¹⁶⁵ Cahiliye dönemindeki evlilik türlerinin tarihsel seyrine bakıldığında mehirli sahîh nikâhtan önce bedel ve şîğâr nikâhlarının var olduğu görülmektedir.¹⁶⁶ Hicretin onuncu yılında bu konu ile alakalı şöyle bir olay yaşanmıştır:

Necidli bir bedevi olan Uyeyne b. Hısn, Medine’ye gelmişti. Hz. Peygamber ve eşi Hz. Âişe birlikte oturduğu bir esnada izinsiz bir şekilde yanlarına girdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber bu kişiye “Ey Uyeyne iznin nerede?” diye sordu. O ise, “bu zamana kadar bir yere girmek için hiç kimseden izin istemedim” cevabını verdi. Sonra da Hz. Âişe’yi işaret ederek “yanındaki güzel hanım kim?” diye sordu. Rasûlullah da “O Âişe, müminlerin annesidir” dedi. Sonra Uyeyne “Eşlerimin en güzel olanını senin için vazgeçeyim mi?” diye sordu. Bu soruyu sormasındaki amaç, kendi eşlerinden birini Hz. Peygamber’in eşlerinden biri ile belirli bir süre için değiştirmek istemesiydi. Yani o kişi Hz. Peygamber’e, bir Cahiliye âdeti olan bedel nikâhını teklif ediyordu. Allah Rasûlü, Uyeyne’nin, bu nikâhın haram olduğunu bilmediğini anlamış ve sakın bir şekilde meseleyi izah etmiştir. “Muhakkak ki Allah bunu haram kılmış ve yasaklamıştır.” O kişi odayı terk ettiğinde Hz. Âişe, Rasûlullah’a bu kişinin kim olduğunu sormuş ve cevap olarak Hz. Peygamber de “O bir aptal, kavminin efendisi olduğu için insanlar ona itaat ediyor.”¹⁶⁷ demiştir.¹⁶⁸

¹⁶¹ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 537; Şemseddin, Kable’l-İslam Araplarında İctimai Aile, s. 91.

¹⁶² İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, IX, s. 184.

¹⁶³ Halil Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya, 1988, s. 38.

¹⁶⁴ Termânîni, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s. 28.

¹⁶⁵ Termânîni, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s. 28-29.

¹⁶⁶ Zenâtî, en-Nazmü’l-ictimaiyye, 129.

¹⁶⁷ Diyarbekrî, Kādî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen (ö. 990/1582), Târîhu’l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefis, I-II, Dâru’s-Sâdır, Kahire, 1283, C. II, 154; Murat Sarıcık, Medine Dönemi, Hilal Ofset Matbaası, Isparta, 2016, s. 627.

¹⁶⁸ Hadisin sıhhati konusunda Bezzâr, sadece Ebû Hureyre’nin tarikiyle geldiğini ve ravilerden İshak’ın

Fars beldelerinde Mazdek öğretilerinin yaygınlaşmasıyla birlikte bedel nikâhı yaygın olarak o beldelerde uygulanır oldu. Termânînî bu evlilik çeşidi ile ilgili olarak şunları zikretmiştir: “Bu doktrinler, Harrâmiye, Hattâbiye ve Meymûniye gibi birtakım gruplar eliyle Abbasiler dönemine kadar nüfuz ederek gelmiştir. Bu gruplar, mal ve eşlerin helal olduğunu söylüyorlardı. Yurt edindikleri dağlarda içki ve kaval eşliğinde toplanan Harrâmîler, geceleyin karı-koca değişik elbiseler giyerek ortama karışır ve farklı birliktelikler oluşturlardı. Bu uygulanan âdet Karâmita ve Ruanda’da da yapıldı. Tarihçiler, Karâmita’nın en önde gelen reislerinden olan Hamdan b. el-Eş’as’ın, kadın ve erkeklerden oluşan insanları karışık bir şekilde bir araya getirttiğini ve onlara “herkes kendine bir kadın bulsun ve ondan ayrılmasın” diyerek uyarıda bulunduğunu söylerler. Bu işlemi gerçekleştirmelerinin sebebi, sağlıklı bir sevgi ve büyük bir ülfet gerçekleşeceği düşüncesinden kaynaklanıyordu. Kardeşi, eşini istediğinde ona hanımını sunabiliyordu. Yemen’de Sanâdikî lakaplı Karamita’nın reisi İbn Ebi’l-Fevâris, insanlara haber salarak, Dâru’s-Safve (دار الصفوة) denilen yerde karı-koca, kızları ve kız kardeşleriyle toplanıp beraber birlikte olmalarını emretmiştir. Bu ilişkiden doğan çocukları da iyi korumalarını istemiştir. Daha sonra kabile reisi o ilişkiden doğan çocukları yanına hizmetçi olarak almış ve o çocuklara “Evlâdu’s-Safve” (أولاد الصفوة) ismini vermiştir. Bazı ülkelerde eş değişimi bayram günleri ya da belirli özel günlerde dini bir kutlama için yapıldı. Onlar, bu tuhaf uygulamayı yaparak başlarına gelecek olan musibetlerden ve hastalıklardan korunacaklarına inanırlardı. Araştırmacılar, bazı Avrupa ülkelerinde ve Rusya’da eş değişim işleminin bayramlarda ve Mesih’in vaftizi sırasında gerçekleştiğini kaydetmektedirler. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da eş takası ve benzeri karma toplantıların halen bireysel özgürlük bağlamında, tarafların irade ve rızasıyla ücretsiz olarak gerçekleştirildiği çok açık bir şekilde gözlemlenmektedir.¹⁶⁹

leyyinü’l-hadis olduğunu söylemiştir. el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Abdilhâlik el-Basrî (ö.292/905), el-Baḥru’z-Zeḥḥâr, nşr. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh, Adil b. Sa’d, Sabrî Abdulhâlik eş-Şâfiî, I-XVIII, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Ḥikem, Medine, 1988/2009, XV, 275; Leyyinü’l-hadis: Tecrihin birinci mertebesinde yer alır; hadisi metruk değildir, itibar için yazılır. Talat Koçyiğit, Hadis Istılahları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1980, s. 205.

¹⁶⁹ Termânînî, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s.29-30; Demirer, Mut’a Nikâhı, s. 19.

2.11. Makt Nikâhı (المقت)

Cahiliye devrinde benimsenen nikâh çeşitlerinden biri de üvey annelerle evlenmeyi meşru kılan makt nikâhıdır.¹⁷⁰ Makt sözlükte iğrenme, tikslenme, nefret anlamlarına gelmektedir.¹⁷¹ Terim olarak, kocanın ölümü veya boşanması halinde büyük oğlun elbisesini üvey annesinin üstüne atmak suretiyle mehirsiz onunla nikâhlanmasıdır.¹⁷² Evin büyük oğlu üvey annesini istemediği takdirde, hak ondan sonraki diğer oğula geçer. Hatta o kişinin oğlu çok küçük yaşta bile olsa, onun büyümesi ve hüküm vermesi için üvey annesi bekletilirdi.¹⁷³ Eğer ölen kocanın erkek çocuğu yoksa bu evlilik en yakını olan erkeğin hakkı olurdu. Bu şekilde dileyen o kadınla evlenirdi. Eğer oğullar kadına vâris olmayı arzu ediyorlarsa, ölünceye kadar evlenmesine mâni olmaya hakları da vardı. Şayet evlenmek istemezlerse mehrini kendileri alarak bir başkasıyla da evlendirme yetkilerine sahipti.¹⁷⁴ Başka bir deyişle, kişinin sahip olduğu mal varlığı gibi eşi de miras olarak kalabiliyordu.

Cahiliye hukukunda miras kalan kadınlarla ilgili bazı uygulamalar vardı. Buna kısaca Adl âdeti deniyordu. Adl sözlükte şiddet göstermek, baskı uygulamak, üzerine kilitlemek, fertle istekleri arasına engel koymak, kadını zulmen veya zorla evlenmekten alıkoymak gibi manalara gelir.¹⁷⁵ Bu âdet kadınlara yapılan baskı ve haksızlıkları içine alır. Kocasını öldürme onun velileri hanımı hususunda en layık en hak sahibi kimseler iken kadının akrabalarının herhangi bir söz hakkı yoktu. Bu uygulamayla dulun iradesi elinden alındığı için o dul köle gibi tasarruf ediliyordu.¹⁷⁶

Üvey annesiyle nikâhlanan kişi, bir nevi babası ile ortaklık yaptığı için “ortak, şerik” anlamına gelen “dayzen” (الصيّن) kelimesiyle isimlendirilirdi.¹⁷⁷ Muayt, Kinane b. Huzeyme, Ebî Amr b. Ümeyye ve Eş’as b. Kays Cahiliye döneminin üvey anneleriyle

¹⁷⁰ Hayreddin Karaman, Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Hukuk Tarihi, İz Yay., İstanbul, 2009, s. 43; Altuntaş, Câhiliye Dönemi Evlilikleri, s. 47-48.

¹⁷¹ Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, s. 772.

¹⁷² İbn Manzûr, Lisânü'l-‘Arab, II, 90.

¹⁷³ Koçak, “İslam Öncesi Arap”, s. 250.

¹⁷⁴ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 534.

¹⁷⁵ İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ’ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî (ö. 774/1373), Tefsîrü'l-Kur’âni'l-‘Azîm, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul, 1987, I, 465-466.

¹⁷⁶ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 255-259.

¹⁷⁷ İbn Manzûr, Lisânü'l-‘Arab, XIII, 254; Türkmen vd., “Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik”, s. 315.

nikâhlanmış dayzenleridir.¹⁷⁸ Bu sebepten dolayı da dayzen nikâhı da denmiştir.¹⁷⁹ Dayzen ya da Makt nikâhı sonucunda bir çocuk dünyaya gelirse o çocuğa da makti denirdi.¹⁸⁰ Evs b. Hacer gibi bazı önemli şairler, bu nikâhı Mecusilerin caiz kabul ettiği ensest ilişkiye benzetmiştir.¹⁸¹

Cahiliyede bazı toplumlarda, evlenen çiftlerden kadın erken yaşta ya da çocuk doğurmadan önce ölürse, bu kadın için kocasına, bedel olarak baldızı verilirdi. Şayet baldızı yoksa en yakın akrabaların bir kadın, o kocaya verilirdi. Bu sorunun altındaki sebep, kadının bir meta olarak görülmesi ve alınıp satılması şeklindeki toplumsal gelenektir.¹⁸² Bu âdetten dolayı kocası vefat eden kadın, hızlı davranıp kabilesine kaçmayı başarırca bu muameleden ve evlilikten kurtulabilirdi.¹⁸³ Bu hususla ilgili aktarılan bir olay şöyledir: Hicretten sonra Müslüman olan şair ve Evs Kabilesinin liderlerinden Ebû Kays b. Eslet vefat edince oğlu Kays, üvey annesiyle nikâhlanmak istedi. Üvey anne ise evlenmek istemiyordu. “Ben seni sadece oğlum olarak görüyorum ve sen kabilenin dindarlarından birisisin” dedi. Üvey anne (Kebîşe bt. Ma‘n) sorununu çözmek için Peygamber Efendimiz’in yanına gitti ve ona sordu: “Kocamın oğlu Kays benimle nikâhlanmak istiyor. Fakat ben de onu oğlum olarak görüyorum. Aynı zamanda o kavminin dindar kimselerinden birisidir. Sen bu konuda ne diyorsun?” O da kadına sadece “evine dön” cevabını verdi.¹⁸⁴ Bu olaydan, Cahiliye âdeti olan makt nikâhının hicretten sonra da belli bir süre daha devam ettiği anlaşılır.

Cahiliye kültüründeki en akıl almaz evlilik çeşitlerinden biri olan makt nikâhı, Cahiliye Arapları arasında her ne kadar meşhur olsa da bu evliliği çirkin görüp nefret eden kişiler de vardı.¹⁸⁵ Evs ve Hazrec kabilelerinde üvey anne ile evlenmek mecburi

¹⁷⁸ Koçak, “İslam Öncesi Arap”, s. 250.

¹⁷⁹ İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, XIII, 254; Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 252.

¹⁸⁰ İbn Cevzî, Ebû’l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî (ö. 597/1201), Zâdu’l-Mesîr fi ‘İlmi’t-Tefsîr, I-IV, thk. Abdurrezzak el-Mehdî, Dâru’l-Kitâbu’l-Arabî, Beyrut, h. 1422, C. I, s. 388.

¹⁸¹ Zebîdî, Tâcü’l-‘Arûs, XXXV, 328; İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, V, 501; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 38.

¹⁸² Termânîni, ez-Zevâc ‘inde’l-Arab, s. 26, 27.

¹⁸³ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 252.

¹⁸⁴ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, VIII, s. 185; Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 252-253.

¹⁸⁵ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 534.

iken Kureyş rızaya dayalıydı.¹⁸⁶ Bu evlilik Yesribliler arasında daha yaygın olmakla birlikte¹⁸⁷ Kureyş kabilesinde de mevcuttur. Örneğin Hz. Ömer'in dedesi Nufeyl vefat ettikten sonra eşi Hayda bt. Hâlid, üvey oğlu Amr ile nikâhlanmış ve bu evlilikten Zeyd isminde bir oğlu doğmuştur. Hz. Ömer'in babası Hattâb, bu çocuğun hem anne bir kardeşi hem de amcasıdır.¹⁸⁸

Bu nikâh yalnızca Arap Cahiliye toplumuna özgü bir uygulama değildir. Çoğu ilkel toplumda görülen bu uygulama, Eski İsrail'deki Levirat'a da benzer.¹⁸⁹ Onlar eşleri, ölen kocanın mirasının bir parçası olarak gördüğünden, mirasçı bu kişinin soyunu devam ettirebilmek için bu kadınla evlenmek mecburiyetindeydi. Makt nikâhı, Arabistan ve eski İsrail'de Pederşahi (Patriarcal)¹⁹⁰ karakteriyle ifade edilir. Ayrıca bu nikâhın uygulanmasına müsamaha gösterilmesine rağmen, Araplar bu tür evliliği reddetmiş ve kötü bir şey olarak nitelendirmiştir.¹⁹¹ Moğollarda da baba ölünce oğul, öz annesi dışında babasını tüm hanımlarıyla evlenebilirdi. Anne ve babanın çadırı en küçük oğula düşüyordu. O babasının tüm hanımlarına bakmak zorundaydı. İsterse onları karısı yapardı.¹⁹²

2.12. Doğmamış Kızlarla Evlilik

Cahiliye döneminde mevcut olan nikâh çeşitlerinden birisi de bazı Arapların daha doğmamış kızlar ile nikâhlanmasıdır.¹⁹³ Hz. Peygamber, bir mızrak ya da nal

¹⁸⁶ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî (ö. 541/1147), el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz, thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 2001, II, 26.

¹⁸⁷ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 534.

¹⁸⁸ Adnan Demircan, Cahiliyeden İslam'a Kadın ve Aile, Beyan Yay., İstanbul, 2017, s. 82.

¹⁸⁹ Dul bir kadının, ölen kocasının erkek kardeşi ile evlenmesidir. Bir erkek geride bir eş ve çocuk bırakarak öldüğünde, onlara daha iyi bakacak ve aile bütünlüğünü bozmayacak bir evliliği sağlamak için yapılan bu evlilikler genellikle ailenin kararı ile gerçekleşmektedir. Bkz. Mazhar Bağlı ve Aysan Sever, "Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat", Aile ve Toplum Dergisi, C:2, S:8, 2005, s. 9.

¹⁹⁰ Patriarcal: ataerkillik, babaerkillik, pederşahlık anlamına gelen İspanyolca bir kelimedir. Bir tür toplumsal örgütlenme düzenidir. Erkeğin üstünlüğü fikri esastır. Böyle toplumlar da erkeğe kadından daha fazla saygı gösterilir. (Bkz. Fatma İrem Çağlar Gürgey, "Feminist Hukuk Kuramı.")

¹⁹¹ Cin, İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme, s. 33.

¹⁹² Wilhelm Von Rubruk, Moğolların Büyük Hanına Seyahat, trc. Ergin Ayan, Ay Işığı kitapları, İstanbul, 2001, s. 41.

¹⁹³ Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye, s. 348.

karşılığında daha doğmadan bir kimseye nikâhlanan bir kızın nikâhını fâsid olduğu için iptal ettirmiştir.¹⁹⁴

2.13. Teaddüd-i Zevcât (تعدد الزوجات)

Cahiliye toplumundaki evlilik türlerinden biri erkeğin sosyal ve ekonomik statüleriyle yakından ilgili olan çok eşlilik yani birden fazla kadınla evlilikti. Bu dönem ve İslam'ın yayılmaya başladığı ilk zamanlarda, gençler genel olarak tek eşle evlilik yapıyordu. Fakat yaşı ilerlemesine paralel olarak ekonomik durumun düzelmesi ve kabile içindeki sorumluluğunun artmasıyla birlikte erkeğin yeni evlilik yapması mümkün, hatta zorunlu bir hale gelebiliyordu. Bazen de bir erkek, ikinci bir eş olarak evlenmesi yasak olmayan akrabalarından dul bir kadınla evlenebiliyordu. Çok kadınla evlilik genellikle yaşı ilerlemiş erkekler tarafından yapılıyor ve ikinci eşleri genellikle dul oluyordu. Bununla birlikte kabile liderlerinin, kabileler arası sorunları çözmek ve ilişkileri geliştirmek için genç kızlarla evlenmeleri de mümkündü. Bu sebepten genç bir kızın kendisinden yaşça büyük bir erkekle evlenmesi garip karşılanmıyordu.¹⁹⁵

Cahiliyede birden fazla kadın ile evliliğin, yukarıdaki sebeplere binaen meşhur ve yaygın olduğunu görmekteyiz. Bu dönemde, erkeğin evlilik yapacak olduğu kadınların sayısı konusunda bir sınırlama yoktu. İsteyen istediği kadar kız veya kadınla evlenebilir, cariye alabilir ve mut'a nikâhı kıyabilirdi. Bunlara ilaveten İslam tarafından ilga edilen diğer nikâh çeşitleriyle de kadınlarla münasebet kurabilirdi. Bu dönemde, erkeklerin bir kısıtlama olmaksızın istedikleri kadar kadınla evlenmeleri, düşmanlarına karşı daha güçlü görünmek için çok fazla erkek çocuğa ihtiyaç duymasından kaynaklanıyordu.¹⁹⁶

Cahiliye devrinde eşleriyle beraber Müslüman olan Ğaylân b. Seleme es-Sekâfi'nin on tane hanımı bulunmaktaydı. Allah Rasûlü ona, bu kadınlardan dört tanesini seçip diğerlerini serbest bırakmasını söylemişti. Yine Kays b. el-Hâris'in¹⁹⁷ Müslüman olduğunda sekiz, Nevfel b. Mu'âviye'nin¹⁹⁸ ise beş hanımı bulunuyordu.

¹⁹⁴ Ebû Dâvûd, "Nikâh", 28.

¹⁹⁵ Adnan Demircan, Câhiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik, İstem, Y.1, S.2, 2003, s.17.

¹⁹⁶ Çağatay, İslamdan Önce Arap Tarihi, s. 135; Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye, s. 331-332.

¹⁹⁷ Ebû Dâvûd, "Talak", 25; İbn Mâce, "Nikâh", 40.

¹⁹⁸ Şevkânî, Neylû'l-Evâtâr, VI, s. 159.

Hız. Peygamber her ikisine de eşlerinden dördünü seçip diğerlerine bırakmasını istemişti. O dönemde dörtten fazla eşi varken Müslüman olan diğer kişiler Mes'ud b. Amr, Urve b. Mes'ud, Mes'ud b. Murteb, Süfyân b. Abdillâh, Ebû Ukayl Mes'ud b. Âmir'dir.¹⁹⁹

Birden fazla kadınla evlenme âdeti, sadece Araplara has değildir. İslam'ın geldiği dönemden çok öncelere uzanan Mısır, Hindistan, Çin, İran, eski Yunan ve Roma toplumların da yaşayan erkekler ya nikâhlamak ya da evde veya evin dışında bir yerde dost tutmak suretiyle birden fazla kadınla evlilik yapıyor veya evliliğe benzer ilişkiler yaşıyorlardı.²⁰⁰ Görüldüğü üzere birden fazla kadınla evlenme uygulamasını İslam Dini getirmemiş, mevcut uygulamayı belli şartlara ve hukuk kurallarına bağlamak suretiyle iyileştirerek devam ettirmiştir.²⁰¹

2.14. Küçük Kızlarla Evlilik

İslam'dan önce Arap toplumunda küçük kızlarla evlenmek daha çok tercih edilen bir davranıştı. Hatta evlenen kızlar on iki yaşını doldurmadan evlendirilmesine²⁰² rağmen aileden sayılmaz ve çocuğu olmadan vefat ederse kocasına taziye ziyaretine gidilmezdi. Nitekim küçük kızlarla evlilik İslam da uygun görülmüştür.²⁰³ Fakat erken yaşta evlilik sadece Araplara ve Müslümanlara özgü de değildir.²⁰⁴ Avrupa'nın bazı ülkelerinde (Portekiz-İspanya gibi), Asya ve Birleşik Amerika'nın dağlık bölgelerinde yapılan bu evlilikler garip karşılanmamaktadır.²⁰⁵

¹⁹⁹ İbn Habîb, el-Muhabber, s. 357; Tirmizî, "Nikâh", 33; İbn Mâce, "Nikâh", 39.

²⁰⁰ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, IV, 473.

²⁰¹ Hayreddin Karaman vd., Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB. Yay, Ankara, 2020, C. 2, s.15-17.

²⁰² Abdülkerim Özeydin, Arap, TDV, İstanbul, 1991, C. III, s. 321

²⁰³ Corci Zeydan (ö. 1914), İslam Medeniyeti Tarihi, çev. Zeki Megâviz, İstanbul, 1976, IV, 25; İshak Göksel, Misyar Nikâhı, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 2019, s. 13-14.

²⁰⁴ Yahudilikte, kız ve erkeğin evliliklerinin geçerli olabilmesi için buluş çağına girmesi gerekir. Bu dönem kızlarda on iki, erkekler ise on üç yaştır. Hristiyanlıkta ise evlilik yaşı zamana ve ülkelere göre farklılık arz etmektedir. Bkz. Suzan Yıldırım, "Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar", İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi, C:II, S:4, 2004, s. 240.

²⁰⁵ Âişe Abdurrahman bintü's-Şatî', Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları, çev. İsmail Kaya, 6. Baskı, Uysal Kitabevi, Konya, 1994, s. 240.

Görüldüğü üzere evlilik yaşı dinlere, topluma ve kültürlerle²⁰⁶ göre değişiklik gösteren bir olgudur.²⁰⁷

Hiz. Âişe'nin küçük yaşlarda (6-9) Hiz. Peygamber'le evlendiği bilinmektedir.²⁰⁸ Bu evlilik Hiz. Peygamberin dışında sahabelerin de uyguladığı bir davranış olup sadece Hiz. Peygamber'e mahsus olmayan bir durumdur.²⁰⁹ Örneğin, Hiz. Ömer'in, Hiz. Ali'nin kızı olan Ümmü Gülsüm ile;²¹⁰ İbn Ömer kızını Urve b. Zübeyr'le; Zübeyr b. Avvam'ın kızı Kudâme b. Maz'un'la evlendirdiği bilinmektedir.²¹¹ Bununla beraber Cumhûr'ül-Ulemâ, küçük yaşta erkek veya kızların evlilik yükümlerinin ancak ergenlikten sonra geçerli olabileceğini de ifade etmektedirler.²¹² Bundan dolayı âyette “deneyin”²¹³ lafzı, ergenlikten önce evlendirilmesi gerektiğini değil, evlenmeden önceki bir deneme sürecini belirtmektedir.²¹⁴ Tabi caiz görülmesinin birçok nedenleri olduğunu ifade eden görüşler de vardır. Bu hassasiyette öne çıkan konular; denklik ve velayet meselesidir.²¹⁵

²⁰⁶ Bizans imparatoru Yuannis'in on yaşındaki kızını Orhan Bey'in oğlu Halil ile evlendirmesi, tarih boyunca farklı toplum ve kültürlerde kız çocuklarının küçük yaşta evlenmelerine örnek teşkil etmektedir. Yıldırım, “Hiz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar”, s. 240.

²⁰⁷ Ömer Sabuncu, Hiz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2015, s. 53-54.

²⁰⁸ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), eî-Tabakâtü'l-Kübrâ, Beyrut, 1957, VIII, 58-61.

²⁰⁹ Hiz. Âişe'nin küçük yaştaki evliliği ile ilgili detaylıca Bkz. Bünyamin Erul, “Hiz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu?”, İslâmî Araştırmalar, C:XIX, S:4, 2006, s. 642; Mehmet Azimli, “Hiz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı”, İslâmî Araştırmalar, C:XVI, S:1, 2003, s. 28-37; Mustafa Fayda, Âişe, TDV, İstanbul, 1989, C. II, s. 201-205; Selçuk Coşkun, “Hadislerin Tarihe Arzı”nın Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hiz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme)”, EKEV Akademi Dergisi, C:VIII, S:20, 2004, s. 195; M. Yaşar Kandemir, Hanımların Dilinden Hiz. Peygamber, Hiz. Peygamber ve Aile Hayatı, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2006, s. 95-96; Adnan Demircan, Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) Ailesi ve Aile Hayatı, Ufuk Yayınları, İstanbul, 2014, s. 42; Ömer Rıza Doğrul, Büyük İslâm Tarihi, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul, 1978, C. 3, s. 261; Rıza Savaş, “Hiz. Âişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S:9, 1995, s. 139-144; Ali Himmet Berki - Osman Keskiöğlü, Hatemü'l-Enbiyâ Hiz. Muhammed ve Hayatı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara, 2001, s. 217.

²¹⁰ Abdürrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi'es-San'ânî el-Himyerî (ö. 211/826-27), el-Muşannef fi'l-Hadis, Beyrut, 2000, VI, 130-132; İbn Ebû Şeybe, el-Muşannef, IV, 17; Şevkânî, Neylül'Evtâr, VI, 120; Huriye Martı, Ümmü Külsüm bint Ali, TDV, İstanbul, 2012, C. XLII, s. 323-324.

²¹¹ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), el-Mebsût, (I-XXXI), Ed. Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev, İstanbul, 2008, C. IV, s. 396.

²¹² Şelebî, Muhammed Mustafa, Ahkâmü'l-Üsre fi'l-İslâm, y.y., Beyrut, 1977, s. 127.

²¹³ Nisa, 4/6.

²¹⁴ Serahsî, el-Mebsût, IV, s.396.

²¹⁵ Serahsî, el-Mebsût, IV, s.213; Mehmet Dirik, “İslâm Aile Hukukuna Göre evlenmede Eşler Arasında Denklik”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, S:26, 2015, s.230; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 42-44.

İbn Hümâm, velinin ister bakire olsun ister dul küçük çocuğunu evlendirme hakkı bulunduğu ve buna delil olarak Hz. Ebû Bekir'in Hz. Âişe'yi altı yaşında nikâhlanmasını örnek göstermektedir. Buna benzer başka örnekler de vererek küçük yaştaki kız çocuklarının evlendirilmesinin sadece Hz. Âişe'ye mahsus bir durum olmadığını da ifade etmektedir.²¹⁶ İbn Âbidin bu tür evliliklerde küfûv (denklik) olmasa bile nikâhın geçerli olduğunu söylemiştir. Gufeylî ise küfûv'ün sağlanması durumunda babanın dokuz yaşına ulaşmamış kızını evlendirmesinin caiz olduğunu aktarmıştır. İbn Kudâme, İbn Hacer ve İbn Rüşd gibi İslam Âlimleri de bu konunun cevazı hususunda ittifak etmişlerdir.²¹⁷

Küçük yaşta evliliğin fikhî yönü incelendiğinde erken yaşta evliliğin caiz olduğu görülmektedir. Çocuğun gelişiminde coğrafi şartlardan dolayı iklimin önemli bir rol oynadığı, özellikle kız çocuklarının daha erken yaşlarda geliştiği, erken evlendiği görülmektedir. Yapılan bu evliliklerin Cahiliye dönemi adet ve örfünden bağımsız olarak incelenmemesi gerekmektedir. Çünkü Araplar o dönemde bu evliliklerin örf ve adetlerine uygun olduğu için tartışma konusu yapmamıştır. Zira o dönemde böyle bir tartışma söz konusu olsaydı, Hz. Âişe'ye iftara atmaktan çekinmeyen müşrik ve münafıklar, mutlaka bunu Hz. Peygamber aleyhinde kullanırlardı.

Hz. Peygamberin bu uygulaması, küçük yaşta erkeklerin de evlendirilmesinde bir sakınca olmadığını ortaya koymaktadır. Hz. Peygamber başta olmak üzere sahabe döneminde küçük kızların evlendirilmesinin yanında küçük yaşta erkeklerin de evlenmelerinin caiz olduğu hükmüne varılmasına rağmen buna karşı çıkanlar da vardır.²¹⁸

2.15. Hülle Nikâhı (حلة)

Cahiliyede ve İslam'ın ilk zamanlarında evlenme ve boşanma konusunda herhangi bir kısıtlama olmadığı için kadınlar erkekler tarafından istismar edilmiş ve bu yüzden büyük zarara uğratılmışlardır.²¹⁹ Araplar, bu dönemlerde üç talakla boşandıktan

²¹⁶ İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdulvâhid (ö. 861/1457), Fethu'l-Ğadîr li'l-Âcizi'l-Fakîr, Beyrut, 1315/1897, C. II, s. 405; Sabuncu, "Hz. Âişe'nin Hayatı", s. 62-65.

²¹⁷ Gufeylî, Fehd b. Muhammed b. Muhammed, es-Senâ el-Vehhâc fî Sinni Âişe İnde'z-Zevâc, Dâru's-samî'î, Riyâd, 2011, s. 119-120; Sabuncu, "Hz. Âişe'nin Hayatı", s. 62-65.

²¹⁸ Göksel, Misyar Nikâhı, s. 13-14.

²¹⁹ Saffet Köse, Hülle, TDV, İstanbul, 1998, C. XVIII, s. 475-477.

sonra tekrar karı-kocanın bir araya gelebilmesi için çözüm yolu olan hülle'yi üretmişlerdir. Hülle, üç talakla boşanan kadının, boşandığı kocasına geri dönebilmesi için başka bir erkekle evlenmesidir.²²⁰

Bazıları, Cahiliyede talakın üç olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Bu âdetin de Hz. İbrahim'den kaldığı aktarılır. Üç talakla eşini boşayan ilk kişinin de Hz. İsmail olduğu kaydedilmektedir.²²¹ Araplarda, bir kişi hanımını bir ve ikinci defa boşarsa ve sonrasında geri dönmek isterse en hak sahibi kendisi olurdu. Çünkü üçüncü talaktan sonra artık eşine dönemeyeceğini kendisi gibi toplum da biliyordu. Bu âdeti benimseyenlerin büyük ihtimalle Hanifler olması muhtemeldir.²²²

Cahiliyede talak sayısını dikkate almayanlar da vardı. O dönemde bir kimse eşini sayısız şekilde boşayıp tekrar ona dönebiliyordu. Hatta talakı sınırlayan âyet gelinceye kadar bazı Müslümanlar arasında da uygulanıyordu. Defalarca boşayan erkek, sırf zulmetmek amacıyla iddet süresi dolmadan tekrar eşine dönüyor ve sonra tekrar boşuyordu. Bu husus sürekli devam ettiği için mutlu ve huzurlu bir aile kurmak neredeyse imkansızdı. Bu aynı zamanda kadın için de bir zulümdü.²²³

Hülle'ye göre üç talakla boşanan kadının, ilk önce kocasından başka bir erkekle evlenip beraber olması ve daha sonra evlendiği ikinci eşinden ayrılma şartı koşulmuştur. Bu şart yerine getirildiği takdirde eski kocasına dönmesi meşru kabul edilmiştir.²²⁴ Bu uygulama Cahiliye döneminde muvazaalı ve hileli bir biçimde yapıldığı için çirkin karşılanıyordu. Fakat İslamiyet'le birlikte hilesiz, muvazaasız olmak kaydıyla Kur'ân ve Sünnet tarafından da tasvip edilmiştir.²²⁵

Mâverdî'nin naklettiğine göre Urve b. Zübeyr, Bakara suresinin 229-230. âyetleri için şöyle demiştir: “Bir erkeğin daha sonra feragat edebileceği iki boşanma hakkı vardır. Bir veya iki boşandıktan sonra koca, tercihiine bağlı olarak karısını iyilikle yanında tutabilir veya güzellikle gitmesine izin verebilirdi. Şayet onları serbest bırakırsanız, kendilerine verilen mehri geri almanız caiz olmaz. Fakat karı-koca,

²²⁰ Köse, Hülle, C.XVIII, s. 475-477.

²²¹ İsmail Cerrahoğlu, “Kur'ân-ı Kerim ve Hanifler”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:11, S:1, 1963, s. 91.

²²² Çağatay, İslamdan Önce Arap Tarihi, s. 136; Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye, s. 361-362.

²²³ Ateş, İslâm'a Göre Cahiliye, s. 362.

²²⁴ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 549-550.

²²⁵ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 550.

Allah'ın evlilik yasasının hükümlerine uyamayacaklarından endişesi duyuyorlarsa bu başka bir meseledir. Eğer bu tür endişeleriniz varsa, kadın bir kısmını ya da herhangi bir malı kocasına vererek boşanmasında her iki taraf için de bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu sınırlardır. Sakın bu sınırları ihlal etmeyin. Çünkü Allah'ın koyduğu sınırları çiğneyenler günahkârların ta kendileridir. Şayet bir erkek, hanımını üç kez boşarsa artık ona helal olmaz. Ancak boşanan kadın yabancı bir erkekle evlenir ve daha sonra ikinci koca da kendisini boşarsa, (iddet süresi bitmek şartıyla) ilk kocasıyla - Allah'ın emirlerine uyup iyi geçinebileceklerine ümit ediyorlarsa- tekrar evlenmelerinde bir mahzur yoktur. İşte bunlar Allah'ın apaçık ortaya koyduğu emirlerdir; Ancak bunu, evliliğin ve ailenin değerini bilen kimseler anlar.”²²⁶

İslam âlimleri, üç talakla boşanan kadının, boşandığı kocasına helal kılınması kararını tartışmışlardır. Mezhepler, hüllenin dinen yasak olduğunu ve eski eş için yapılan evliliğin helal olmadığını savundu. Ancak bazı hukukçular, bu tür evliliklerde niyet açıkça belirtilmedikçe hukuken meşru kabul etmişlerdir. Bu durum, Hülle evliliklerinin haram olmadığını ve hatta dinen onaylanan bir çıkış yolu (hîle-i şer'iyye) olduğu yönünde bir anlayışın taraftar bulmasına zemin hazırlamıştır. Böylece hem Cahiliye döneminde hem de İslami dönemde varlığını sürdüren hülle, İslam karşıtı çevrelerin İslam hukukuna ağır eleştiriler yöneltmesine sebep olmuştur.²²⁷

²²⁶ Mâverdî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), el-Hâvi'l-Kebîr, Beyrut, 1994, X, 112; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 47-48.

²²⁷ Saffet Köse, Hülle, C.XVIII, s. 475-477; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 49.

İKİNCİ BÖLÜM

NİKAH ÇEŞİTLERİNİN RİVAYETLERE YANSIMASI ve DEĞERLENDİRİLMESİ

1. NİKAHIN TANIMI

Nikâh (نكاح) kelimesi “ne-ke-ha” fiilinden müfâ‘ale bâblı mastar bir kelime olup müşâreket (ortaklık) içerir. Bu kelime sözlükte “bir araya getirme, birleştirme, evlilik, evlenme ve cinsel ilişki”²²⁸ gibi birçok manaya delalet ettiğinden dolayı âlimler tarafından kelime hakkında farklı açıklamalar yapılmıştır. Onlardan bazıları şu şekildedir:

Ezherî, Araplar nikâhı kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda *cima*’ya (cinsel ilişki) karşılık geldiğini,²²⁹ söyler. Cevherî ise, nikâhın *vatı* ‘ olduğunu aynı zamanda *akid* anlamına geldiği değerlendirmesinde bulunur.²³⁰ Râgıb el-İsfahânî’ye göre nikâh aslında akittir, cima da nikâhtan kinayedir.²³¹ Suğdî’nin *en-Nütef* isimli kitabına muhakkikin düşmüş olduğu dipnotta zevac (evlilik) ve *vatı* ‘ (cinsel ilişki);²³² Alâuddîn Semerkandî, mutlak cem ‘ (bir araya gelme);²³³ Atar, bir araya toplama, birleştirme, evlilik, evlenme ve cinsel ilişki²³⁴ anlamlarına geldiğini ifade etmişlerdir. Döndüren, bir erkeğin bir kadınla evlenip onunla cinsel ilişkide bulunması anlamına geldiğini, nikâh sözcüğünün *evlilik akdi* anlamının mecaz, *cinsel temas* anlamının ise gerçek olduğunu söylemiştir.²³⁵

²²⁸ Fîrûzâbâdî, Ebü’t-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya‘kub b. Muhammed (ö. 817/1415), el-Ğâmûsü’l-Muhtâ, Müessesetü’r-Risale, Beyrut, 1987, s. 314; Mevsilî, Ebü’l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd (ö. 683/1284), el-İhtiyâr li-ta‘lîl-i-Muhtâr, Daru’l-Marife, Beyrut, 1975, C. III, s. 81.

²²⁹ Ezherî, Tehzîbü’l-luğa, IV, s. 102.

²³⁰ Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd (ö. 400/1009’dan önce), Tâcü’l-Luğa ve Şihâhu’l-‘Arabiyye, thk. Muhammed Muhammed Tâmir, Dâru’l-Hadîs, Kahire, 2009, s.1168.

²³¹ Râgıb el-İsfahânî, el-Müfredât, s. 823.

²³² Suğdî, Ebü’l-Hasan Ali b. el-Hüseyin b. Muhammed (ö. 461/1068), en-Nütef fi’l-Fetâvâ, thk. Salahaddîn Abdüllatif en-Nâhî, Dâru’l-Furkân, Amman, Müessesetü’r-Risâle, 2. Baskı, Beyrut, 1984/1404, I, s. 251.

²³³ Semerkandî, Alâuddin Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed (ö. 539/1144), Tuḥfetü’l-Fukahâ, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiye, 2. Baskı, Beyrut, 1994, II, s. 118.

²³⁴ Fahrettin Atar, Nikâh, TDV, İstanbul, 2007, C. XXXIII, s. 112-117.

²³⁵ Hamdi Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, nşr. Altınoluk, İstanbul, 1995, s. 149.

Istılahta nikâhın, “evlilik akdi” anlamına kullanılması mecaz, “cinsel temas” (*vati*‘) anlamına anlaşılmaması ise hakiki anlamdır. Özellikle cinsel faydaya sahip olmak için yapılan akittir. Hanefilerin çoğunluğu bu görüştedir. Nikâhın şeran hem cinsel temas (*vati*‘) manasına hem de akit manasına hakikat olduğunu söyleyen de vardır.²³⁶

Nikâh kelimesinin sözlük anlamında olduğu gibi terim anlamında da farklı açıklamalar yapılmıştır. Onlardan bazıları şu şekildedir: Nikâh kelimesinin terim anlamı hakkında Hamdi Döndüren, “Şer’an bir erkeğin, evlenmesi yasak olmayan bir kadının, cinsel yönlerinden yararlanmasını sağlayan bir rıza sözleşmesidir.”²³⁷ şeklinde ifade ederken *Tuhfe*’de, “Şartları ile beraber akit unsurunun varlığıdır.”²³⁸ *Ahval-i Şahsiyye*’de ise “Eşlerin meşru sınırlar içinde birbirlerinden yararlanma hakkı (istimta‘) veren bir akittir.”²³⁹ şeklinde geçmektedir. Atar nikâhı, “Şer’an aralarında evlilik engeli bulunmayan erkek ve kadının, hayatlarını geçici olmaksızın bir araya getirmelerini sağlayan akit ve bu şekilde eşler arasında oluşan evlilik ilişkisi.”²⁴⁰ şeklinde açıklarken İbn Âbidîn ise “Kadın ve erkeğin hayatlarını birleştirmek amacıyla gerçekleştirdikleri evlilik akdine denir. Evlilik ise Allah’ın koyduğu kurallar ışığında, kadın ve erkek arasındaki ilişkidir.”²⁴¹ demiştir.

Arapçada zevâc kökünden türetilen kelimeler yaygın olarak “Evlilik, evlenmek, evlendirmek ve evliliğin taraflarını oluşturan eşler.” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu kelimenin sözlük anlamı, “İki şeyi birbirine yaklaştırmak ve o ikisini birleştirmek.”²⁴² Kısaca, aile kurumunu oluşturan evlilik müessesesi için nikâh ve zevâc kelimeleri kullanılmaktadır. Bu durumda evlenme kavramının hem nikâhı hem de zevâcı kapsadığı söylememiz mümkündür.

²³⁶ Cürânî, Ebû'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürânî el-Hanefî (ö. 816/1413), el-Tâ'rîfât, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 246; Konevî, Kasım b. Abdullah (ö. 978/1571), Enîsü'l-Fukahâ, thk. Ahmet Abdürrezzak el- Kubeyisi, Daru'l-Vefa, Cidde, 1986, s. 146.

²³⁷ Döndüren, Delilleriyle Aile İlmihali, s. 149.

²³⁸ Semerkandî, Tuḥfetü'l-Fukahâ, II, s. 118.

²³⁹ Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd, el-Aḥvâlü's-Şaḥsiyye fi's-Şer'i'ati'l-İslâmiyye, nşr. İlmiyye, Beyrut, t.y., s. 12.

²⁴⁰ Atar, Nikâh, TDV, C. XXXIII, s. 112-117.

²⁴¹ İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî (ö. 1252/1836), Reddû'l-Muḥtâr 'ale'd Dürri'l-Muḥtâr, trc: Ahmet Davudoğlu, Şamil Yay., İstanbul, 1983, C. 3, s. 3.

²⁴² Muhammed Muhyiddin, el-Aḥvâlü's-Şaḥsiyye, s. 12.

2. NİKAH ÇEŞİTLERİ

İslamiyet öncesi Arap toplumunda tespit edebildiğimiz kadarıyla on beş nikâh akdine rastlamaktayız. Her ne kadar Urve tarafından nakledilen rivayete göre Cahiliye döneminde dört farklı nikâh çeşidi ve özellikleri vurgulanmış²⁴³ olsa da Cahiliye devrine ait yazılan kaynaklara göz attığımızda bedel, hıdn, makt, ve mut'a gibi nikâhları da ekleyerek sayının on beşe yükseltilmesi mümkündür. Fakat belirtmiş olduğumuz bu on beş nikâh akdinin her biri için rivayet bulunmamaktadır. Her ne kadar bazı nikâh türlerine ait rivayet bulunmasa da biz bu akitlerin var olduğunu kaynaklardan öğrenmekteyiz. Aşağıda her bir nikâh türünü sırasıyla ele alacağız. Ele aldığımız türlerin ilk önce tahricini yaptıktan sonra ibkâ, ilga ve ıslah açısından değerlendirmeye çalışacağız.

2.1. Meşru Nikâh Hakkında Rivayetler

Meşru nikâh, Cahiliye dönemi nikâh çeşitlerinden biri olup bugün dinen meşru sayılan ve herkes tarafından uygulanan bir nikâhtır. Müslümanlara göre meşru nikâh, evlenmelerinde herhangi bir engel bulunmayan kadın ve erkeğin ya da temsilcilerinin, yeterli sayıda ve vasıfta şahitler huzurunda irade beyanlarıyla gerçekleşir.

Nikâha engel olan durumlar hususunda yüce Allah Kur'ân'da **“Eşlerinizi boşadığınızda, onlar da iddet sürelerini tamamladıklarında, aralarında makul ve meşru ölçülerde rızalaştıkları takdirde boşayan kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel olmayın”**²⁴⁴ buyurmaktadır. Yine aynı şekilde erkeklere hitap ederek **“...İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin.”**²⁴⁵ ve **“İçinizden evli olmayanları, köle ve cariyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin”**²⁴⁶ şeklinde hitap etmektedir. Emrolunan bu nikâh türü, Urve b. Zübeyr'in Hz. Âişe'den rivayet ettiği şekliyle mevkûf olarak rivayetlere şu şekilde yansımıştır:

²⁴³ Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi, es-Sicistânî (ö. 316/929), es-Sünen, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, “Talak”, 33.

²⁴⁴ Bakara, 2/232.

²⁴⁵ Bakara, 2/221.

²⁴⁶ Nûr, 24/32.

أَنَّ النِّكَاحَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ كَانَ عَلَى أَرْبَعَةِ أَنْحَاءٍ: فَنِكَاحُ مَنْهَا نِكَاحُ النَّاسِ الْيَوْمَ يَخْطُبُ الرَّجُلُ إِلَى الرَّجُلِ وَلَيْتَهُ أَوْ ابْنَتَهُ، فَيُصَدِّقُهَا ثُمَّ يَنْكِحُهَا

“Tabiîn’den Urve radiyallahu anh naklediyor: Hz. Âişe’nin bana verdiği habere göre Cahiliye döneminde dört farklı nikâh çeşidi bulunuyordu: Bunlardan biri, bugün (dinimizin meşru kıldığı ve) herkes tarafından uygulanan nikâhtır: Bir kişi diğer bir kişiden kızını ya da velisi bulunduğu kızı ister, mehrini verir ve sonra onunla evlenirdi...”²⁴⁷

Değerlendirme

Cahiliye döneminde çok fazla nikâh çeşidi bulunmasına rağmen Araplar, daha çok evlilik yaparken meşru nikâha başvururdu. İslam Dini’nin zuhur etmesiyle birlikte bu nikâh çeşidi ibkâ edilmiştir. Ancak her ne kadar İslam Dini ile birlikte uygulanmaya devam etse de bu iki dönem arasında küçük farklılıklar mevcuttur. Bu farklılardan en barizi Cahiliye devrinde çoğunlukla velinin aldığı mehrin İslam döneminde kadının hakkı olarak görülmesidir.²⁴⁸ Bu yönüyle de bu nikâhın ıslah edilerek İslam Dini’nde baki bırakıldığını göstermektedir.

İslam’a göre mehir tamamıyla kadının hakkı olduğu için onu dilediği gibi tasarruf etme hakkında sahipti.²⁴⁹ Cahiliyede ise mehir kadına verilse bile zorla geri alınıyor ve gerekirse bunun için baskı yapılıyordu.²⁵⁰ Kadının herhangi bir hatası ve kusuru bulunmadığı halde onu terk etmek ya da bir başka kadınla evlilik isteyen erkekler, amaç ve düşüncelerine ulaşabilmek için kullandıkları yollardan birisi, iffetli kadına iftira atmak diğeri ise ona karşı birtakım kötü huy ve davranışlarda bulunmaktı. Hanımlar kendilerine yapılan bu tehdit karşısında yılar ve böyle bir lekeden kurtulabilmek için evleniyorken almış oldukları mehri geri vermeye mecburi olarak razı olurlardı. İslam Dini, bu haksız ve zalimce davranışı haram kabul etmiştir.²⁵¹

İslam hukukunda özellikle kadına verilen mehri müeccelin yüksek tutulması boşama hakkını kötüye kullanan kişiler için önemli bir ölçüde engel teşkil etmektedir.

²⁴⁷ Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talak”, 33.

²⁴⁸ Demircan, “Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi”, s. 28.

²⁴⁹ Aydın, Mehir, C.XXVIII, s. 388-389.

²⁵⁰ Nisâ, 4/19-21; Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 292.

²⁵¹ Karaman vd., Kur’an Yolu, C. 2, s. 38-39.

Çünkü boşama hususunda kadından daha geniş yetkilere sahip olan erkek, bu hakkını kötüye kullanarak kadını mağdur ediyordu. Aynı şekilde mehir, evli olan kadın için en azından bir süreliğine de olsa ekonomik bir güvence ve bağımsızlık sağlamaktadır.²⁵²

2.2. İstibda‘ Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye devrinde Arapların başvurdukları nikâh çeşitlerinden birisi de soylu ve asil bir çocuğa sahip olmak için yaptıkları İstibda‘ nikâhıdır. Kabile ve soy asabiyetine çok fazla önem veren Araplar arasında uzun süre uygulanagelen²⁵³ bu nikâh, rivayetlere şu şekilde yansımıştır:

كان الرجل يقول لامرأته إذا طهرت من طمثها أرسلني إلى فلان فاستبضعي منه ويعتزلها زوجها ولا يمسه أبدا حتى يتبين حملها من ذلك الرجل الذي تستبضع منه فإذا تبين حملها أصابها زوجها إذا أحب وإنما يفعل ذلك رغبة في نجابة الولد فكان هذا النكاح نكاح الاستبضاع

“Erkek, hanımı âdetinden (hayızından) temizlendiği zaman hanımına: Kendini (reislerden) filan kimseye gönder de ondan senin ile cinsî münasebet kurmasını iste, der. Ve kadının o cinsî münasebet kurduğu erkekten gebe kaldığı kesinleşinceye kadar kocası asla hanımına dokunmayıp, ondan uzak durur. Hanımının gebeliği belli olduğunda isterse kocası gebe olan hanımıyla cima yapar. Kocası, hanımının başka erkekle cinsel ilişki kurmasını ancak çocuğun necîbliğine ve asaletine rağbet ettiği için yapar. İşte bu nikâh, Nikâhu’l-istibda‘ (yani başkasından cinsî münasebet isteme nikâhı) olur.”²⁵⁴

Değerlendirme

Cahiliye devrinde kadınların bazen de cariyelerin başkasına sunulmasıyla uygulanan bu nikâh, özellikle kabile reisleri ve toplumun ileri gelen kimseleri ile yapılmaktaydı. Gerçekleştirilmiş olan bu nikâhta asıl gaye soylu bir evlat sahibi

²⁵² Aydın, Mehîr, C. XXVIII, s. 388-389.

²⁵³ Uğur, Hicri I. Asırda İslam Toplumu, s.18; Keskiöğlü, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, s. 227.

²⁵⁴ Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talak”, 33.

olmaktı. İslam Dini, nikâhtan ziyade ahlaksızlık olan bu âdeti zina olduğu gerekçesiyle ilga etmiştir.²⁵⁵

Hazrec ve Evs kabilesinden bir grup insan, 621 yılında Mekke'ye gelerek Hz. Peygamber'le görüştüler. Akabe'de hiçbir şeyi Allah'a eş koşmayacaklarına, hırsızlık ve zina yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, birbirlerine iftira etmeyeceklerine, emirlerine uyacaklarına²⁵⁶ dair Hz. Peygamber'e söz verdiler ve ona biât ettiler. İslam Dini'nin maksatlarına aykırı olan bu nikâh, 1. Akabe biâtında kaldırılmış olacağı kanaatindeyiz.²⁵⁷

Cahiliyede şerefe, soya ve necîbliğe büyük önem veren Araplar, kendi soyunu yüceltmek için bu nikâha başvururlardı.²⁵⁸ Yapılan bu evlilikle erkeğin kıskanma duygusu ortadan kalktığı için erkeğin ve özellikle kadının şeref ve haysiyetini koruyan, helal dairede yaşamasını sağlayan aile kurumuna da büyük zarar vermektedir.²⁵⁹ Aynı şekilde güçlü ve sağlam bir aile yapısı, sevgi ve saygıya, sadakat ve güven duygusu üzerine inşa edildiğinden ailenin temel taşlarına zarar vermektedir. Çünkü aile, insan neslinin devamını ve korunmasını sağlayan güçlü bir kale ve güvenli bir sığınaktır. Bununla beraber mahremiyeti altındaki kadın bir başkasıyla beraber oluyordu. Zaten İslam'a göre evli bir kadının başka bir kişiyle evlenmesi de haramdır.²⁶⁰ Cahiliyede doğan çocuk ilk kocanın meşru çocuğu kabul edilse de İslam'a göre bir başkasından olan çocuk başka kimsenin çocuğu sayılmaz.²⁶¹

²⁵⁵ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, s.158–159; Aynî, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed (ö. 855/1451), 'Umdetü'l-kârî fî şerhi Şahîhi'l-Buḥârî, Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babî el-Halebî ve Evladuhu, Kahire, 1972/1392, C. 20, s. 122.

²⁵⁶ Mümtetine, 60/12. Ey Peygamber! Mümin kadınlar Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, zina etmeyecekleri, çocuklarını öldürmeyecekleri, elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyecekleri, dine ve akla uygun hiçbir konuda sana karşı gelmeyecekleri hususunda sana biat etmeye geldiklerinde onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Kuşkusuz Allah bağışlayıcıdır, engin merhamet sahibidir. Bu ayette genel itibariyle akabe biâtındaki aynı maddeler yer almaktadır. Fakat âyetin sebep-i nüzûlu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır.

²⁵⁷ Ahmet Önkal, Akabe Biatları, TDV, İstanbul, 1989, C. 2, s. 211.

²⁵⁸ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 273.

²⁵⁹ Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 35.

²⁶⁰ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 274.

²⁶¹ Ahmet Gürkan, İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi, Nur Yay., Ankara, t.y., s. 115; Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 346.

2.3. Raht Nikâhı ve Çocuğun Bir Soya İlhakı Hakkında Rivayetler

Cahiliye devri uygulamalarından biri olan raht nikâhında aile kurmak gibi gayelerden uzak, nefsi arzularını farklı biçimde tatmin etmek için yapılmaktaydı. Bu nikâh, mevkûf rivayet olarak şu şekilde yansımaktadır:

يجتمع الرهط ما دون العشرة فيدخلون على المرأة كلهم يصيبها فإذا حملت ووضعت ومرت عليها ليال بعد أن تضع حملها أرسلت إليهم فلم يستطيع رجل أن يمتنع حتى يجتمعوا عندها تقول لهم قد عرفتم الذي كان من أمركم وقد ولدت فهو ابنك يا فلان تسمي من أحببت باسمه فيلحق به ولدها لا يستطيع أن يمتنع منه الرجل

Tabiînden olan Urve'nin Hz. Âişe'den naklettiğine göre: “Sayıları on kişiden az bir grup toplanıp hepsi bir kadının yanına girerler ve hepsi ayrı ayrı kadınla beraber olurlardı. Kadın bu beraberliklerden gebe kalıp da doğum yaparsa, doğumdan birkaç gece geçtiği zaman beraber olduğu o erkeklere haber gönderirdi. Artık o erkeklerden hiçbiri gelmemezlik edemezdi. Nihayet hepsi kadının yanında toplanırlardı. Kadın onlara hitaben: İşinizden meydana gelip de doğurmuş olduğum çocuğu tanıdınız. Bu çocuk, senin oğludur yâ Fulân! der. Ve kadın, onlardan arzu edip istediği kimsenin ismini söyler. Böylece kadının çocuğu, seçmiş olduğu adamın nesebine katılır. İsmi söylediği o erkeğin bu çocuktan çekinmeye, yani onu kabul etmemeye muktedir olamaz.”²⁶²

Değerlendirme

Bu nikâh, *Kütüb-i Sitte* içerisinde sadece Buhârî'nin *Sahîh*'i ve Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde yer almaktadır. Buhârî, Nikâh bölümünde, Ebû Dâvûd ise Talak bölümünde yer vermiştir.

Bu nikâhta dikkat çeken bir husus bulunmaktadır. O da kadının çocuğunu nispet ettiği kişiye bu senin çocuğundur demek yerine bu senin oğludur demesidir. Anlaşılan şu ki kadın, sadece erkek çocuk doğurduğu zaman o ilişkiye girdiği kişileri çağırmaktadır. Çünkü kendi karısından doğan kız çocuğunu diri diri toprağa gömen²⁶³

²⁶² Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talak”, 33.

²⁶³ Mev'ûde: Cahiliye döneminde diri diri toprağa gömülen kız çocuğunu ifade eden terim. Cahiliye de bazı insanlar fakirlik-geçim sıkıntısı, namus kaygısı, tanrıya kurban etme düşüncesi, kızların uğursuzluk getireceği düşüncesi, kızlarının hastalıklı ve çirkin olması gibi nedenlerden dolayı kız

cahiliye erkeğinin tam olarak âkıbeti bilinmemekle birlikte böyle nikâhtan ve şüpheli bir kız çocuğunu öldürme ihtimalinin yüksek olduğu kanaatindeyiz.²⁶⁴

Burada asıl gaye evlilik ya da baba olmak değil kişisel arzuları tatmin etmek için yapılmaktaydı. Ayrıca kadının istediğine nispet etmesi onun babası olduğu anlamına da gelmemektedir. Bu yüzden soyların karışması da kuvvetli muhtemeldir. Kabile içi evliliklere büyük önem veren Arapların bu şekilde yapılan nikâhla ilerleyen zamanlarda kardeşleri evlendirmesi de farklı bir sorunu doğurmuştur. Akdin kuruluşunda sırasıyla da olsa grup evlenme (müşterek) olması hasebiyle zina olarak kabul edilmektedir. İşte bu gibi sebeplerden dolayı İslam Dini bu nikâh türünü 1. Akabe biâtında ilga etmiştir.²⁶⁵

2.4. Biğâ' Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye döneminde Araplar tarafından uygulanan biğâ' nikâhı, sayı ve muhtevası bakımından az da olsa farklılık bulunmasına rağmen raht nikâhı gibi grup olarak yapılmaktaydı. Bu uygulama mevkûf rivayet olarak şu şekilde hadise yansımıştır:

يجتمع الناس كثيرا فيدخلون على المرأة لا تمتنع ممن جاءها وهن البغايا كن ينصبن على أبوابهن رايات تكون علما فمن أراد دخل عليهن فإذا حملت إحداهن ووضعت حملها جمعوا لها ودعوا القافة ثم ألحقوا ولدها بالذي يرون فالتاط به ودعي ابنه لا يمتنع من ذلك فلما بعث النبي صلى الله عليه وسلم بالحق هدم نكاح الجاهلية كله إلا نكاح الناس اليوم

Tabîinden Urve'nin Hz. Âişe'den naklettiği dördüncü ve son nikâh türü ise şöyledir: “Birçok insan toplanıp bir kadının yanına girerlerdi. Bu kadın kendisine gelen hiçbir erkeğin karşısında duramazdı. Bu kadınlar fahişelerdi. Bunlar kendi kapıları üzerine bir işaret olsun diye birer bayrak (flama) asarlardı. Artık kim bu kadınlarla beraber olmak isterse bu bayraklı kadınların yanına girerdi. Onlardan biri hamile kalıp bir çocuk doğurduğu zaman, bu adamlar kadın için toplanır ve iz sürmede mahir olan birkaç kâif çağırırlardı. Sonra bu kâifler o kadının çocuğunu, seçtikleri kişinin soyuna ilhak ederler. Böylece o çocuk o şahsın nesebine katılır ve o kişinin

çocuklarını diri diri toprağa gömmüşlerdir. Bkz. Kapar, Mev'ûde, C. XXIX, s. 491-492; Ahmet Acarlıoğlu, “Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme”, Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, C:23, S:1, 2019, s. 441-460.

²⁶⁴ Ayyette ve Akabe biâtındaki maddelerde müslümanların zina etmemeleri ve çocuklarını öldürmemeleri yan yana zikredilmesi bu varsayımımızı desteklemektedir. Bkz. Mümtahine, 60/12; Önkâl, Akabe Biatları, C. 2, s. 211.

²⁶⁵ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, 275; Önkâl, Akabe Biatları, C. 2, s. 211.

oğlu diye çağrılırdı. O kimse de bunu reddedip itiraz edemezdi. Nihayet Muhammed sallallahu aleyhi vesellem peygamber olarak gönderilince bugünkü evlilik dışındaki bütün Cahiliye evliliklerini yıktı.”²⁶⁶

Değerlendirme

Bu nikâh, Raht nikâhı gibi sadece Buhârî’nin *Sahîh* ve Ebû Dâvûd’un *Sünen* adlı eserlerinde yer almaktadır. Buhârî, Nikâh bölümünde, Ebû Dâvûd ise Talak bölümünde yer vermiştir. Bu nikâh fahişe denilen kadınlarla birlikte olmak isteyen erkekler bu kadınla cima etmesi nedeniyle zina olarak kabul edilmektedir.²⁶⁷ Farklı zamanlarda olsa da grup evlenme (müşterek) olarak addedilir. Burada yine evlilik ya da baba olmak gibi gayelerden uzak hayvanî arzuları tatmin etmek için yapılmaktaydı.

Raht nikâhından farklı olarak çocuğu babasına nispet eden annesi değil kâiflerdi.²⁶⁸ Kâifler, Arap toplumunda çok değer görse de nispet ettiği çocuk, o babanın çocuğu olduğu anlamına gelmez. Bu yüzden soyların karışıp neslin tehlikeye girmesi yine ihtimaller arasındadır. Kabile içi evliliklere büyük önem veren Arap toplumunda uygulanan bu nikâh, ileri bir zamanda öz kardeşlerin evlenme ihtimalini doğurmuş olacaktı. İslam Dini, neseplerin karışmasına sebep olan mut‘ayı yasakladığı gibi bigâ’ nikâhını da yasaklamıştır.²⁶⁹ Zaten İslam Dini’ne göre evli bir kadının kendi kocasından başka bir kocası olamaz. Kısacası İslam, erkeğe aynı anda birden fazla hanıma izin verirken kadınlara birden çok koca ile evli bulunmaya izin vermez ve bunu haram kabul eder.²⁷⁰

Çocuğun babaya nispeti konusunda kâif’in belirlemiş olduğu karar şüphelidir. Raht nikâhında olduğu gibi kendi karısından doğan kız çocuğunu diri diri toprağa gömen cahiliye erkeğinin özellikle kız çocuğu olması durumunda âkıbeti bilinmese de bu çocuğu öldürme ihtimalinin yüksek olduğu kanaatindeyiz.

İslam Dini, insanların neslini sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmesine ve medenî bir hayat sürdürebilmesine büyük önem vermiştir. Neslin korunması için

²⁶⁶ Buhârî, “Nikâh”, 37; Ebû Dâvûd, “Talak”, 33.

²⁶⁷ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 276.

²⁶⁸ İki kişinin organları arasındaki benzerlikten aralarında kan bağı bulunduğunu ve karakterlerinin nasıl olduğunu tespit eden kişi. Bkz. Mehmet Serhan Tayşi, Kiyâfe, TDV, Ankara, 2022, C. XXV, s. 507.

²⁶⁹ Müslim, “Nikâh”, 3.

²⁷⁰ Kevser Kâmil Ali ve Salim Söğüt, Çok Evlilik, TDV, İstanbul, 1993, C. VIII, s. 365-369.

yapılacak ilk adım aile müessesinin kurulmasıdır.²⁷¹ Meşru bir evlilik olmadan da sağlam ve düzgün bir aile kurmak imkansızdır. Bu gibi zina ürünü olan evlilikler ve biğâ' nikâhı, insan neslini geleceğini tehlikeye atmaktadır. İşte bu gibi sebeplerden dolayı İslam Dini biğâ' nikâhını 1. Akabe biâtında ilga etmiştir.²⁷²

Hicretin ilk yıllarında Mekke'den Medine'ye hicret etmesine izin verilmeyen, hapsedilen kişileri kaçıran Mersed, eski metresi Anak'la evlenmek için Hz. Peygamber'den izin istedi. Hz. Peygamber bu hususta cevap vermeyince Nur suresinin 3. âyeti nâzil oldu.²⁷³ **Zina eden erkek ancak zinakâr veya müşrik bir kadınla evlenir, zina eden kadınla da ancak zinakâr veya müşrik bir erkek evlenir. Bu müminlere haram kılınmıştır.**²⁷⁴ Âyetten anlaşıldığı üzere önce zinanın haram kılındığını şimdi de zinakâr kimselerle evlenilmemesi gerektirdiğini bildirmektedir. Bu ayet aslında zinadan dolayı ilga akidlerin 1. Akabe biâtında yasaklandığını göstermektedir.

2.5. Şiğâr Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye döneminde nikâh türlerinden biri olan şiğâr, mehir vermeden karşılıklı iki kadın veya kızın değiştirilmesi suretiyle yapılıyordu.²⁷⁵ O dönem Araplar kendi aralarında, kızlarını veya kız kardeşlerini ya da akrabalarını takas ederek, bir kadının kadınlık değerini diğerine mehir sayarak nikâhlandıklarını görmekteyiz.²⁷⁶

İbn Ömer'in rivayetine göre, Rasûlullah, şiğâr nikâhını yasaklamıştır. Bu, kişinin kızını ya da kız kardeşini bir erkeğe verip karşılığında kızını veya kız kardeşini almak suretiyle bir erkeğe vermesi ve aralarında mehiri ortadan kaldırmalarıdır.²⁷⁷ Bu nikâhın yasaklanmasına ek olarak celeb ve ceneb de aynı anda kaldırılmıştır. Sadece

²⁷¹ Buhârî, "İlim", 9.

²⁷² Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 347; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 38-39; Önkâl, Akabe Biatları, C. 2, s. 211.

²⁷³ Karaman vd., Kur'an Yolu, C. 4, s. 51-52.

²⁷⁴ Nûr, 24/3.

²⁷⁵ Şevkânî, Neylû'l-Evtâr, VI, 160.

²⁷⁶ Serahsi, el-Mebsût, C. 5, s. 105; Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (ö. 676/1277), el-Minhâc fî şerhi Şâhihi Müslim b. el-Haccâc, Dâru Âlemi'l-Kütüb, Riyad, 2003/1424, C. 9, s. 200; Ateş, Ali Osman, İslam'a Göre Cahiliye, Beyan Yay., İstanbul, 2014, s. 297.

²⁷⁷ Buhârî, "Nikâh", 28, "Hiyel", 3; Müslim, "Nikâh", 57; Malik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), el-Muvatta', Çağrı Yay., İstanbul, 1981, "Nikâh", 24; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 15; Tirmizî, "Nikâh", 29; Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî (ö. 303/915), es-Sünen, Çağrı Yay., İstanbul, 1981, "Nikâh", 60, 61.

sahâbî İmrân b. Husayn'dan gelen rivayete göre, Rasûlullah şöyle buyurmuştur: “İslam Dini'nde celeb,²⁷⁸ ceneb²⁷⁹ ve şîğâr nikâhı yoktur.²⁸⁰ Kim birinin malını zorla gasp ederse o bizden değildir.”²⁸¹

Değerlendirme

Cahiliye devrinde uygulanan şîğâr, kız velilerinin, kızları birbirlerine mehirsiz olmak suretiyle nikâhlamasıdır. Birtakım haksızlık ve adaletsizliğin meydana geldiği bu akdin de, kadınların şerefini alçalttığı ve itibarını zedelediği aşıkardır. Çünkü bu akitte değiş-tokuş yapılarak kadın birbirinin mehri yerine geçmekte, bu uygulama ile de hiç mehirsiz evlenme vuku bulmaktaydı. Fakat, mehir tamamen kadının hakkı olduğu için velisinin bunu herhangi bir şekilde tasarruf etme hakkı yoktur. Rivayetlerden de kesin bir şekilde anlaşıldığı üzere Cahiliye devrinde kadınların hakkı çiğnenmiş olduğundan İslam Dini bu akdi ilga etmiştir.²⁸²

Ekonomik ve ictimai zorluklar nedeniyle yüklü bir miktar mehir veremeyecek kimseler tarafından uygulanan şîğâr nikâhı, rivayetten anladığımız kadarıyla hicretin 2. yılında yasakladığını tahmin etmekteyiz. Celeb ve ceneb zekâtla ilgili kavramlar olup şîğâr nikâhı ile yan yana kullanılmıştır.²⁸³ Zekâtın da hicretin 2. yılı ramazan ayında farz kılındığına göre Şîğâr nikâhı bu dönemde yasaklanmış olabilir.²⁸⁴

Cahiliye devrinde mehir genellikle evlenecek kızın velisine ödendiği için kadınlar mehirden hiçbir şekilde bir pay alamazlardı.²⁸⁵ İslamiyet'in gelişi ile birlikte Kur'ân-ı Kerîm, erkeklere kendileriyle evlenen kadınlara mehir vermesini gerektiğini açıkça belirtmiştir.²⁸⁶ Kadının hakkı olan malda hiçbir kimsenin tasarruf hakkı yoktur.

²⁷⁸ Zekât toplayan görevlinin zekât malına gitmeden zekâtı ayağına getirtmesi ya da yarışçının atının daha hızlı koşabilmesi için hayvanını hızlandıracak bir görevli tutması. Bkz. Ezherî, Tehzîbü'l-luğa, XI, 63.

²⁷⁹ Zekât verecek kişinin malını ölçüm yapılacak yerden uzaklaştırması ya da at yarışlarında yarışmayı kazanmak için yedek at bulundurması. Halil b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî (ö. 175/791), Kitâbü'l-'Ayn, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhim Sâmerrâî, Dâru ve Mektebetü'l-Hilal, y.y., t.y., VI, 149; Ezherî, Tehzîbü'l-luğa, XI, 81.

²⁸⁰ Müslim, “Nikâh”, 60; Nesâî, “Nikâh”, 60, “Hıyel”, 15,16; İbn Mace, “Nikâh”, 16.

²⁸¹ Tirmizî, “Nikâh”, 29; Nesâî, “Nikâh”, 60.

²⁸² Müslim, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, C. 7, s. 257; Hatice Şeker, Kütüb-i Sitte'deki Evlilik ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2019, s. 10.

²⁸³ Müslim, “Nikâh”, 60; Nesâî, “Nikâh”, 60, “Hıyel”, 15,16; İbn Mace, “Nikâh”, 16.

²⁸⁴ Mehmet Erkal, Zekât, TDV, İstanbul, 2013, C. XLIV, s. 197-207.

²⁸⁵ Aydın, Mehîr, C. XXVIII, 388-389.

²⁸⁶ Bakara, 2/236-237; Nisâ, 4/4, 24, 25; Mâide, 5/5.

Zarûrât-ı hamse içerisinde yer alan malın korunmasına ilişkin olarak kadının hakkı olan mal (mehir), değiş-tokuş suretiyle gasp olduğundan dolayı bu akit geçersiz olmuştur.²⁸⁷

2.6. Haden Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye döneminde uygulanan nikâh çeşitlerinden birisi de haden nikâhıdır. Haden, hür bir kadının o dönemde zina yapamadığından dolayı bir erkekle nikâhsız karı koca hayatı (metres) yaşamasıdır. Bu şekilde yaşayan kadınlar “Müttihazâti ahdân” diye isimlendirilirdi.²⁸⁸ Bu dönemde, hür kadınların zina yapması utanç verici ayıp bir davranış olarak kabul edilirdi. Bu yüzden onlar gizli ve gayri meşru ilişki kurarak cima’da bulunurlardı. Bu şekilde yapılan birleşmelere *nikâh-ı hadn* denilirdi.²⁸⁹

Hadislerde bu konuda rivayet bulunmasa da Kur’ân-ı Kerîm’de şu şekilde geçmektedir. **“Mü’min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir...”**²⁹⁰ Müslümanların, gayri meşru ilişkiler içinde bulunmaması ve metres hayatı yaşamaması için kadınların hakları olan mehirlerini vererek Ehl-i Kitap’tan hür ve iffetli kadınlarla evlenebileceği âyetle sabittir.²⁹¹

Değerlendirme

Gizli ve evlilik dışı bir şekilde gayri meşru yollarla kurulan haden nikâhı, evlilik amacı gütmeyen ve sırf nefsanî arzuları tatmin etmek için yapılan bu uygulama zinadan başka bir şey değildir. Bu ilişki sonucunda doğacak çocuğun babaya nispet edilememesi, kadının hakkı olan mehir ve nafaka gibi haklardan mahrum olması, evli olan kimselerin evlilik hayatını bitirmesi gibi sebeplerden dolayı İslam Dini, Cahiliye devrinin bu çirkin âdetini âyetle ilga etmiştir.²⁹²

Hür olduğu için zina yapmaktan korkan kadın ve erkeğin, gizli bir ilişki kurarak dost hayatı yaşaması şeklinde yapılan bu nikâh türünün 1. Akabe biâtın da yasaklanmış olduğu kanaatindeyiz. Her ne kadar ayette zina ve gizli dost tutmamayı ayrı ayrı ele

²⁸⁷ Ertuğrul Boynukalın, Makâsıdü’ş-Şerîa, TDV, Ankara, 2003, C. XXVII, s. 423-427.

²⁸⁸ Şemseddin, Kable’l-İslam Araplarda İctimai Aile, s. 90; Uğur, Hicri I. Asırda İslam Toplumu, s. 20.

²⁸⁹ İbn Hacer, Fethu’l-Bârî, IX, s. 158; Keskiöğlu, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, s. 227.

²⁹⁰ Mâide, 5/5.

²⁹¹ Bkz. Bakara, 2/105; Âl-i İmrân, 3/64.

²⁹² Mâide, 5/5; Şeker, Kütüb-i Sitte’deki Evlilik, s. 10.

alınmış olsa da bu nikâh, İslam Dini'nde zina kabul edildiği için Akabe'de ilga edildiğini varsaymaktayız.²⁹³

Kurak bir araziye sahip olan Arap coğrafyasında kıtlık zamanlarında yiyeceklerini tedarik etmek için haden nikâhına başvuran kimseler de vardı. Ekonomik amaçlı yapılan bu birliktelikte kadınlar, başkasından yaptığı çocuğu kocasına nispet etmesi ihtimaller dahilindedir. Mümteherine suresi on ikinci âyette kadınların **elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp uydurmamaları**²⁹⁴ emredilmektedir. Âyette haden nikâhından bahsedilmesi muhtemeldir.

2.7. Mut'a Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye ve İslam Dini'nin ilk yıllarında uygulanan mut'a nikâhına ait doğrudan veya dolaylı olarak farklı rivayetler mevcuttur. Bu rivayetlerden bir kısmı sadece mut'a nikâhının yapılmasına izin verildiğinden, bir kısmı ise önce izin verilip daha sonrasında yasaklandığından bahsetmektedir.

2.7.1. Mut'a Nikâhına İzin Veren Hadisler

Mut'a nikâhı, İslam'ın zuhur ettiği dönemde Arap toplumunda var olan bir uygulamaydı. İslam Dini ile birlikte asr-ı saâdetde de belli bir döneme kadar varlığını devam ettirmiştir.²⁹⁵ Hatta bazı rivayetlere göre Hz. Ömer döneminde mut'anın yasaklandığını bilmeyen bazı kimseler de bu tür evlilik yapmaktaydı.²⁹⁶ Özellikle o dönemlerde uzun süreli yolculuk yaparak yabancı memleketlere giden bazı erkekler, gittikleri beldelerdeki kadınlarla nikâhlıyor, böylece eşyalarını koyup muhafaza edebilecekleri ve geçici ikamet edebilecekleri bir yer edinmiş oluyorlardı. Bu süre içinde evlenmiş olduğu kadınla karı-koca hayatı yaşaması da mümkündü.²⁹⁷ Fakat mut'a, her ne kadar evlilik hayatı yaşanılrsa da yuva kurmak ve çocuk edinmek gibi

²⁹³ Mâide, 5/5; Önkol, Akabe Biatları, C. 2, s. 211.

²⁹⁴ Mümteherine, 60/12; "Bazı müfessirler 'elleriyle ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeme' ifadesinin bir kadının başka erkekten olan çocuğunu veya bırakılmış olarak bulduğu bir çocuğu kocasına isnat etmesi anlamında bir deyim olduğunu belirtirler." Bkz. Karaman vd., Kur'an Yolu, C. 5, s. 326-327.

²⁹⁵ Müslim, "Nikâh", 3.

²⁹⁶ Müslim, "Hacc", 18.

²⁹⁷ İbrahim Kâfi Dönmez, Mut'a, TDV, 2006, İstanbul, C. XXXII, s. 174-180.

amaçlardan yoksun bir nikâhtır. Bu nikâh, karı kocanın önceden belirlemiş olduğu zamana kadar beraber yaşamalarına izin veren süreli bir evlilikten ibarettir.²⁹⁸

O dönem mut‘a nikâhını gerekli kılan faktörlerden birisi de erkeklerin ailesinden uzak kalmasından kaynaklanmaktaydı. Buna sebep olan etkenlerin başında, kabilecilik anlayışına dayalı olarak sürekli bir savaş içerisinde olmalarıdır. Hatta Cahiliye devri ve İslâmiyet’in ilk yıllarında Araplar arasında cereyan eden savaşlar için bir deyim kullanılmıştır. Buna *eyyâmü’l-arab* denir.²⁹⁹ Bu savaşlar bazen uzun yıllar devam etmiştir. Örneğin Evs ve Hazrec kabileleri arasında yapılan Buâs harbi 120 yıl sürmüştür.³⁰⁰ Anlaşıldığı üzere Araplar hayatının büyük bir bölümünü savaş meydanlarında geçirmiştir. Hem savaş esnasında hem de onun yolculuğu aşamasında Araplar, ailesinden ve hanımından epey bir vakit uzak kalıyorlardı.

Cahiliye âdeti olan mut‘a, İslam Dini’nin zuhur edip yayılmaya başladığı ilk yıllarda varlığını sürdürmüş ve özellikle de gazvelerde uygulanmış olduğunu rivayetlerden öğrenmekteyiz.³⁰¹ Hatta savaş esnasında eşinden uzak kalan müslümanlar bu konuda Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem’den izin istemişlerdir. Kays’ın rivayetine göre Abdullah b. Mesud şöyle demiştir: “Allah Rasûlü ile birlikte gaza ediyorduk. Eşlerimiz yanımızda olmadığı için hayalarımızı çıkarsak mı ki dedik. Fakat Rasûlullah, bizi bundan men ettikten sonra bize elbise karşılığında belli bir zamana kadar bir kadınla evlenmemiz için ruhsat verdi. Hemen sonrasında Abdullah, **‘Ey iman edenler! Allah’ın size helal kıldığı iyi ve güzel şeyleri haram saymayın, sınırı da aşmayın. Allah sınırı aşanları sevmez.**’³⁰² âyet-i kerîmesini okudu.”³⁰³

Câbir b. Abdillâh ve Seleme b. Ekva‘ gibi sahabelerden gelen rivayetler de yine bu durumu doğrular niteliktedir. Onların naklettiğine göre: “Ordunun içinde olduğumuz

²⁹⁸ Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 288.

²⁹⁹ Bu terkip “savaş” anlamına gelen “gün” manasındaki *yevm* kelimesinin çoğulu olan *eyyâm* ile Arab isminden meydana gelmiştir. Mehmet Ali Kapar, *Eyyâmü’l-Arab*, TDV, 1995, İstanbul, C. XII, s. 14-16.

³⁰⁰ Asri Çubukçu, Buâs, TDV, 1992, İstanbul, C. VI. s. 340.

³⁰¹ Buhârî, “Nikâh”, 32.

³⁰² Mâide, 5/87.

³⁰³ Müslim, “Nikâh”, 3; Buhârî, “Tefsîru’l Kur’ân”, 9.

bir esnada Rasûlullah'ın elçisi bizim yanımıza gelerek mut'a nikâhıyla evlilik yapmanıza izin verildi, mut'a yapabilirsiniz.” dedi.³⁰⁴

Araplar için ticaret önemli bir gelir kaynağıydı. Bu nedenle çok eski çağlardan beri ticaretle uğraşmışlardır. Hatta Allah Rasûlü de Peygamber olmadan önce çok güvenilen ve saygı duyulan bir tüccar olarak ün yapmıştı. O dönemde erkeklerin yanı sıra Hz. Hatice gibi ticaretle meşgul olmuş kadınlar da mevcuttu.³⁰⁵ Araplar, ticaret yaparken kadın-erkek ayrımı gözetmediği gibi dönem ayrımı da yapmamış ve bu yüzden yaz-kış ticaretle uğraşmışlardır.³⁰⁶

Mut'a nikâhını gerekli kılan faktörlerden birinin de Arap erkeklerinin ticaret nedeniyle ailesinden uzak kalmaları olmalarıdır. Çünkü İbn Abbâs'ın naklettiği bir rivayete göre: “Mut'a İslam'ın yayılmaya başladığı ilk dönemlerde mevcuttu. Bir erkek yabancı olduğu bir memlekete gittiğinde, o memlekette ikamet ettiği sürece eşyalarını muhafaza edecek, işlerini düzeltecek bir kadınla evlenirdi. Her ne zaman **‘Sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (cariyelerle) yetinirler...’**³⁰⁷ âyeti nazil oldu, işte o vakit İbn Abbâs: ‘Bu iki şeyin (eşler ve elleri altındakiler) dışında kalan her ferç (cinsel birleşme) haramdır.’ dedi.”³⁰⁸

Araplar erkekler gazve ve ticaret gibi nedenlerle gittikleri yerlerde mut'a nikâhı kıymış olsa da bunun normal şartlarda uygun olmadığı âşikardır. Çünkü Yüce Allah, eşler arasında adaletli davranmak şartıyla çok eşliliğe izin vermiştir. Eğer aralarında adaletsizlik yapmaktan endişe ederlerse bir kadınla yetinilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.³⁰⁹ Süreli olan mut'a nikâhının zarûret durumunda uygulandığını Ebû Cemre'den gelen şu rivayette görmekteyiz: “İbn Abbâs'a mut'a nikâhı hakkında soru sorulduğunda onun buna ruhsat verdiğini duydum; bunun üzerine âzatlı kölesi İbn Abbâs'a, ‘Bu durum zaruret hali, kadınların az olduğu ve benzeri zamanlarda değil miydi?’ deyince, İbn Abbâs, onu tasdik ederek ‘evet’ dedi.”³¹⁰

³⁰⁴ Buhârî, “Nikâh”, 32.

³⁰⁵ Özeydin, Arap, C. III, s. 321-324.

³⁰⁶ Kureyş, 106/1-4.

³⁰⁷ Mü'minûn, 23/6.

³⁰⁸ Tirmizî, “Nikâh”, 28.

³⁰⁹ Nisâ, 4/3.

³¹⁰ Buhârî, “Nikâh”, 32.

Cahiliye âdeti olan mut‘a nikâhı, asr-ı saâdet döneminde de varlığını sürdürdüğüne dair birçok rivayet vardır. Bunların başında İbn Abbâs’tan gelen, “Şüphesiz Mut‘a Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem döneminde yapılıyordu.”³¹¹ şeklinde mevkûf bir rivayet bulunmaktadır. Hatta İbn Abbâs, mut‘a nikâhına fetva vermiş, bu yüzden Hz. Ali’nin ikazına maruz kalmıştır. Ali b. Ebî Tâlib’den nakledilen mevkûf bir rivayete göre: “İbn Abbâs’ın mut‘a nikâhına fetva verdiğini (mut‘a yapma hakkında bir sakınca görmediğini) duyan Ali b. Ebî Tâlib, ‘Sen yoldan çıkmış bir adamsın, çünkü Rasûlullah bu nikâhı Hayber’de yasakladı.’³¹² diye ikaz etmiştir.”³¹³ Mut‘a nikâhının Hayber’de yasaklanmış olması, bu nikâhın o zamana kadar uygulandığını gösterir.

Rebî‘ b. Sebre’den gelen rivayete göre Rasûlullah, Hayber’de yasakladığı mut‘a nikâhına, Mekke’nin fethinde kısa süreli olarak izin vermiştir: “Rasûlullah’la beraber Mekke’nin fethinde gaza etmiş olan Rebî‘in babası dedi ki: “Orada on beş (gün) -yani geceleri de sayılırsa otuz gün- kaldık; Rasûlullah, kalmış olduğumuz o günlerde bize kadınlarla mut‘a yapmamız için izin verdi. Sonra ben kavimimden bir kimse ile beraber dışarı çıktım. Arkadaşım çirkine yakın bir kişi olduğu için güzellik noktasında benim ondan üstünlüğüm vardı. İkimizin de kendine ait kaftanı olmasına rağmen benim kaftanım eski, onun kaftanı ise yepyenydi. Mekke’nin alt tarafına veya üst tarafına vardığımızda, uzun boyunlu dişi deve gibi (endamlı) bir kadınla bizi karşıladı. Ona ikimizden biriyle mut‘a yapmaya razı olur musun, diye sorduk. Kadın ‘Ne verirsiniz?’ diye sordu. Biz de kaftanlarımızı önüne serdik. Sonra kadın ikimize de bakmaya başladı. Arkadaşım, kadının benim tarafa baktığını görünce, ‘Bunun kaftanı eski, benimki ise yepyenidir.’ dedi. Kadın ise iki ya da üç defa, ‘Onun kaftanının zararı yok.’ mukabelesinde bulundu. Sonra o kadınla mut‘a nikâhı yaptım (Onunla beraber üç gün kaldım.)³¹⁴ ve Rasûlullah mut‘ayı haram kılincaya kadar yanından çıkmadım.”³¹⁵

İyâz b. Seleme’nin babasından naklettiği göre Hayber ve Fetih yılında yasaklanan mut‘a nikâhına, Evtâs yılında kısa süreliğine yine izin verildi. Babasından

³¹¹ Müslim, “Nikâh”, 3.

³¹² Hayber Muharebesi, 628’da Müslümanlar ile Yahudiler arasında yapılmış bir savaştır. Muhammed Hamîdullah, Hayber, TDV, İstanbul, 1998, C. XVII, s. 20-22.

³¹³ Müslim, “Nikâh”, 3; Nesâî, “Nikâh”, 71.

³¹⁴ Müslim, “Nikâh”, 3.

³¹⁵ Müslim, “Nikâh”, 3; Nesâî, “Nikâh”, 71.

naklettğine göre: “Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem, Evtâs yılında³¹⁶ bize mut‘a nikâhı yapmamız için üç gece ruhsat verdi. Daha sonra bunu yasakladı.”³¹⁷ Rivayetten anlaşılacağı üzere yasaklanan bu nikâha peygamber tarafından o vakitte yine kısa süreli bir ruhsat verilmiştir. Zaten ruhsat, geçerli mazeret durumunda aslî hükmün (azîmet) gereğine uymamayı meşrû hale getiren, kolaylaştırma esasına dayalı geçici hükmü ifade eder.³¹⁸

Rasûlullah döneminde Hayber, Mekke’nin fethi ve Evtâs’da yasaklanan mut‘a nikâhı, Sebre b. Ma‘bed’den gelen rivayete göre Rasûlullah tarafından son kez veda haccı esnasında yasaklanmıştır: “Biz Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem ile birlikte Veda haccı³¹⁹ yolculuğuna çıktık. Sonra Sahâbîler: ‘Ya Rasûlellah! Bekarlık (Eşlerimizden uzak kalmak) bize cidden çok zor geldi.’ dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz, ‘Nikâh engeli bulunmayan şu kadınlarla mut‘a yapmak suretiyle evlenebilirsiniz.’ buyurdu. Efendimiz’in bu sözü üzerine onların yanına vardık. Ancak onlar, belirli bir süre tayin edildiği takdirde bizlerle evlenecekleri belirttiler. Bunun üzerine sahâbîler, onların bu isteklerini Hz. Peygamber’e anlattılar. Efendimiz de ‘O kadınlarla aranızda belirli bir süre tayin edin.’ buyurunca ben ve amcaoğlum oradan uzaklaştık. Mehîr olarak benim ve amcaoğlumun birer hırkası mevcuttu. Fakat onun hırkası benimkinden daha iyi ve yeniydi. Ama bende amcaoğlumdan daha gençtim. Nihayet bir kadının yanına vardık. İkimizde ona evlenme teklifinde bulunduk. Kadın benimle nikâhlanmayı tercih ederek bu hırka da diğer hırka gibidir, dedi. Onun bu sözü üzerine bende, hırkamı ona mehîr vererek o kadınla evlendim. Ve o geceyi beraber geçirdikten sonra ertesi gün o kadından ayrıldım. Kabe’nin kapısı ile rûknü arasında ayakta duran Efendimiz şöyle buyuruyordu: “Ey insanlar! Hakikaten mut‘a suretiyle evlenmeniz için sizlere izin vermiştim. Biliniz ki: Şüphesiz Allah Teâlâ bu nikâhı kıyamet gününe kadar haram kıldı. Artık kimin yanında bu nikâhla evlendiğiniz

³¹⁶ Hz. Peygamber ile Hevâzinliler arasında yapılan savaş (8/630). Mehmet Ali Kapar, Hevâzin, TDV, İstanbul, 1998, C. XVII, s. 276-277.

³¹⁷ Müslim, “Nikâh”, 3.

³¹⁸ İbrahim Kâfi Dönmez, Ruhsat, TDV, İstanbul, 2008, C. XXXV, s. 207-210.

³¹⁹ Hz. Peygamber’in vefatından üç ay önce eda ettiği ilk ve son haccı (10/632). Bünyamin Erul, Veda Haccı, TDV, İstanbul, 2012, C. XXXXII, s. 590-591.

kadınlardan biri varsa derhal onu boşasın ve onlara mehir olarak verdiği şeyleri de geri alsın.³²⁰

Cahiliye ve İslam'ın ilk yıllarında uygulanan mut'a nikâhı, Rasûlullah tarafından sırasıyla Hayber, Mekke'nin fethi, Evtâs seferi ve son kez veda haccında olmak üzere dört kez yasaklanmıştır. Bu nikâhın yasaklanmasına rağmen Rasûlullah döneminden sonra da devam ettiğini rivayetlerden görmekteyiz. Ebû Zübeyr'in Câbir b. Abdillâh'dan işittiğine göre: "Biz Rasûlullah ve Ebû Bekr dönemlerinde hurma ve bir avuç un karşılığında mut'a yapardık, bu hal Amr b. Hureys durumundan dolayı Hz. Ömer yasaklayıncaya kadar devam etti."³²¹ Rivayetten anlaşılabacağı üzere Hz. Ebû Bekr döneminde yapılan mut'a nikâhı, Hz. Ömer döneminde bizzat kendisi tarafından yasaklanmıştır. Hz. Ömer döneminde yasaklanması o dönemde mut'a nikâhı yapanların var olduğunu göstermektedir. İbn-i Ömer'den gelen rivayet bu durumu doğrulamaktadır.

İbn-i Ömer'den gelen başka bir rivayette, babası Ömer b. Hattâb'ın halife olduğu zaman halka bir hitapta bulunduğunu söyledi: "Allah Rasûlü şüphesiz mut'a için bize üç gün veya üç defa izin verdi. Daha sonra bunu yasak kıldı. Allah Rasûlü'nün mut'ayı yasakladıktan (haram) sonra helal kıldığına şahitlik edecek dört kişiyi bana getirmediğe, evli bir kimsenin mut'a nikâhıyla bir kadınla birleştiğini öğrendiğim zaman o kimseyi mutlaka taşla recmedeğeime Allah'ın ismiyle yemin ederim."³²²

Ebû Nadrâ'dan gelen rivayetler de aynı şekilde İbn Ömer'in rivayetini destekler niteliktedir: "İbn Abbâs mut'aya izin veriyorken İbn Zübeyr ise bu nikâhı yasaklıyordu. Ben bu olayı Câbir b. Abdillâh'a anlattım, o da bu olayın bilgisinin kendisinde olduğunu söyleyerek şunları ekledi: "Biz Rasûlullah döneminde mut'a nikâhı yaptık." Her ne zaman ki, Hz. Ömer halife oldu işte o zaman bu konuda şunları söyledi: "Allah, Rasûlü'ne istediğini istediği gibi helal kılmış ve şüphesiz Kur'ân nazil olmuştu. Allah'ın size emrettiği gibi '**Allah için haccı ve umreyi tamamlayın.**'³²³ şu kadınlar ile olan (mut'a) nikâhlarınızı sona erdirin, şayet böyle bir nikâhla nikâhlanan bir adam bana

³²⁰ İbn Mâce, "Nikâh", 44; Müslim, "Nikâh", 3.

³²¹ Müslim, "Nikâh", 3.

³²² İbn Mâce, "Nikâh", 44.

³²³ Bakara, 2/196.

getirilecek olursa mutlaka onu taşla recmederim.” dedi.³²⁴ Ebû Nadrâ’nın diğer rivayeti ise: “Câbir b. Abdillâh’ın yanında iken biri ona gelerek: İbn Abbâs ve İbn Zübeyr’in iki mut’a (hacc ve kadın) hakkında ihtilâfa düştüklerini söyledi. Câbir ise hemen sonrasında şunları söyledi: Biz, o ikisini Rasûlullah zamanında yaptık. Sonra Ömer, bizi o iki mut’dan nehyetti.”³²⁵

Mut’a nikâhı süreli bir nikâh olması hasebiyle kadın ve erkek arasında anlaşarak belirli bir süre tayin edilerek nikâh akdini oluşturmaktaydı. Fakat bu nikâhta aralarında belirli bir süre tayin edilmedi ise bu sürenin rivayetlerden anlaşılacağı üzere üç gündür. Bu hususta Seleme b. el-Ekva‘ oğlu İyâs, babasından; o da Rasûlullah’tan olmak üzere şöyle tahdîs etti: “Bir erkek ve kadın süre tayin etmeden sözleşerek evlenme konusunda mutabık kalsalar, bunların beraber yaşama süreleri üç gecedir. Üç gecenin sonunda çiftler, süreyi arttırmak isterlerse arttırırlar ya da ayrılmak isterlerse ayrılırlar.” Râvî Seleme b. el-Ekva‘ dedi ki: Bilmiyorum, bu müsâade sadece Hz. Peygamber’in sahâbîlerine mi mahsûs yoksa bütün müslümanlar için geçerli midir? Ebû Abdillâh el-Buhârî: Mut’anın hükmünü Hz. Ali’den olmak üzere: “O, neshedilmiştir.” diye beyân eylediğini söyledi.³²⁶

2.7.2. Mut’a Nikâhının Yasaklığını İfade Eden Hadisler

İbn Ömer, babası Hz. Ömer’in halife olduğunda insanlara hitapta bulunarak mut’anın yasak olduğunu ve dört şahit getiremezlerse onları taşla recmedeceğini söylemiştir.³²⁷ Aynı rivayet yukarıda mut’anın var olduğuna delil gösterilen bölümde yer verdiğimizden dolayı tekrara düşmemek adına tekrarlamadık. Cahiliye döneminde mevcut olan bu uygulamayı her ne kadar müsteşrikler Hz. Ömer’in yasakladığını iddia etseler de rivayetten anlaşılacağı üzere Rasûlullah tarafından Asr-ı Saâdet döneminde kesin olarak yasaklanmıştır.

Mut’a nikâhının peygamber döneminde bizzat Rasûlullah tarafından kesin olarak yasaklandığı noktasında ihtilaf bulunmazken bu nikâhın hangi vakit yasaklandığı noktasında ihtilaflar vardır. Kütüb-i Sitte’de geçen rivayetlere göre; Alî b. Ebî

³²⁴ Müslim, “Hacc”, 18.

³²⁵ Müslim, “Nikâh”, 3.

³²⁶ Buhârî, “Nikâh”, 32.

³²⁷ İbn Mâce, “Nikâh”, 44.

Tâlib'den³²⁸ gelen rivayette Hayber günü,³²⁹ Rebî' b. Sebre³³⁰ ve Abdumelik b. er-Rebî'den³³¹ gelen rivayette Mekke'nin fethi esnasında izin verilip tekrardan yasaklandığı ibareleri yer alırken Sebre b. Ma'bed'den³³² gelen rivayette de sadece fetih günü yasaklandığı lafzı yer almaktadır. İyâz b. Seleme'den³³³ gelen rivayette Evtâs yılında mut'aya ruhsat verilip yasaklandığına dair rivayet bulunuyorken Sebre b. Ma'bed'de³³⁴ ise veda haccından ruhsat verilip yasaklandığına dair rivayetler bulunmaktadır. Bu rivayetlere yukarıda böyle bir nikâhın var olduğunu delil gösterdiğimiz bölümde değinip yer verdiğimizden dolayı tekrara düşmemek adına aynı rivayetlere yer vermedik.

Rivayetlerden anlaşıldığı üzere yasaklanması hususunda ihtilaflar bulunsa da kesin olan Rasûlullah tarafından o dönemde yasaklandığıdır.³³⁵ Bu nikâhın o dönemde yasaklanıp kıyamete kadar haram olduğunu Ömer b. Abdilaziz'in Sebre b. Ma'bed'den yaptığı şu rivayette anlamaktayız: “Şüphesiz Rasûlullah mut'ayı yasakladı ve dedi ki: Haberinizi olsun! Mut'a bugünden itibaren kıyamete kadar kesinlikle haramdır. Kim (mut'a nikâhı kıydığı kadına) bir şey vermişse onu almasın.”³³⁶

Sebre hadisinin muhtelif rivayetlerinden anlaşılıyor ki, Rasûlullah mut'a nikâhını belli bir zaman helal kılmış ve daha sonra bu hükmünü kaldırmıştır. Abdullah b. Zübeyr'in: “Allah, birtakım kimselerin gözlerini kör ettiği gibi kalplerini de kör etmiştir.” diyerek tarizde bulunduğu kişi İbn Abbâs'dır. İbn Abbâs'ın son zamanları gözleri görmez olmuştu. İbn Abbâs, mut'anın Rasûlullah döneminde yapıldığını söylemesi üzerine Abdullah b. Zübeyr'in: “Bunu yaparsan seni taşlarla recmederim.” mukabelesinde bulunması, mût'a nikâhının nesh edildiğini kendisine bildirdikten sonra

³²⁸ Tirmizî: Ali hadisi hasen sahihtir. Hz. Peygamber'in ashabının ve daha sonraki ilim adamlarının uygulamaları bu hadise göre şekillenmiştir. İbn Abbâs'tan mut'a nikâhının caiz olduğuna dair bir rivayet varsa da Allah Resûlu'nün bu nikâh hakkındaki hükmü kendisine bildirilince bu sözünden dönmüştür. Bkz. Tirmizî, “Nikâh”, 28.

³²⁹ Buhârî, “Meğazî”, 40; Müslim, “Nikâh”, 3; Nesâî, “Nikâh”, 71; Tirmizî, “Nikâh”, 28; İbn Mâce, “Nikâh”, 44.

³³⁰ Müslim, “Nikâh”, 3.

³³¹ Müslim, “Nikâh”, 3.

³³² Müslim, “Nikâh”, 3; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 14.

³³³ Müslim, “Nikâh”, 3.

³³⁴ İbn Mâce, “Nikâh”, 44; Müslim, “Nikâh”, 3.

³³⁵ Ünal, “Hadis Verilerine Göre Mut'a Nikâhı”, s. 179.

³³⁶ Müslim, “Nikâh”, 3.

haram olduğu konusunda şüphe kalmayan bu işi yaparsan zina etmiş olursun ve seni taşlarla recmederim manasına hamledilmiştir.³³⁷

Değerlendirme

Mut'a nikâhı, Cahiliye dönemi nikâh şekillerinden olup Hz. Peygamber'in tedricilik metodunu uygulayarak ortadan kaldırdığı batıl evlilik şekillerinden birisidir. Çünkü sünnetin ön gördüğü nikâh anlayışına göre mut'a nikâhında bazı şartlar eksik olduğundan dolayı reddedilmiştir.³³⁸ O dönemde bilinip uygulanan nikâhlardan biri olan mut'anın meşru nikâhtan farkı, kadın isteme durumunun olmaması, mehirin belirlenmemesi, nikâh esnasında şahitlerin bulunmaması, diğer düğün âdetlerinin yerine getirilmemesi ve geçici olmasıdır.³³⁹ Süreli olan bu nikâh gerçekleşirken kadına iki tarafın anlaştığı miktarda para veya mal verilirdi.³⁴⁰

Cahiliyede mut'a nikâhı her ne kadar mevcut olsa da yaygın olmadığı ve özellikle toplumun ileri gelen saygın kadınlarının bu tür nikâhla evlilik yapmadıkları anlaşılmaktadır. Onları mut'a nikâhı yapmaya sevk eden sebepler arasında uzun süre devam eden ticari vb. amaçla yapılan yolculuklar,³⁴¹ savaşlar³⁴² ve göçebe hayatı

³³⁷ Müslim, "Nikâh", 3.

³³⁸ Ahmet Ay, Kütübü-s -Sitte'de Geçen Nikâhla İlgili Hadislerin Taranması, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1995, s. 26.

³³⁹ İbn Atıyye, mut'a nikâhının, kadının velisinin izniyle iki şahit huzurunda, tarafların anlaştıkları mehir karşılığında, belirli bir süre ve veraset hakkı bulunmadan kıyıldığını söylemektedir. Bkz. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, V, 12; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh (ö. 671/1273), el-Câmi'li Ahkâmî'l-Kur'ân, 3. Baskı, Kahire, 1967, V, 129; Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 333; İbn Abdilberr ise, mut'a nikâhında şahit bulundurmaya gerek olmadığı, belirlenen süre bittiğinde sona erdiği, bu sürenin sonunda boşama olmadan ayrılığın vuku bulduğu, karı-koca arasında miras cereyan etmediği hususunda âlimler ittifak etmişlerdir. Bkz. Davudoğlu, Sahîh-i Müslîm Tercüme ve Şerhi, VII, 235; Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 334.

³⁴⁰ Şemseddin, Kable'l-İslam Araplarda İctimai Aile, s. 91-92; Çağatay, İslamdan Önce Arap Tarihi, s. 137; Uğur, Hicri I. Asırda İslam Toplumu, s. 21.

³⁴¹ İbn Abbas, mut'a nikâhını sefer gibi zaruri durumlarda câiz görmekteydi. Fakat daha sonra bu görüşünden vazgeçmiştir. Bkz. İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, s. 148; Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 340.

³⁴² Abdullah b. Mes'ud, Hz. Peygamber'in savaş zamanlarında mut'a nikâhına izin verdiğini söylemiştir. Delil olarak, "Ey İman edenler! Allah'ın size helal kıldığı şeyleri nefsinize haram kılmayın." ayetini delil göstermiştir. Fakat bu ayet mut'a nikâhı hakkında nazil olmamıştır. Ayet, Osmân b. Maz'ûn ve arkadaşlarının yatakta yatmamak, sürekli oruç tutmak, namaz kılmak, kadınlara el sürmemek, et ve yağlı yememek, uyku uyumamak gibi kararların reddedilmesi için nazil olmuştur. Hz. Âişe'nin de delil gösterdiği mut'a nikâhını yasaklayan ayet şudur: "Sadece eşleriyle veya elleri altında olanlarla (cariyelerle) yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değillerdir. Ama her kim bunun ötesine geçmek isterse işte haddi aşanlar onlardır." Rivayetlerden anlaşılabacağı üzere mut'a nikâhının genellikle savaş esnasında olması kuvvetle muhtemeldir. Bkz. Taberî, Câmi'u'l-Beyân, VII, 8; Yazır, Hak Dini

zikredilebilir.³⁴³ Aile kurmak, çocuk edinmek gibi amaçlardan yoksun olan bu nikâh, genelde yabancı bir beldelerde geçici olarak ikamet eden erkekler tarafından yapılmaktaydı. Zaten kabile içi mut‘aya izin verilmezdi. Kısaca bu nikâh, mukim kimselerin uygulamış oldukları bir nikâh şekli değildi.³⁴⁴

Neslin devamını sağlamak ve devamlı beraber yaşamak gibi amaçlardan yoksun olan bu evlilik, sadece şehvî duyguları tatmin etmek için yapıldı. Boşanma ve miras gibi konular bu nedenle söz konusu değildi.³⁴⁵ İslam Dini’nin kabul ettiği meşru nikâhta ise nikâhın devamlılığı için kadının kocasına, kocanın karısına mirasçı olması şarttır. Devamlı olmayan, belirli süre ve şartlara bağlı olan ve miras hakkı ihtiva etmeyen nikâhlar batıldır. Zaten İbn Mesûd, mut‘anın, miras, talak ve iddet âyetleriyle nesh edildiğini söylemiştir.³⁴⁶

Mut‘a evliliği sonucu doğmuş olan çocuklar, çoğunlukla annelerine nispet edilirdi. Bunun nedeni, babaların evlilik süresi dolduktan sonra kendi memleketlerine geri dönmesi ve çocukların anneleriyle beraber kalmasıdır.³⁴⁷ Çocukların babasız, himayesiz kalması da bu nikâh akdinin ilga edilme sebepleri arasında olması da kuvvetle muhtemeldir. Mut‘a nikâhın yukarıda zikrettiğimiz dini, insani ve ahlaki sebeplerinden dolayı İslam Dini tarafından kıyamete kadar kesin olarak ilga edilmiştir.³⁴⁸

Ebû Zerr, mut‘a nikâhıyla evlilik yapmanın sadece sahabeye caiz kılındığını, diğer insanlara meşru olmadığını söylemiştir. İslam âlimlerinin çoğu Ebû Zerr’in görüşünü benimsemişlerdir.³⁴⁹ Zaten o dönemde mut‘a nikâha cevâz verilmesinin seferlere mahsus olduğu, savaş bitince tekrar yasaklandığı aşıkardır. Bu hususta yasağın

Kur’ân Dili, III, s. 1799-1800; Mü’minûn, 23/6-7; Mâide, 5/87; Serahsî, el-Mebsût, V, 152; Yazır, Hak Dini Kur’ân Dili, V, 3429.

³⁴³ Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 338.

³⁴⁴ Joseph Franz Schacht, Nikâh maddesi, MEBİA, IX, s. 260.

³⁴⁵ Mustafa Öztürk, Tefsirde Ehl-i Sünnet-Şia Polemikleri, Ankara, 2009, s. 274-275; Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s.333; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 30; Şeker, Kütüb-i Sitte’deki Evlilik, s. 11-15.

³⁴⁶ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (ö. 483/1090), el-Mebsût, 2. Baskı, Beyrut, t.y., V, 152.

³⁴⁷ Şemseddin, İslam Öncesi Araplar ve Dinleri, s. 124; Şemseddin, Kable’l-İslam Araplarda İctimai Aile, s. 91-92.

³⁴⁸ Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 341; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet’e Kadın, s. 31.

³⁴⁹ Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, VII, 237.

sürekli olması da, onun seferlerde meşru kılınıp, normal zamanlarda yasaklandığını göstermektedir.³⁵⁰

W. Heffening, İslam âlimlerinin çoğunluğunun sahabeye özgü kıldığı mut‘a nikâhını, Hz. Peygamber’in de yaptığını iddia etmektedir.³⁵¹ Heffening Bu iddiasını Caetani’den almıştır. Çünkü Caetani, Taberî ve İbnü’l-Esîr’i kaynak göstererek Hz. Peygamber’in Kilâb Kabilesinden Âliye bt. Zabyân ve Esmâ bt. Nu‘mân b. el-Esved b.Şurahîyl el-Kindiyye ile mut‘a nikâhı kıydığını ileri sürmektedir.³⁵² Fakat Caetani’nin mut‘a nikâhının mahiyetini anlamadığı aşıkardır. Çünkü mut‘a, süreli olup süre bitince de kendiliğinden sona erdiğinden dolayı geçici bir nikâhtır.

Efendimiz’in yapmış olduğu bu iki evlilikte iddia edildiği üzere mut‘a nikâhı değildir. Çünkü bu iki evliliğin de sona ermesinin kendince gerekçeleri vardır. Peygamberimizin Esmâ bt. Nu‘mân ile ayrılmasının sebebi kadının vücudunda beyaz lekeler olduğunu ve bunu da kendisinden gizlediğini görmüş, bunun üzerine mehrini vermek suretiyle bu kadından ayrılmıştır. Eğer bu kadının böyle bir kusuru bulunmasa ve Hz. Peygamber’den gizlemese muhtemelen bu evlilik devam edecekti.³⁵³ Hz. Peygamber’in nikâhlandıktan hemen sonrasında ayrıldığı diğer kadın ise Âliye bt. Zabyân’dır. O, gerdeğe girdiği zaman Peygamber’e “senden Allah’a sığınırım” demiş ve bu yüzden Efendimiz o kadından ayrılmıştır. Belki de kadın o sözü sarf etmese nikâh devam edecekti. İşte bu yüzden bu iki nikâh, mut‘a nikâhı değil gerekçelerinden dolayı boşanma ile sonuçlanmış kısa süreli normal bir nikâhtır.³⁵⁴ Hz. Peygamber, bu iki kadınla mut‘a nikâhıyla bir evlilik gerçekleştirmiş olsaydı bu nikâhın caiz olduğunu savunanlar tarafından delil olarak öne sürülürdü.³⁵⁵

Kanaatimizce, Hz. Peygamber bu nikâha hiçbir zaman ihtiyaç duymamıştır. Çünkü mut‘a nikâhı çoğunlukla, memleket ve hanımlardan uzak olunduğu durumlarda yani seferilik halinde yapılıyordu. Nitekim Peygamberimiz, sefere çıkacağı zaman

³⁵⁰ Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 340.

³⁵¹ W. Heffening, Mut‘a, İA, İstanbul, 1940-1988, C. VIII, s. 848.

³⁵² Leone Caetani, İslam Tarihi, trc. Hüseyin Câhid, İstanbul, 1924-1927, VII, 392-393.

³⁵³ Taberî, Ebû Ca‘fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (ö. 310/923), Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk, thk. Muhammed Ebü’l-Fadl İbrahim, 2. Baskı, Beyrut, 1387-1967, III, 167.

³⁵⁴ Taberî, Târîhu’l-Ümem ve’l-Mülûk, III, 167-168.

³⁵⁵ Ateş, İslam’a Göre Cahiliye, s. 335-338.

hanımlarından bazısını kura yöntemi ile seçip yanında götürüyordu.³⁵⁶ Şayet Peygamberimiz mut'a nikâhı yapsaydı dört halife ve seçkin sahabîler de bu nikâhı kıyardı. Kütüb-i Sitte'de yaptığımız bu çalışmamızda ne Hz. Peygamber'in ne de meşhur sahabîlerin mut'a nikâhı kıydığına dair bir rivayete rastlamadık. Bu iddialara cevap vermek başlı başına bir tez konusu olduğundan biz konumuz gereği bu iddialara derinlemesine cevap vermek yerine kısaca değindik.

2.8. Za'îne Nikâhı Hakkında Rivayetler

Tarihte milletler birbirleri savaştıkları zaman galip gelen mağlup olanın mallarını ganimet, kadın ve erkekleri ise esir olarak alırlardı. Arap toplumunda da savaşan kabileler bu uygulama aynı şekilde uygulanmaya devam etmiştir. Araplar esir aldıkları kadınları kendilerine ister cariye isterse de eş yaparlardı. Fakat her ne kadar kadınları cariye yapsalar da bu çok az vaki olmuş bir uygulamadır.³⁵⁷

Araplar serbest bırakmak istemedikleri ve fidye ödemeleri mümkün olmayan kadınları kendilerine eş yaparlardı. Kadının bu evliliği reddetmesi mümkün olmadığı gibi hakkı olan mehri talep etmesi de imkansızdı. Haklarından yoksun olan kadını eş olarak almak istemesi ondan faydalanmak istemesi anlamına gelmekteydi. Her ne kadar ilk kocasından evliliği sona ermiş olsa da kadının önceki kocasından gebe olma veya ihtimali durumu söz konusuydu. Zaten yüce Allah bunu çok tasvip etmeyip Araplara elleri altında bulunan cariyelerle yetinmeleri gerektiğine işaret etmektedir.³⁵⁸ Bu hususta Ebû Said el-Hudrî'den gelen rivayete göre Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem Huneyn gazvesi günü Evtas'a bir ordu göndermiş ve bu ordu orada düşmanlarıyla çarpıştıktan sonra galip gelmiştir. Savaş sonrası ganimetler arasında esirler kadınlar bulunmaktaydı. Rasûlullah'ın ashabından bazıları, müşrik kocaları hayatta iken bu esir kadınlarla cinsel ilişkide bulunmanın günah olacağından çekingen davranmışlardır. Onların bu tavrı üzerine Allah Teâlâ bu konuda **“Savaşta esir olarak elinize geçen cariyeler müstesna bütün evli kadınlarla nikâhlanmanız da haram kılınmıştır.”**³⁵⁹

³⁵⁶ Buhârî, “Cihâd ve's-Siyer”, 64.

³⁵⁷ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 546.

³⁵⁸ Nisâ, 4/24.

³⁵⁹ Nisâ, 4/24.

âyet-i kerîmesini indirdi. Yani iddet süreleri dolduğunda bu kadınlar size helaldir buyurmaktadır.³⁶⁰

Sonuç olarak Müslümanlar galip gelerek kadın ve erkeklerden oluşan birçok esir almışlardır. Ancak Sahâbeden bazıları, bu esir kadınların kocaları hayatta olduğu için günah olur endişesiyle onlarla cima etmekten uzak durmuşlardır. Çünkü evli bir kadının kocasından başkasıyla beraber olması helal değildir. Bunun üzerine âyet-i kerîme nazil olarak esir kadınların, istibrâ³⁶¹ yapılmak şartıyla Müslümanlara helal oldukları bildirilmiştir.³⁶² Ebû Saîd el-Hudrî’den gelen “Biz Mustalikoğulları gazvesinde birçok kadın esirlere kavuştuk. Bizler azl³⁶³ yapıyorduk.”³⁶⁴ rivayeti bu durumu desteklemektedir.

Esirler arasında hamile olanlar da oluyordu. Nesep karışmasını önlemek için bunun yasaklanması gerekiyordu. Bu konuda Ebû Said el-Hudrî’den gelen rivayete göre Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem Evtas’ta “Esir kadınlar arasında gebe olan varsa çocuklarını doğuruncaya kadar yoksa bir defa hayız görünceye kadar cinsî münasebette bulunulmamasını”³⁶⁵ emretmiştir. Başka bir rivayette Rüveyfi’ b. Sabit Rasûlullah’ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir. “Allah’a ve ahiret gününe iman eden bir kimse, satın almış ya da savaşta ele geçirmiş olduğu bir cariyeyi temizlenmesini beklemeden ya da hamile olup olmadığı belli olmadan onu döl suyuyla sulamasın.”³⁶⁶

Hız. Peygamber esirlere kötü muamelede bulunmayı yasakladığı gibi esir kadınların haklarını da korumuştur. Onlara karşı haksız fiil ve tecavüzleri önlemiş, kişilik ve iffetlerinin korunmasını sağlamıştır. Esir kadınlarla ilişkide bulunmayı birtakım kural ve kaidelere bağlamıştır. Hatta bu konuda haddi aşanlara lanet okumuştur. Bu hususta Ebû’d-Derdâ, bizzat kendisi Hız. Peygamber’den şöyle bir hadis işitmiştir: Rasûlullah çadır kapısının önünde doğurmak üzere bulunan bir kadına

³⁶⁰ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 45; Nesâî, “Nikâh”, 59; Tirmizî, “Nikâh”, 35.

³⁶¹ Kadının hamileyse doğurması, değilse cinsel münasebette bulunmadan bir hayız dönemi beklemesidir. Bkz. Ezherî, Tehzîbü’l-luğa, XV, 195; Halil b. Ahmed, Kitâbü’l-Ayn, VIII, 289.

³⁶² Müslim, “Radâ”, 9.

³⁶³ Sözlükte “ayırarak, uzaklaştırmak” anlamına gelen azil, gebeliği önleyici bir usul olarak, cinsî münasebet esnasında meninin rahim dışına akıtılmasına denir. Bkz. Fahrettin Atar, Azil, TDV, İstanbul, 1991, C. IV, s. 327-328.

³⁶⁴ Buhârî, “Nikâh”, 97.

³⁶⁵ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 45; Tirmizî, “Siyer”, 15.

³⁶⁶ Tirmizî, “Nikâh”, 34; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 45.

rastlamış ve şöyle demiştir: “Sanırım bu adam bu kadınla beraber olmak istiyor.” Ashap; evet, cevabını verince Rasûlullah: “Vallahi bu adama içimden öyle bir lanet etmek geldi ki etmiş olduğum bu lanetle beraber kabre girsin! Bu adam, çocuğu kendisine mirasçı yapması helal olmadığı halde, nasıl onu kendisine mirasçı yapar. Aynı şekilde çocuğu köle gibi kullanmak kendisine helal olmadığı nasıl onu kendisine hizmetçi yapar.” buyurmuştur.³⁶⁷ Müslim bu hâdiseyi, *esir edilen hamile kadınla cinsel münasebette bulunmanın haram kılınması* babında mevkûf bir rivayet olarak ele almıştır.

Değerlendirme

Cahiliyede bazı durumlarda caiz görülen ve uygulanan za‘îne nikâhı, birden fazla erkekle evli olma durumu söz konusu olabileceğinden İslam Dini tarafından bu âdet kaldırılmıştır. Bir kadın ancak bir erkeğin nikâhı altında bulunabileceği ve yalnızca onunla karı-koca hayatı yaşayabileceği hükmü getirilmiştir;³⁶⁸ yani İslam’da çok kocalık câiz değildir.³⁶⁹ Evlilik bittikten sonra kadına getirilen iddet yükümlülüğündeki amaç, ilk başta kadının önceki kocasından hamile olup olmadığının anlaşılması ve daha sonra doğma ihtimali olan çocuğun, nesebinin karışmasının önlenmesine yönelik bir tedbirdir.

Esir alınan kadının normal şartlarda hakkı olan mehirden mahrum olması, aynı anda çok kocalık durumu ve sonucunda cima yoluyla neseplerin karışması ihtimaline karşı İslam Dini Huneyn gazvesi günü (630) Evtas’ta Nisa suresinin 24. âyeti ile ilga etmiştir.³⁷⁰ Esir alınan kadın hamile ise doğurunca, değilse cima yapmamak şartıyla bir hayız müddeti beklemesi sonucunda esir alan kimse ile anlaşmaları neticesinde (mehir) evlenmesinde dinen bir sakınca olmadığı âyetle sabittir.³⁷¹

2.9. İştirâ’ Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye döneminde mevcut olan uygulamalarından biri de iştirâ’ nikâhıdır. Bu nikâh da bir adamın, başkasına ait cariyeyle cima etmesi sonucu cariyenin hamile kalıp,

³⁶⁷ Müslim, “Nikâh”, 23.

³⁶⁸ Nisâ, 4/24.

³⁶⁹ Karaman vd., Kur’an Yolu, C. 2, s. 43-45.

³⁷⁰ Nisâ, 4/24; Muhammed Hamîdullah, Huneyn Gazvesi, TDV, İstanbul, 1998, C. XVIII, s. 376-377.

³⁷¹ Nisâ, 4/24.

sonrasında doğan çocuğu adamın satın alarak kendi himayesine katmasıyla gerçekleşirdi. Adam daha sonraki vakitte cariyeyi de satın alarak çocuğuna anne, kendisine eş yapardı.³⁷² Bu nikâhın tespiti ile ilgili yapmış olduğumuz çalışmada Kütüb-i Sitte bazında herhangi bir rivayete rastlamadık.

Değerlendirme

Cahiliye devrinin uygulamalarından biri olan iştirâ' nikâhı, zina üzerine inşa edilmesi,³⁷³ kadının hakkı olan mehir ve nafakadan mahrum olması, cariyenin asıl sahibi ya da zina ettiği kişiden hamile kalma ihtimalinin bulunması sebebiyle doğacak çocuğun nesebinin karışması mümkün olduğundan İslam Dini bu nikâh akdini 1.Akabe biâtında ilga etmiştir.³⁷⁴

2.10. Bedel Nikâhı Hakkındaki Rivayetler

Cahiliye devrinde uygulanan nikâh çeşitlerinden birisi de bedeldir. Bu nikâh, iki erkeğin eşlerini karşılıklı olarak değiştirmesi şeklinde yapılıyordu.³⁷⁵ Bu konuda Ebû Hureyre'den gelen rivayete göre “*Bedel Cahiliye döneminde bir kimsenin diğer bir kimseye, eşini bana ver, ben de sana eşimi vereyim.*”³⁷⁶ şeklinde uygulanan bir nikâh türüydü. Ancak, bu rivayetin senedinin zayıf olduğu kaydedilmektedir.³⁷⁷

Değerlendirme

Cahiliyede uygulanan bedel nikâhı, İslam Dini'nin zuhur etmesiyle birlikte kadının nikâhlı kocası dışında başka bir erkekle birlikte olması³⁷⁸ ya da metres hayatı yaşamasının zina olması³⁷⁹ ve aynı zamanda bu birlikten doğabilecek çocuğun nesebinin karışma ihtimalinin bulunmasından dolayı İslam Dini tarafından ilga edilmiştir.

Karşılıklı eşleri değiştirmekle uygulanan bedel nikâhıyla ilgili hicretin 10. yılında şöyle bir olay yaşanmıştır. Beni Fezâre kabilesinden Uyeyne b. Hısn, Hz.

³⁷² İbn Habîb, el-Muḥabber, s. 340.

³⁷³ İsrâ, 17/32.

³⁷⁴ Önkâl, Akabe Biatları, C. 2, s. 211.

³⁷⁵ Şemseddin, Kable'l-İslam Araplarda İctimai Aile, s. 91; Uğur, Hicri I. Asırda İslam Toplumu, s. 20; Keskiöğlu, Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku, s. 227.

³⁷⁶ Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed, es-Sünen, Dârü'l-Mehâsin, Kahire, 1966/1386, C. 3, s. 218.

³⁷⁷ İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, IX, s. 158.

³⁷⁸ Ahzâb, 33/52.

³⁷⁹ İsrâ, 17/32.

Peygamber ve eşi Hz. Âişe'nin olduğu bir ortama izinsiz bir şekilde girer. O, Hz. Âişe'yi gördüğünde dolaylı yoldan Hz. Peygamber'e bedel nikâhı teklif eder. Hz. Peygamber, onun bu patavatsızlığına karşı sakın kalıp bedel nikâhının yasaklandığını söylemiştir.³⁸⁰

Bu nikâhta kocaların eşlerini boşayıp-boşamadıkları, kadınların iddet bekleyip beklemedikleri konusunda bir bilgi yoktur. Bu yüzden boşama olmadan direk eşleri değiştirme şeklinde uygulanıyorsa bu nikâh İslam Dini'nde zina kabul edildiği için 1. Akabe biâtı esnasında yasaklanmış olması muhtemeldir.³⁸¹ Boşama sonucunda kadın iddet bekleyerek evlilik gerçekleşiyorsa bu sefer de kadının mehirden mahrum bırakılması söz konusu olduğu için hicretin 2. yılında şîğâr nikâhı ile beraber yasaklandığı kanaatindeyiz.³⁸²

Bedel nikâhı evli kadınlar ve eşleri tarafından, şîğâr nikâhı ise bekar kimseler ve velisi tarafından uygulanmaktaydı. Şîğâr nikâhı, fakir kimselerin ekonomik zorluktan dolayı uygulamış olduğu bir âdetti. Şîğâr ve bedel nikâhı mehirsiz, değiş-tokuş olması ve kadınların söz hakkı olmaması hasebiyle birbirine benzer.³⁸³

2.11. Makt Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye devrinde benimsenen ve uygulanan nikâh türlerinden birisinin de üvey anne ile evlenmeyi meşru kılan makt nikâhı olduğunu birinci bölümde söylemiştik. Kız evlatlarının diri diri toprağa gömüldüğü Cahiliye döneminde, kadınların çoğunun evlilik esnasında söz hakları olmadığı gibi evliliği bitiren kocanın ölümü ya da boşaması gibi durumlarda, kadınların kendine ait birçok özlük hakları bulunmuyordu. Özellikle kocanın ölümü sonrası iradesi alınan ve köle gibi tasarruf edilen hanımlar artık bir meta olarak görülüyordu.³⁸⁴ Hatta kadın erken yaşta ölür veya ölecek olursa kocasına bedel olarak kadının kız kardeşi veya bir akrabası verilirdi.³⁸⁵ Hakları olmayan bu kadınlar ölen babanın çocuklarına miras olarak kalırdı. Allah Kur'ân-ı Kerîm de “**Ey inananlar!**

³⁸⁰ Diyarbekrî, Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs, C. II, 154; Sarıcık, Medine Dönemi, s. 627.

³⁸¹ Önkâl, Akabe Biatları, C. 2 s. 211.

³⁸² Müslim, “Nikâh”, 60; Nesâî, “Nikâh”, 60, “Hıyel”, 15,16; İbn Mace, “Nikâh”, 16.

³⁸³ Abdüssamet Bakkaloğlu, Câhiliyye Dönemi Aile Hukuku, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 1995, s. 54-64.

³⁸⁴ Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 255-259.

³⁸⁵ Termânîni, ez-Zevâc 'inde'l-Arab, s. 26-27.

Kadınları miras yoluyla zorla almanız size helal değildir.”³⁸⁶ buyurarak, kadınların meta olarak görülüp miras olarak bırakılmasını uygun görmediğini açıkça beyan etmiştir. Bu nikâh türünün rivayetlere yansıyan kısmı şu şekildedir:

İbn Abbâs’dan gelen bir rivayette: “Cahiliye çağında bir adam öldüğü zaman akrabaları, onun karısı üzerinde kadının kendi velisinden daha çok hak sahibi olurlardı. Akrabaları isterse mehirsiz bir şekilde o kadınla evlenir isterse de onu başka biriyle evlendirip mehrini alırlardı. Hatta o kadını kimseyle evlendirmeyip fidyesi için hapsederler ya da ölünce mirasını almak için bekletirlerdi. Ölen adamın akrabaları o kadına, kadının kendi ailesinden daha fazla hak sahibi olurdu. İşte bu âyet, bu kötü âdetleri kaldırmak için indi.”³⁸⁷

İbn Abbâs’dan nakledilen başka bir rivayete göre: “Cahiliye devrinde bir kimse, yakını olan kadına kocası vefat edince vâris olurdu. O kimse, kadını ölünceye veya ölen kocasından almış olduğu mehri kendisine verinceye kadar evlenmekten alıkoyardı.”³⁸⁸ Yine İbn Abbâs tarafından nakledilen başka bir rivayette “Allah Teâlâ bunu yasakladı ve (halkı) bundan menetti.”³⁸⁹ ibaresi bulunuyorken buna ilave olarak Dahhak’tan gelen rivayette ise “Allah (size) bu öğüdü verdi.”³⁹⁰ şeklinde geçmektedir. Dahhak’tan gelen rivayeti ise sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.³⁹¹

Berâ b. Âzib’in aktarmış olduğu bir rivayette: “Kaybolan kölemi aradığım esnada yanlarında bayrak olan bir grup atlı (bedevi) ile karşılaştım. Rasûlullah’a yakınlığımdan dolayı Bedeviler, etrafımı kuşatmaya başladı. Derken bir kubbe şeklindeki bir çadıra geldiler. O çadırdan bir erkek çıkarıp, boynunu vurdular. Onu öldürme sebeplerini sordum. “Babasının karısıyla (üvey annesiyle) nikâhlandı.’ dediler.”³⁹² Berâ b. Âzib’in oğlu Yezid b. el-Berâ ise, babasının bu konuda şöyle söylediğini rivayet etmiştir. “Amcamla³⁹³ karşılaştığımda onun yanında bir bayrak vardı ve ona nereye gittiğini sordum. Oda, Allah Rasûlü beni, babasının karısıyla yani üvey

³⁸⁶ Nisâ, 4/19.

³⁸⁷ Buhârî, “Tefsir”, 6.

³⁸⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23.

³⁸⁹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23.

³⁹⁰ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23.

³⁹¹ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 23.

³⁹² Ebû Dâvûd, “Hudud”, 27; Nesâî, “Nikâh”, 58.

³⁹³ Tirmizî “Ahkâm”, 25. Amcam yerine dayım Ebû Bürde b. Niyâr ifadesi geçmektedir. İbn Mâce, “Hudud”, 35. Râvî Hüseyim kendi rivayetinde onun isminin el-Haris bin Amr olduğunu belirtmiştir.

annesiyile nikâhlanan bir erkeğe gönderdi. Onun boynunu vurup mallarını almamı emretti, dedi.”³⁹⁴

Değerlendirme

Cahiliye dönemi mevcut uygulamalarından biri olan makt nikâhı İslam Dini tarafından yasaklanmıştır.³⁹⁵ Allah, Kur’ân-ı Kerîm’de apaçık bir şekilde evlenilmesi yasak olanları³⁹⁶ ve babalarınızın nikâhladığı kadınlarla yani üvey anneyle evlenilmemesi gerektiğini buyurmaktadır. Çünkü âyette de belirtildiği üzere yapılan bu işlem edepsizlik, iğrenç ve kötü bir yol olarak görülmektedir.³⁹⁷ Bu âyetin Ensar’dan Ebû Kays’ın hanımı hakkında indiği açıklanmaktadır. Evs’in lideri ve şairi olan Kays b. Eslet,³⁹⁸ hicret sonrası müslüman olmuştur.³⁹⁹ Âyetten ve Ebû Kays’ın vefat tarihinden anlaşılacağı üzere bu uygulama hicretin 1. yılına kadar devam etmiş ve sonrasında yasaklanmıştır.

Arapça’da her gazaba makt denilmez, genelde şiddetli öfke için kullanılırdı. Âyete göre bu tür evlilik öncelikle Allah’ın öfkesine sebep olur. Sonrasında ise ölmüş veya boşanmış olan babayı⁴⁰⁰ da kızdıracaktır. Bu takdirde dayzenlik zinadan daha kötü ve daha büyük bir günahdır. Bu yüzden bu nikâhın yasaklanması babalara saygı ve taziminde bir gereği idi. Toplumun geneli tarafından da çirkin görülen bu nikâh türü, kadının hakkı olan mehirden mahrum olması, meta olarak görülüp alınıp satılması, erkek tarafının kadını miras gibi görmesinden dolayı iradesini elinden alarak onu köle gibi tasarruf etmeleri ve kadının sahip olduğu mal ve mülkü kendilerine ait olduğunu

³⁹⁴ Ebû Dâvûd, “Hudud”, 27: Nesâi, “Nikâh”, 58.

³⁹⁵ Nisâ, 4/19.

³⁹⁶ Nisâ, 4/23. Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.

³⁹⁷ Nisâ, 4/22.

³⁹⁸ Hicretin 1. yılının Zilkade ayında vefat etti. Ölüm döşeginde iken Hz. Peygamber kendisine haber göndererek kelime-i tevhidi getirdiği takdirde ona ahirette şefaatçi olacağını vaat ettiği ve onun da bu isteği kabul ettiğine dair rivayetler zayıftır. Bu nedenle onun Müslüman olup olmadığı kesin olarak belli değildir. Bkz. Asri Çubukçu, Ebû Kays, TDV, İstanbul, 1994, C. X, s. 175.

³⁹⁹ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, es-Sîretü’n-Nebeviyye, Dâru’l-Fikr, Kahire, 1937, II, 46, 184.

⁴⁰⁰ Arap diltisi İbnü’l Arabî üvey annelerle evliliğin sadece babanın ölümünden sonra değil, karısını boşamasından sonra da cari olduğunu belirtmiştir. Bkz. Ezherî, Tehzîbü’l-luğa, III, 2116; İbn Manzûr, Lisânü’l-‘Arab, V, 501.

düşüncesi gibi sebeplerden dolayı İslam Dini bu akdi ilga etmiştir. Kadınlara karşı haksızlık ve zulüm içeren bu uygulama kaldırıldıktan sonra haklar kendilerine verilmiştir.⁴⁰¹

2.12. Doğmamış Kızların Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye devrinde mevcut olan ilginç nikâh çeşitlerinden biri de doğmamış kızlar hakkındaydı. Bu nikâh, karşılıklı anlaşma sonucu gerçekleşiyordu. Veli, daha dünyaya gelmemiş olan kızını, maddi bir karşılık sonucu anlaştığı kişiye nikâhlıyordu. Kız bu şekilde hakkı olan mehirden mahrum oluyordu. Bu nikâh türünün bir mızrak karşılığında rivayetlere nasıl yansıdığını şu şekilde görmekteyiz:

Meymûne bt. Kerdem, Rasûlullah veda haccında babamla birlikte yolculuk yaparken ben de onlarla beraber o yolculukta bulunmuştum. Allah Rasûlü devesinin üzerindeyken babamın ona yaklaştığını gördüm. Hz. Peygamber babamın yaklaştığını görünce babam için durdu ve onu dinlemeye başladı. Efendimiz'in yanında Sıbyân Mektebi hocalarının sopasına benzer şekilde küçük bir değnek vardı. Ben Arap halkının, "Tabtabiyye, tabtabiyye, tabtabiyye!"⁴⁰² diye bağırıp çağırdıklarını işitiyordum. Babam Rasûlullah'a yaklaşıncı ayağına sarıldı ve o da buna engel olmadı. Bunun üzerine babam, Yâ Rasûlullah: "Ben İsra'n ordusuna katıldım" deyince, Rasûlullah orduyu hatırladı. (Babam sözlerine şu şekil devam etti.) O savaşta, Tarık b. el-Murakka', mükâfat mukabilinde bana bir mızrak verecek yok mu, deyince ben de onun mükafatını sordum. Tarık da dünyaya gelecek olan ilk kızımı seninle evlendireceğim, diye cevabını verdi. Onun bu sözü üzerine bende mızrağımı verip ondan uzaklaştım.

Sonunda Tarık'ın bir kızı olduğunu ve hem de yaşının ilerlemiş olduğunu öğrendim. Sonra Tarık'a gidip: Kızın artık benim ailem ve onu bana hazırla, dedim. Tarık, aramızda anlaştığımızdan farklı yeni bir mehir vermedikçe isteklerimi yerine getirmeyeceğine yemin etti. Ben de ona daha önce verdiğim için başka bir mehir

⁴⁰¹ Nisâ, 4/19; Karaman vd., Kur'an Yolu, C. 2, s. 36-38; Sarıcık, İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye, s. 251-260; Öztürk, Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın, s. 36-38.

⁴⁰² "Araplar sopaya "tabtabiyye" derler, çünkü sopa bir yere vurulduğu zaman "tap" diye bir ses çıkarır. Resûl-i Ekrem'in her hareketini son derece dikkatle takip eden Müslümanlar o anda elinde tuttuğu şeyin ne olduğunu merak ettikleri için, onun sopa olduğunu fark eden kimseler 'tabtabiyye, tabtabiyye' diyerek o şeyin sopa olduğunu yanındaki kimselere haber vermek istiyorlardı." Bkz. Necati Yeniel ve Hüseyin Kayapınar, Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, Şamil Yay., t.y., 8/194-195.

vermeyeceğime dair yemin ettim. Bunun üzerine Allah Rasûlü “O bugün hangi kadınların yaşıtıdır, diye sorunca babam da ihtiyarlığı gördü, cevabını verdi. Bu cevabın üzerine Rasûlullah da “Senin o kadını bırakman daha hayırlıdır.” buyurdu. Bunun üzerine babam (Kerdem), Allah Resûlü’nün bu sözü beni çok korkuttu, dedi. Hz. Peygamber’e doğru bakınca o bendeki korkuyu gördü ve şöyle diyerek bendeki korkuyu giderdi: “Sen de günahkâr olmazsın, arkadaşın da günahkâr olmaz.”⁴⁰³

Karşılıklı anlaşma sonucu yapılan bu nikâhta aynı zamanda bir ayakkabı karşılığında da akid yapıldığını görmekteyiz. İbrahim b. Meysere’nin haber verdiğiğine göre teyzesinin kendisine, herkesin doğru kabul ettiği bir kadının şunları söylediğini haber vermiş: “Babam Cahiliyede bir savaştayken sıcaklık artınca ayakkabılarını bana verebilecek birisi yok mu, ben de doğacak olan ilk kızımı onunla nikâhlayayım, demiş. Bunun üzerine babam da ayakkabılarını çıkarıp ona vermiş. Sonunda o adamın bir kızı dünyaya gelmiş ve ihtiyarlık çağına ulaşmış.” Daha sonra İbrahim b. Meysere teyzesinden nakletmiş olduğu önceki hadisin bir benzerini rivayet etmiş fakat sadece katîr kelimesinin ihtiyarlık anlamına geldiğini nakletmemiştir.⁴⁰⁴

Değerlendirme

Cahiliyede ve İslam’ın ilk yıllarında karşılıklı anlaşma yapılarak uygulanan bu nikâh doğmamış kızlarla yapılmaktaydı. Rivayetlerden de anlaşılacağı üzere henüz dünyaya gelmemiş bir kızın başka birisi ile nikâhlanmasının sahih olmadığı ve doğmamış bir kız için kıyılan nikâh akdinin de fasit olduğuna delalet etmektedir. Çünkü Rasûlullah Kerdem’e, daha dünyaya gelmeden nikâhlanmış olduğu kızı boşamasını değil, evlilikten vazgeçmesini istemiştir. Şayet bu nikâh geçerli olsaydı işte o zaman Kerdem’e kızla nişanlanmaktan vazgeçmesini değil, onunla boşanmasını emrederdi. Tarık’ın henüz doğmamış kızını nikâhlaması sadece Kerdem’e onu vermeyi söz vermekten öte hukukî bir mana taşımadığı için aralarındaki anlaşmazlığı gören Rasûlullah, o ikisini yeminlerinin günahından kurtarmak için Kerdem’e bu kızla evlenme isteğinden

⁴⁰³ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 28.

⁴⁰⁴ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 28.

vazgeçmesini istemiştir. Evlenme gerçekleşmeyeceği için mehir söz konusu da olmayacağından ikisi de yeminde hânis⁴⁰⁵ olma günahından kurtulmuşlardır.⁴⁰⁶

Dünyaya daha henüz gelmemiş olan bir kızla kıyılan nikâhın fasit olması, Resûlullah'ın her iki taraf için de hayırlı ve takvaya en uygun olan neticeyi tavsiye etmesi ve bu evlilik gerçekleşseydi kızın hakkı olan mehirden mahrum olacak olmasından dolayı Resûlullah tarafından veda haccında ilga edilmiştir.⁴⁰⁷

2.13. Teaddüd-i Zevcât Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye döneminde toplumda uygulanan nikâh türlerinden biri de çok evlilikti. Özellikle yaşı ilerlemiş ve kabile içinde sorumluluğu fazla olanlar bu evliliğe yöneliyordu. Erkek, dul bir kadını ikinci bir eş olarak alabildiği gibi aynı zamanda kabileler arası sorunları giderilmesi ve ilişkilerin geliştirilmesi için genç kızlarla da evlenebiliyordu. Zaten erkeğin sosyal ve ekonomik durumuna göre birden fazla evlilik yapması toplum içinde normal karşılanıyordu.⁴⁰⁸ Bunlara ilaveten, birden fazla kadınla evlenmeleri sonucunda erkek çocuk sayılarını arttırmak gayesiyle, zor şartlar altında düşmanlarına karşı daha güçlü olmak istediklerinden bu uygulamaya başvuruyorlardı.⁴⁰⁹ Belli sebeplere binaen birden fazla evlilik yapan Arapların iki kız kardeş ile nikâhlanmaları rivayetlere şu şekilde yansımıştır:

Cahiliye döneminde aynı anda iki kız kardeşle nikâhlı olan Feyruz ed-Deylemî, bu halde iken Allah Resûlü'ne gelip müslüman oldum. Daha sonra Hz. Peygamber bana, “*Evine gidince o ikisinden birisini boşa*” buyurdu.⁴¹⁰ Feyruz ed-Deylemî'nin iki kız kardeşle evlenmesi birden fazla evlilik yaptığıının kanıtıdır. Aynı zamanda o dönemde hiçbir sınır tanımaksızın istedikleri kadar evlenenlerinde mevcut olduğunu şu hadislerde görüyoruz: İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre: “Cahiliye devrinde on kadınla evli olan Gaylân b. Seleme es Sekâfî ve hanımları aynı anda Müslüman oldular. Bunun üzerine Rasûlullah, bunlardan dördünü seçip diğerlerini bırakmasını emretti.”⁴¹¹

⁴⁰⁵ Yeminini bozan, verdiği sözü tutmayan kimse. Bkz. İbn Manzûr, Lisânü'l-'Arab, II, s. 138; Ezherî, Tehzîbü'l-luğa, IV, s. 278.

⁴⁰⁶ Yeniel vd., Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, 8/194-195.

⁴⁰⁷ Yeniel vd., Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi, 8/194-195.

⁴⁰⁸ Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 28; Demircan, “Câhiliyye ve Hz. Peygamber Dönemi”, s. 17.

⁴⁰⁹ Ateş, İslam'a Göre Cahiliye, s. 331-332.

⁴¹⁰ İbn Mâce, “Nikâh”, 39; Tirmizî, “Nikâh”, 33; Ebû Dâvûd, “Talak”, 25; Buhârî, “Nikâh”, 27.

⁴¹¹ Tirmizî, “Nikâh”, 32.

ve “el-Hâris b. Kays da demiştir ki: Nikâhım altında sekiz kadın varken Müslümanlığı kabul etmişim. Bunu Hz. Peygamber’e anlatınca bunlardan dördünü seçip diğerlerini bırakmamı buyurdu.”⁴¹²

Çöl ortamında yaşayabilmek için fizik gücüne sahip olmak gerekiyordu. Kadın ise kendisini ve ailesini koruyabilecek bu güçten mahrumdu.⁴¹³ Kadınlar ve özellikle yetim kızlar kendi iffet, namus ve canını, aynı zamanda sahip olduğu mülkü koruyabilmek için akrabalarının gözetimi ve himayesi altında yaşamak zorundaydı. Bu durum himaye altındakiler için genelde iyi gibi gözükse de bazen kendilerinin aleyhine farklı sonuçlar olmuş ve birçok yönden mağdur olmuşlardır. Bu mağduriyetlerden birisi de ekonomik yönden idi. Urve’den gelen rivayete göre Hz. Âişe şöyle dedi. “Bir kimsenin himayesinde babası vefat etmiş bir kız çocuğu (yetim) vardı. Kızın güzelliği ve zenginliği, himayesinde olduğu erkeğin (velisinin) hoşuna gider.”⁴¹⁴ Bu nedenle o yetim kızla evlenmek ister. Ama kızın mehri konusunda adaletli davranmaz ve herkesin verecek olduğu kadar mehir vermek istemez. Sonunda bu kimse o kızla malı nedeniyle (hürmalığı) evlenir. Ancak kızla olan konuşmalarında kıza kötü davrandı ve malı konusunda da adaletli olmadı. **‘Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın. Haksızlık etmekten korkarsanız tek kadın veya mülkiyetinizde bulunan cariye ile yetinin;**⁴¹⁵

⁴¹² Ebû Dâvûd, “Talak”, 25; İbn Mâce, “Nikâh”, 40.

⁴¹³ Cevâd Ali, el-Mufaşşal, V, 88-89.

⁴¹⁴ Buhârî, “Nikâh”, 20; Adamın gönlünde kızla evlenmek gibi bir arzu olmadığı halde, sırf o hürmalık sebebiyle bu yetim kızı elinde tutuyordu, ifadesi geçmektedir.

⁴¹⁵ “Buradaki tavsiye, yetimlerin ve kadınların haklarına riayet gerekçesine dayansa bunda cariyelerin de menfaati söz konusudur. Allah Teâlâ ilk önce aile bağı içinde hür kadınlara ve yetimlere yapılan haksızlıkları ortadan kaldırmayı murat etmiş ve bunu sağlayacak hukukî düzenlemelere yer vermiştir. Aynı zamanda, bir çırpıda kölelik ve cariyeliği kaldırmak hikmete uygun bulunmadığından bunu da zaman içinde kaldırmanın çok yönlü tedbirlerini vahyetmiştir. Kefâretler, ibadet sayılarak teşvik edilen ihtiyarî âzat etmeler, kölelere tanınan çeşitli haklar, onların özgürlüklerini kazanmaları konusunda kendilerine maddî yardım yapılması yönündeki teşvikler, köleliğin kaynaklarını kurutmaya yönelik yasaklar bu tedbirler arasındadır. Yetimlerin ve hür kadınların haklarına riayet etmekten korkup cariye ile evli gibi yaşayacak olan müminin avantajı, cariyenin hür kadınlara nispetle daha az hakka sahip bulunmasıdır. Bu tavsiyenin cariye lehine olan tarafı, bir aile kadını olmak ve çocuk doğurması halinde, alınır-satılır bir cariye olmaktan kurtulmaktır. Çünkü İslâm’ın getirdiği bir ıslahat olarak sahibinden çocuğu olan cariye “çocuk annesi” (ümmü’l-veled) adını almakta, artık evden ve elden çıkarılması câiz olmamakta, kocası ölünce de tamamen hürriyete kavuşmaktadır.” Bkz. Karaman vd., Kur’an Yolu, C. 2, s. 15-17.

bu, adaletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır.⁴¹⁶ âyeti, işte bu zât hakkında indi.⁴¹⁷

Hız. Âişe sözünün devamında; “Bu âyet nazil olduktan sonra insanlar, Rasûlullah’a bu konuda soru sorup fetva vermesini istediler. Bunun akabinde Allah Teâlâ şu âyeti indirdi: **‘Senden kadınlar hakkında açıklama (fetva) istiyorlar. De ki: Onlara ait hükmü, Allah ve Kitapta size okunan âyetler açıklıyor: Onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikâhlamak da istemediğiniz yetim kadınlar hakkında, çaresiz çocuklar hakkında, yetimlere adil davranmanız hususunda size okunup duran âyetler açıklıyor.**⁴¹⁸ İyilik olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu eksiksiz bilmektedir.⁴¹⁹ dedi.⁴²⁰

Yine devamında Hz. Âişe şöyle söyleyerek sözlerini bitirdi: “Yüce Allah’ın bu diğer âyetteki ⁴²¹“وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ” kavli de herhangi bir kimsenin himayesinde bulunan yetim kızın, güzellik ve malı az olduğu zaman onunla evlenmeye rağbet göstermiyordu. Bundan dolayı malına ve güzelliğine rağbet ettikleri yetim kızlara adaletli davranmadıkları müddetçe o yetim kızlarla nikâhlanmaktan velileri nehyolundular.”⁴²²

Değerlendirme

Cahiliye döneminde birden fazla kadınla evlenmenin çeşitli sebepleri mevcuttu. İslam Dini’nin zuhur ettiği bölgede özellikle köylerde ve dağ başlarında yaşayan bedevîlerin çok kadınla evlenmelerinin temel sebebi hem düşmana karşı korunmak hem de çevresi üzerinde hakimiyet sağlamak için güçlü ve savaşçı bir nüfusa ihtiyaç duymalarıydı. Aynı zamanda kırsal hayatın güçlüğünden dolayı birçok emekçiye gerek duyulması, kabileler arasında sürüp giden savaşlarda, yağma ve baskınlarda çok sayıda erkeğin ölümüne sebep olması, bunun sonucu olarak da kadın-erkek arasındaki sayı dengesinin erkek aleyhine bozulmaları da sebep olarak gösterilebilir.⁴²³

⁴¹⁶ Nisâ, 4/3.

⁴¹⁷ Buhârî, “Tefsir”, 4.

⁴¹⁸ Nisâ Suresi’nin 2., 3., 6., 9., 10. ve 11. ayetleri kast ediyor. Bkz. Buhârî, “Tefsir”, 4.

⁴¹⁹ Nisâ, 4/127.

⁴²⁰ Buhârî, “Tefsir”, 4.

⁴²¹ Nisâ, 4/127.

⁴²² Buhârî, “Tefsir”, 4.

⁴²³ Karaman vd., Kur’an Yolu, C. 2, s. 15-17.

Araplar savaş anında güçlü olmak ve sonrasında daha fazla ganimet almak için de erkek çocuklara ihtiyaç duyarlardı. Bu ve yukarıda saymış olduğumuz sebeplerden dolayı daha fazla evlilik yapma gereksinimi duymuşlardır. Kızlara ve kadınlara ise genel olarak çok değer vermeyen Araplar onlara karşı haksızlık ve zulüm yapmışlardır. Özellikle kimsesi olmayan yetim kızlar özelinde istedikleri şekilde tasarruf yetkisini elinde bulunduruyorlardı. Onlarla evlenmek isterlerse velisi konumunda olduğundan dolayı istedikleri mehirle gönüllü veya gönülsüz yetimlerle haksız bir şekilde evlilik kurabiliyorlardı.

İslam Dini zuhur etmesiyle birlikte evlilik sayısını teke düşürmemiştir. Buradaki amaç aralarında evlenme engeli bulunmayan veli ile yetim kız arasında mevcut hakların kötüye kullanılmamasıdır. Yetim kızın malı ve evlilik halinde alacak hakkı olan mehir gibi haklarının zayı olması ve onlara karşı adaletli davranılmaması gibi ihtimaller karşısında, velilerin himayelerinde bulunan yetim kızlarla evlenmek yerine, başka kadınlarla evlenmeleri tavsiye edilmiştir. İslam Dini, cahiliyedeki çok evlilik sayısını yetim kızların haklarını da gözetmek için tamamen teke düşürmemiştir. Hz. Peygamber, çok kadınla evliliği 630 yılında Nisa suresinin 3. âyetiyle ıslah ederek dörtle sınırlamıştır.⁴²⁴ Mekke 630 yılında fetholunduğunda⁴²⁵ çok fazla kadınla evli olan Gaylân b. Seleme gibi birçok kişi Müslüman olmuştur.⁴²⁶ Hz. Peygamber, başta Gaylân b. Seleme olmak üzere çok fazla kadınla evli olan Müslümanlara eş sayılarını dörde indirmesini emretmiştir.⁴²⁷

2.14. Küçük Kızlarla Nikâhlanma Hakkındaki Rivayetler

Cahiliye döneminde küçük kızlarla evlenmek Araplar tarafından normal karşılandığı gibi hatta daha çok tercih edilen bir durumdu. Nitekim İslam Dini'nin zuhur etmesiyle birlikte bu uygulama devam etmiştir. Peygamber Efendimiz'in de küçük yaşlarda olan Hz. Âişe ile evlendiği bilinmektedir.⁴²⁸ Hz. Âişe'nin evlenme yaşı konusunda ihtilaflar bulunmaktadır. Bu husus rivayetlere şu şekilde yansımaktadır.

⁴²⁴ Nisâ, 4/3.

⁴²⁵ Nebi Bozkurt ve Mustafa Sabri Küçükaşcı, Mekke, TDV, Ankara, 2003, C. XXVIII, s. 555-563.

⁴²⁶ Mehmet Ali Sönmez, Gaylân b. Seleme, TDV, İstanbul, 1996, C. XIII, s. 415.

⁴²⁷ Tirmizî, "Nikâh", 32.

⁴²⁸ İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kebîr, VIII, 58-61.

Hız. ÂiŖe, kendisinin nakletmiŖ olduğu rivayet ettiğine göre: “Peygamber Hız. ÂiŖe ile altı yaŖındayken evlenmiŖ, dokuz yaŖındayken de zifafa girmiŖtir.”⁴²⁹ Yine kendisinden gelen baŖka bir rivayette göre, “Rasûlullah dokuz yaŖında benimle evlendi ve aynı yaŖta onunla gerdeğe girdim”⁴³⁰ demiŖtir. Hız. ÂiŖe, Rasûlullah vefat ettiğinde ise on sekiz yaŖındaydı.⁴³¹

BaŖka bir rivayette Hız. ÂiŖe Ŗ yle dedi: “Rasûlullah sallallahu aleyhi vesellem beni altı yaŖındayken nik hladı ve dokuz yaŖındayken de benimle zifafa girdi. Daha sonra Medine’ye geldik ve ben gelir gelmez bir ay sıtmaya tutuldum. Bu yüzden sa larım döküldü. Bir süre sonra dökülen sa larım tekrar büyüyerek omuzlarıma kadar indi. O vakit bana  mm  R m n⁴³² geldi. Ben kız arkadaŖlarım ile beraber tahterevalli de oynadığım sırada bana seslendi. Hemen yanına vardım ve o an beni ne yapacağını bilmiyordum. Elimden tutarak beni kapının önünde durdurdu. Nefesim kesilmiŖ, hızcıca soluyordum. Sonunda hızlı solumam kaybolunca  mm  R m n beni bir odaya getirdi. Bir de ne göreyim Ensar’dan birtakım kadınların huzurundaydım. Kadınlar: bana hayırlı uğurlu olsun, dediler. Ümmü R m n da beni o kadınlara teslim etti ve onlar, benim baŖımı yıkayıp çekip çevirdiler. Daha sonra Rasûlullah kuŖluk vakti ansızın çıkıp gelince beni ona teslim ettiler.”⁴³³

Hız. Peygamber’in dıŖında da küçük kızlarla evlilik yapıldığını görmekteyiz. Sadece ona mahsus olmayıp sahabelerin de uyguladığı bir uygulamadır. Abdullah b. Ömer’den nakledilen rivayete göre: Osman bin Maz’un öldüğü vakit, arkasında yetim bir kız kaldı. İbn Ömer: Benim dayım kızın da amcası olan Kudame bin Maz’un, kızın fikrini almadan benimle nik hladı. Bu nikâh meselesi kızın babası vefat ettikten sonra ger ekleŖti. Kız, amcasının yapmıŖ olduğu bu nikâh iŖinden hiç hoŖlanmadı ve el-

⁴²⁹ Buhârî, “Nikâh”, 40; Müslim, “Nikâh”, 10.

⁴³⁰ Müslim, “Nikâh”, 10.

⁴³¹ Buhârî, “Nikâh”, 40; Nesâi, “Nikâh”, 29; Müslim, “Nikâh”, 10.

⁴³² Hazret-i ÂiŖe’nin annesidir. İsmi: Zeyneb bt. Âmir’dir. Ümmü Rum n hicretin altıncı yılında vefat etmiŖ, kabrine bizzat Peygamber sallallahu aleyhi vesellem inerek onun için istiğfarda bulunmuŖ: “Yarabbi! Ümmü Rum n’ın senin ve Res l ’nün yolunda neler çektiği sana meçhul değildir.” demiŖtir. Bkz. İŖhak Emin Aktepe, Ümmü R m n, TDV, İstanbul, 2012, C. XXXXII, s. 328.

⁴³³ Müslim, “Nikâh”, 10.

Muğîre bin Şu'be ile nikâhlanmasını arzuladı. Kız ergenliğe ulaştıktan sonra amcası onu el-Muğîre ile nikâhladı.⁴³⁴

Kızların küçük yaşlarda evlilik yaptığını yukarıdaki rivayetlerde görmekteyiz. Yaş aralığı fark etmeksizin büyük yaşta bulunan kimseler kızlarla evlenebiliyordu. Ama bazen de tam tersine yaşlar arasında denklik olduğunu görmekteyiz. Abdullah b. Büreyde babasından naklederek şöyle diyor: Ebû Bekir ve Ömer, Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fatıma'yı istediler. Fakat Rasûlullah, o küçüktür diye onlara vermedi. Ali isteyince Rasûlullah onu Ali ile evlendirdi. Bu hadisi sadece Nesâi nakletmiştir.⁴³⁵

Değerlendirme

Cahiliye döneminde küçük yaştaki kızlarla yapılan evlilik İslam döneminde kabul görmüş bir uygulamadır. Araplar arasında yapılan bu uygulama sadece Hz. Peygamber'e mahsus olmamak üzere pek çok sahabe tarafından uygulanmıştır.⁴³⁶ İslam Dini'nde bu nikâh, ibkâ edilerek kabul görmüştür.

2.15. Hülle Nikâhı Hakkında Rivayetler

Cahiliye dönemi ve İslam Dini'nin ilk yıllarında evlilik ve boşama noktasında bir sınırlama söz konusu olmadığı için genellikle erkekler tarafından istismar edilmiş ve bu yüzden kadınlar birçok mağduriyete maruz kalmışlardır. Bu gelişmeler üzerine Bakara suresindeki talâkla ilgili hükümleri düzenleyen ayetler nazil olmuştur.⁴³⁷ İnen bu âyetler, erkeğin boşama hakkını üç ile sınırlandırmıştır. Üçüncü boşama gerçekleştikten sonra kadının yabancı biriyle yeni bir evlilik yapmadığı ve bu evliliğin de doğal bir şekilde sona ermediği sürece ilk kocasıyla tekrar evlenemez.⁴³⁸

⁴³⁴ İbn Mâce, "Nikâh", 14.

⁴³⁵ Nesâi, "Nikâh", 7.

⁴³⁶ Müslim, "Nikâh", 10; Nesâi, "Nikâh", 7.

⁴³⁷ Bakara, 2/229-230: "Boşama iki keredir. Her ikisinden sonra ya iyilikle evlilik içinde tutmak veya güzellikle serbest bırakmak gerekir. (Eşlerin) Allah'ın koyduğu kurallara uymamalarından korkmadığınız sürece onlara verdiğiniz mehirden hiçbir miktarı geri almanız sizin için helal olmaz. Eğer Allah'ın kurallarına uymamalarından korkarsanız, kadının evlilikten kurtulmak için bir meblâğ vermesinde taraflara bir vebal yoktur. Bunlar Allah'ın koyduğu kurallardır, öyleyse onları çiğnemeyin. Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir. İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz. İkinci koca da onu boşarsa, birinci kocası ile bu kadının, Allah'ın kurallarına riayet edecekleri kanaatine varırlarsa, tekrar evlilik hayatına dönmelerinde bir sakınca yoktur. Bunlar Allah'ın kurallarıdır, bilmek isteyenler için onları açıklamaktadır."

⁴³⁸ Köse, Hülle, C. XVIII, s. 475-477.

Hız. ÂiŖe'den gelen rivayete göre Ŗ yle demiŖtir: “Rif a'nın karısı Rasûlullah'a gelerek, Rif a beni    talakla boŖadı. Ben de daha sonra Abdurrahman b. Zübeyr ile evlendim. Ancak Abdurrahman b. Zübeyr'in erkeklik organı Ŗu elbise saçağı gibi gevŖek olduğu için erkeklik görevini yapamıyor, deyince Rasûlullah güldü ve sanırım sen ilk kocan Rif a'ya geri dönmek istersin ama ikinci kocan senin bal ağızından, sen de onun bal ağızından tatmadık a bu mümkün olmaz, buyurdu.”⁴³⁹

Tirmizî, Hız. ÂiŖe'nin hadisinin hasen sahih olduğunu söylemektedir. Peygamber aŖabının ve daha sonraki dönemlerdeki birçok  limin uygulaması bu hadise dayanmaktadır. Yani bir erkek eŖini    talak ile boŖar ve o kadında baŖka bir koca ile nik hlanır ve zifaf ger ekleŖmeden ondan boŖanıp ilk kocasına dönmek istese bu helal olmaz.⁴⁴⁰ çünkü İbn Abbas'tan gelen rivayete göre: “Rasûlullah, hulle nikâhıyla evlenen kocaya ve kendisi için hülle yapılan kocaya lanet etmiŖtir.”⁴⁴¹

Ukbe bin Amir el-C hen 'nin rivayet ettiğine göre Rasûlullah, “Ey AŖabım! Ben size kiralık d l hayvanı bildiriyim mi, buyurdu. Sahab ler de ‘Bildir Ey Allah'ın Rasûlü!’ dediler. Hız. Peygamber, O kiralık d l hayvanı h lleci kocadır. Allah h lleci kocaya da kendisi için hülle yapılan kocaya da lanet etsin” buyurdu.⁴⁴² Yani Allah Rasûlü hülle yapana da yaptırana da lanet okumuŖtur.

Değerlendirme

Cahiliye ve İslam'ın ilk yıllarında uygulanan hülle akdi, ahlaksızlığın yayılmasına sebep olduğu gibi Allah'ın emirlerinin korunmasını da zorlaŖtırmaktadır. Aynı zamanda insanın Ŗeref ve haysiyetini zedelemektedir. Bu etkenlere ek olarak sünnete muhalif evlilik akitleri ortaya çıktığı gibi toplumsal birlikteliğin c z lmesi Ŗeklinde de kendini gösteriyor.⁴⁴³ Bu gibi sebeplerle bir yuvanın yıkılmasını engelleme konusunda bir caydırıcılık özelliği taŖıması gerektiğinden İslam Dini tarafından ilga edilmiŖtir.

⁴³⁹ Buhârî, “Ŗeh d t”, 3, “Lib s”, 6, 23, “Talak”, 4, “Edep”, 68; Müslim, “Nikâh”, 17; Nesâi, “Nikâh”, 43, “Talak”, 10; Eb  Dâvûd, “Talak”, 49; İbn Mâce, “Nikâh”, 32; Tirmizî, “Nikâh”, 26.

⁴⁴⁰ Tirmizî, “Nikâh”, 26.

⁴⁴¹ İbn Mâce, “Nikâh”, 33; Tirmizî, “Nikâh”, 27; Eb  Dâvûd, “Nikâh”, 16; Nesâi, “Talak”, 13.

⁴⁴² İbn Mâce, “Nikâh”, 33; Tirmizî, “Nikâh”, 27; Eb  Dâvûd, “Nikâh”, 16; Nesâi, “Talak”, 13.

⁴⁴³ Ay, K t b -s Sitte'de Geçen Nikâhla İlgili Hadislerin Taranması, s. 32

SONUÇ

Kur'ân, nazil olduğu toplum kültüründen ve vakıadan tamamen bağımsız olmadığı için Arapların bildikleri ve uygulayageldikleri örf ve âdetlerinin hepsini ortadan kaldırmamıştır. Yerel kültürde mevcut olan tasavvur, ahkam ve adetler vahiyle örtüştüğü sürece uygulanmaya devam etmiştir. Hz. Âişe, Cahiliye devrinde Meşru (Sahih), İstibda', Raht-Çocuğun Soya İlhakı ve Biğâ' nikâhı olmak üzere dört çeşit nikâh olduğunu bildirse de klasik ve modern dönem İslam tarihi kaynaklarını taradığımızda bu sayı on beşe ulaşmaktadır. Rivayetin dışında kalan diğer nikâh akidleri şunlardır: şığâr, haden, mut'a, za'îne, iştirâ', bedel, makt, teaddüd-i zevcât, hulle, doğmamış kız çocuğuyla ve küçük kızlarla yapılan evlilik. Tespit edilen bu akidlerin Kütüb-i Sitte'deki rivayetlere yansiyip yansımadığını ele aldığımızda Haden, İştirâ' ve Bedel akidlerine dair rivayetlerin yer almadığını fark ettik. Kur'ân-ı Kerim'de ise Haden, Biğâ', Mut'a, Za'îne, Makt, Teaddüd-i Zevcât ve Hulle akidlerine dair âyetler mevcuttur.

Ele alınan âyet ve hadislerde çalışmamızın ikinci amacı olan ilga, ibkâ ve ıslah değerlendirmesi sonucunda Arapların uyguladıkları evlilik akidlerinin çoğunluğu vahiy ve sünnetle örtüşmediği için ilga edilmiştir. Sadece Meşru ve teaddüd-i zevcât akidlerinin ıslah edilerek günümüze kadar bâki kaldığını, küçük kızlarla yapılan evlilik akidinin ise ibkâ edildiğini görmekteyiz. Cahiliye döneminde uygulanan meşru nikâhta verilen mehir, genelde velisinin hakkı olurken İslam döneminde bu akid, tashih edilerek kadının hakkı olarak görülmüştür. İslam Dini'nin ıslah ettiği bir diğer akid ise teaddüd-i zevcâttır. Araplar, düşmanlarına karşı savaşlarda güçlü olup ganimetlerden fazla pay elde etmek için erkek çocuklara ihtiyaç duymuş ve bu yüzden çok fazla evlilik yapmışlardır. Buna bağlı olarak yapılan bu savaşlarda çok sayıda erkeğin ölmesi sonucu kadın sayısı çok fazla artmıştır. İslam Dini, tek evliliği tavsiye etse de hem kadınların fiziksel, duygusal ihtiyaçlarını karşılanması hem de Arapların tasarrufu altından bulunan yetim kızlarla, gönüllü-gönülsüz veya mehirli-mehirsiz bir şekilde haksız evlilikler gerçekleştirmemesi için belirli şartları sağlamak şartıyla dört eşle evliliğe izin vermiştir.

Cahiliye döneminde mevcut olan nikâh şekilleri Asr-ı Saâdet'te de belli bir zaman varlığını sürdürmüştür. İslam Dini'nin zuhur edip esaslarının yerleşmesiyle birlikte bu nikâh çeşitlerinden çoğunluğu, özellikle kadınlar için zulüm ve haksızlık

doğurduğu gerekçesiyle doğrudan bazıları ise içki gibi peyderpey kaldırılmıştır. Kaldırılan bu nikâh akidlerinin ilga edilmesindeki sebep ve hikmetler genel olarak benzerlik göstermektedir. Çoğunlukla evlilik amacı gütmeyen ve sırf nefsanî arzuları tatmin etmek için yapılan bu birliktelikler İslam'ın nikâh düzenine göre zinadan başka bir şey değildi. İnsanların şeref ve haysiyetini zedeleyen bu akidler, ahlaksızlığın yayılmasına sebep olduğu gibi Allah'ın koymuş olduğu emirlerin korunmasını da zorlaştırmıştır.

Erkek zevk ve arzularının tatmininden başka bir şey ifade etmeyen Cahiliye âdeti nikâh türleri, İslam'ın getirdiği sevgi, saygı, sadakat ve güven duygusundan yoksun oluşu sebebiyle hem aile kurumunu hem de insan neslinin devamını da tehlikeye atmaktaydı. Kadınların alacak hakkı olan mehir, nafaka, veraset, talak hakkından mahrum olması, özgürlüğünün elinden alınması ve akidlerin anlaşmalı olması gibi gerekçeler bu akidlerin ortadan kaldırılma sebeplerinin diğer unsurlarıdır.

Zina olduğu için ilga edilen akidler, kız çocuklarının diri diri toprağa gömülmesi ile bağlantılıdır. Özellikle raht nikâhında kadının sadece erkek çocuk doğurduğu zaman beraber olduğu kişileri çağırması bu tezimizi desteklemektedir. Kendi karısından doğan kız çocuğunu diri diri toprağa gömen cahiliye erkeğinin bu şekil nikahlardan ve kendisine nispeti şüpheli olan kız çocuklarını öldüreceği kanaatindeyiz.

Cahiliye devrinde görüldüğü üzere birçok akid bulunsa da Hz. Peygamber sahih nikâh dışında evlilik gerçekleştirmemiştir. Her ne kadar W. Heffening, Hz. Peygamber'in Âliye bt. Zabyân ve Esmâ bt. Nu'mân ile olan evliliklerini kısa süreli olmasından dolayı mut'a nikâhıyla gerçekleştiğini iddia etse de bu gerçeği yansıtmamaktadır. Hz. Peygamberin sahih nikâhla evlendiği bu iki evliliği sona erdirmesinde kendince gerekçeleri vardır. Zaten Ebû Zerr ve İslam âlimlerinin çoğunluğu, seferlere mahsus kılınan mut'anın sadece sahabeye caiz kılındığını görüşündedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla ne Hz. Peygamber'in ne de meşhur sahabîlerin mut'a nikâhı kıydığına dair bir rivayete rastlamadık.

İslam Dini'nin kaldırmış olduğu bu akidlere Hz. Peygamber'in vefatı sonrası dönüş olmamıştır. Her ne kadar bazı müsteşrikler, mut'a nikâhını Hz. Peygamber'in yasaklamadığını, Hz. Ömer'in yasakladığını ve o döneme kadar da uygulandığını iddia etseler de bu gerçeği yansıtmamaktadır. Hz. Ömer, hilafeti esnasında mut'a nikâhıyla

ilgili yasağı bilmeyen kimselerin bu âdete teşebbüs ettiklerini görmüş ve buna kalkışanları zina yapmış sayarak recmedeceğini bildirmiştir. Dolayısıyla Hz. Ömer'in bu davranışı ilk defa yasak koyma değil, Hz. Peygamber'in koyduğu yasağı tekit ve teyit etmek içindir.

İslam Dini, tüm insanlığa hitap eden bir din olduğu için ırk, asalet ve cinsiyete bağlı hiçbir üstünlüğü ve ayrıcalığı kabul etmez. İslam'a göre kadın ve erkek, insanlık düzleminde eşit ve denk olsa da Cahiliyede bu durum söz konusu bile değildi. İslam'ın kadına verdiği değeri görebilmek için Cahiliye döneminde kadının nerede olduğuna, kendisine yapılan muameleye ve tanınan haklara baktığımızda açıkça gördük ki, kadın durum ve konum itibarıyla genel olarak erkeklerden çok aşağıdadır. Neredeyse insan olarak bile kıymet görmemiş olan kadın, erkeğe tanınan pek çok hakka da sahip değildir. Evlilikten sosyal hayata kadar pek çok alanda arka plana atılan kadının fikirlerine ve haklarına çoğunlukla saygı duyulmamıştır. İslam Dini üstünlüğü ancak takvada görmüş ve bu yüzden kadının haksız olarak bulunduğu konumdan çekip çıkarmıştır. Günümüzde kadın üzerinden algı yaparak şeriatın kadınların değerini alçalttığını ve özgürlüğünü ellerinden aldığını savunanlara karşı da bu tez bir cevap niteliği taşımaktadır.

KAYNAKÇA

- ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM**, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî‘es-San‘ânî el-Himyerî. (2000). el-Muşannef fi‘l-Ḥadîş. Beyrut.
- ACARLIOĞLU**, Ahmet. (2019). Câhiliye Arap Toplumunda Kız Çocuklarının Katli Meselesi: İslam Tarihi Perspektifinden Değerlendirme. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(1). ss. 441-460.
- AHMED B. HANBEL**, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. (2001). Müsned. (thk. Şuayb Arnavût vd.). Müessesetü‘r-Risâle.
- AKTEPE**, İshak Emin. (2012). Ümmü Rûmân. TDV. İstanbul.
- ALÎ**, Cevâd. (1971). el-Mufaşşal fi târîhi‘l-‘Arab kıble‘l-İslâm. Dâru‘l-İlm li‘l Melâyin. Beyrut.
- ALÎ**, Cevâd. (1993). el-Mufaşşal fi târîhi‘l-‘Arab kıble‘l-İslâm. (2. Baskı). Sâ‘det-i Câmi‘a. Bağdat.
- ALÎ**, Kevser Kâmil ve Söğüt, Salim. (1993). Çok Evlilik. TDV. İstanbul.
- ALTUNTAŞ**, Mehmet. (2016). Câhiliye Dönemi Evlilikleri Ve Muallaka Şiirlerinde Anlatılan Hayatın Kur‘an Açısından Değerlendirilmesi. *Türkish Studies*, 11(5), ss. 45-68.
- ÂLÛSÎ**, Ebü‘l- Meali Cemaleddin Mahmûd Şukri b. Abdullah b. Mahmûd. (t.y.). Bulûğu‘l-Ereb fi Ma‘rifeti Ahvâlî‘l-‘Arab. (tsh. Muhammed Behcet el-Eserî). Dâru‘l- Kitabu‘l-Mısriyye. Kahire.
- ÂLÛSÎ**, Ebü‘s-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî. (2005). Rûhu‘l-Me‘ânî fi Tefsîri‘l-Ḳur‘ânî‘l-‘Azîm ve‘s-Seb‘i‘l-Meşânî. Beyrut.
- ATAR**, Fahrettin (1991). Azil. TDV. İstanbul.
- ATAR**, Fahrettin. (2007). Nikâh. TDV. İstanbul.
- ATEŞ**, Ali Osman. (1996). İslâm’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri. Umut Matbaacılık. İstanbul.
- ATEŞ**, Ali Osman. (2014). İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri. Beyan Yay. İstanbul.
- AYDIN**, Mehmet Âkif. (2003). Mehîr. TDV. Ankara.
- AYNÎ**, Ebû Muhammed (Ebü‘s-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. (t.y.) ‘Umdetü‘l-kârî fi şerhi Şahîhi‘l-Buḥârî. I-XXV. Dâru‘l-İhya. Beyrut.

- AYNÎ**, Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî. (1972/1392). 'Umdetü'l-kârî fî şerhi Şahîhi'l-Buhârî. Şerike Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evladuhu. Kahire.
- AZİMLİ**, Mehmet. (2003). Hz. Aişe'nin Evlilik Yaşı Tartışmalarında Savunmacı Tarihçiliğin Çıkmazı. *İslâmî Araştırmalar*, 16(1), 28–37.
- BAĞLI**, Mazhar ve Sever Aysan (2005)-(7). Tabulaştırılan/Tabulaşan Kurumun (ailenin) Kurbanlıklar Edinme Pratiği: Levirat ve Sororat. *Aile ve Toplum Dergisi*, 2(8).
- BAKKALOĞLU**, Abdüssamet. (1995). Câhiliyye Dönemi Âile Hukuku. Marmara Üniversitesi. İstanbul.
- BARDAKOĞLU**, Ali. (2007). Bedel. TDV. İstanbul.
- BERKİ**, Ali Himmet ve Keskiöğlü Osman. (2001). Hatemü'l-Enbiyâ Hz. Muhammed ve Hayatı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yay. Ankara.
- BERRÛ**, Tevfik. (1996). Târîhi'l Arabî'l- Kadîm. Dâru'l- Fikr. Dimeşk.
- BEYHAKÎ**, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Alî. (1353). es-Sünenü'l-Kübrâ. Haydarabad.
- BEZZÂR**, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî. (1988/ 2009). el-Baḥru'z-Zehḥâr (nşr. Maḥfûzurrahmân Zeynullâh, Adil b. Sa'd, Sabrî Abdulḥâlîk eş-Şâfiî). I-XVIII. Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem. Medine.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi. (t.y.). Büyük İslâm İlmihali. Bilmen Yay. İstanbul.
- BİLMEN**, Ömer Nasuhi. (t.y.). Hukûki İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu. Bilmen Yay. İstanbul.
- BOYNUKALIN**, Ertuğrul. (2003). Makâsıdü's-Şerîa. TDV. Ankara.
- BOZKURT**, Nebi ve Küçükaşcı, Mustafa Sabri. (2003). Mekke. TDV. Ankara.
- BUHÂRÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm Cu'fî. (2011). el-Câmi'u's-Sahîh. (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Dâru'l- Hadis. Kahire.
- CAETANÎ**, Leone. (1924-1927). İslam Tarihi. İstanbul.
- CANAN**, İbrahim. (2011). Namus Fitnesi Mut'a Nikâhı. Işık Yay. İstanbul.
- CEVHERÎ**, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd. (2009) Tâcû'l-luḡa ve şîḥâḥu'l-'Arabiyye. (thk. Muhammed Muhammed Tâmir). Dâru'l-Hadîs. Kahire.
- CHELHOD**, Joseph. (1954-2002). Rada. The Encyclopaedia of Islam. (new edition). Leiden.

- ÇİN**, Halil. (1988). İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme. Selçuk Üniversitesi Yay. Konya.
- COŞKUN**, Selçuk. (2004). Hadislerin Tarihe Arzının Uygulamadaki Bazı Problemleri (Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Örnekleminde Bir İnceleme). *EKEV Akademi Dergisi*, 8(20), 177-196.
- CÜRCÂNÎ**, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî. (1983). el-Tâ'rîfât, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye. Beyrut.
- ÇAĞATAY**, Neşet. (1982). İslamdan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı. (4. Baskı). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. Ankara.
- ÇAĞRICI**, Mustafa. (1998). Hilim. TDV. İstanbul.
- ÇELİK**, İbrahim. (2004). Mele'. TDV. Ankara.
- ÇUBUKÇU**, Asri. (1992). Buâs. TDV. İstanbul.
- ÇUBUKÇU**, Asri. (1994). Ebû Kays. TDV. İstanbul.
- DÂREKUTNÎ**, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. (1966/1386). es-Sünen. Dârü'l-Mehâsin. Kahire.
- DÂRİMÎ**, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. el-Fazl. (1994-1996). es-Sünen. I- VI. (thk. Abdullah Aydın). Madve Yay. İstanbul.
- DAVUDOĞLU**, Ahmet. (1980). Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi. Sönmez Neşriyat.
- DEMİRAYAK**, Kenan. (2009). Arap Edebiyatı Tarihi-I Cahiliye Dönemi (1. Baskı). Fenomen Yay. Erzurum.
- DEMİRCAN**, Adnan. (2003). Câhiliyye ve Hz. Peygamber Döneminde Çok Kadınla Evlilik. *İstem*, (2), ss.9-32.
- DEMİRCAN**, Adnan. (2014). Hz. Peygamber'in sallallahu aleyhi vesellem Ailesi ve Aile Hayatı. Ufuk Yay. İstanbul.
- DEMİRCAN**, Adnan. (2017). Cahiliyeden İslam'a Kadın ve Aile. Beyan Yay. İstanbul.
- DEMİRCAN**, Adnan. (t.y.). Cahiliye ve Hz. Peygamber Dönemi Uygulamalarıyla Nikâh. *Diyanet İlmî Dergi*, 49(3), ss.21-42.
- DEMİRER**, Ahmet. (2019). Mut'a Nikâhı ile İlgili Hadislerin Tahric ve Tenkidi. Adana.
- DERMENGHEM**, Emile. (1930). Muhammed'in Hayatı. trc: Reşat Nuri. İstanbul.
- DİNDİ**, Emrah. (2014). Kur'an'da İslam Öncesi Kültürün İzleri. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

- DİRİK**, Mehmet. (2015). İslâm Aile Hukukuna Göre evlenmede Eşler Arasında Denklik. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, (26), ss. 229-262.
- DİYARBEKRÎ**, Kādî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasen. (1283). Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefs. (I-II). Dâru's-Sâdır. Kahire.
- DOĞRUL**, Ömer Rıza. (1978). Büyük İslâm Tarihi. Eser Neşriyat ve Dağıtım. İstanbul.
- DÖNDÜREN**, Hamdi. (1995). Delilleriyle Aile İlmihali. nşr. Altınoluk. İstanbul.
- DÖNMEZ**, İbrahim Kâfi. (2006). Mut'a. TDV. İstanbul.
- DÖNMEZ**, İbrahim Kâfi. (2008). Ruhsat. TDV. İstanbul.
- DURMUŞ**, İsmail. (2019). Su'lûk. TDV. (3. Baskı). Ankara.
- EBÛ DÂVÛD**, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistânî. (1981). es-Sünen. Çağrı Yay. İstanbul.
- EBÛ DÂVÛD**, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi, es-Sicistânî. (2009). es-Sünen. (thk. Şuayb el- Arnaud – Muhammed Kâmil Kurunbilî – Şâdî Muhsini'ş-Şiyab). Dâru'r- Risaleti'l- Alemiyye. Beyrut.
- ERDİM**, Enes. (2003). İslâm Öncesi Evlilik Kurumuna Kur'an'ın Yaklaşımı. Elâzığ.
- ERKAL**, Mehmet. (2013). Zekât. TDV. İstanbul. 2013.
- ERUL**, Bünyamin. (2006). Hz. Âişe Kaç Yaşında Evlendi? Dokuz mu? On Dokuz mu? *İslâmî Araştırmalar*. 19 (4). ss.637-649.
- ERUL**, Bünyamin. (2012). Veda Haccı. TDV. İstanbul.
- EZHERÎ**, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. Ezher el-Herevî. (2001). Tehzîbü'l- Luğa. Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî. Beyrut.
- FAYDA**, Mustafa. (1989). Âişe. TDV. İstanbul.
- FAYDA**, Mustafa. (1993). Câhiliye. TDV. İstanbul.
- FAYDA**, Mustafa. (1993). Cevâd Ali. TDV. İstanbul.
- FÎRÛZÂBÂDÎ**, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. (1987). el-Ğâmûsü'l-Muhtâ. Müessesetü'r-Risale. Beyrut.
- GÖKSEL**, İshak. (2019). Misyar Nikâhı. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- GUFEYLÎ**, Fehd b. Muhammed b. Muhammed. (2011). es-Senâ el-Vehhâc fî Sinni Âişe İnde'z-Zevâc. Dâru's-samî'î. Riyâd.
- GÜLEÇ**, Hasan. (2010). Şiğâr. TDV. İstanbul.

- GÜNALTAY, M. Şemseddin.** (1926). Kable'l-İslam Araplarda İctimai Aile. *Darü'l-Fünun İlahiyat Fakültesi Mecmuası*, 1(4), ss.74-104.
- GÜNALTAY, M. Şemseddin.** (1997). İslam Öncesi Araplar ve Dinleri. Mehmet Mahfuz Söylemez. Mustafa Hizmetli. Ankara Okul Yay. Ankara.
- GÜNALTAY, M. Şemseddin.** (2006). İslam Öncesi Arap Tarihi. (sad. Mehmet Mahfuz Söylemez). Ankara Okulu Yay. Ankara.
- GÜRKAN, Ahmet.** (t.y.). İslam Kültürünün Garbı Medenîleştirilmesi. Nur Yay. Ankara.
- HALİL B. AHMED,** Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî. (t.y.) Kitâbü'l-Ayn. thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrâhim Sâmerî. Dârü ve Mektebetü'l-Hilal. y.y.
- HAMÎDULLAH,** Muhammed. (1998). Hayber. TDV. İstanbul.
- HAMÎDULLAH,** Muhammed. (1998). Huneyn Gazvesi. TDV. İstanbul.
- HAMÎDULLAH,** Muhammed. (2003). İslâm Peygamberi. (çev. Salih Tuğ). İrfan Yay. İstanbul.
- HASAN,** İbrahim Hasan. (1964). Tarihu'l-İslam es-Siyâsî ve'd-Dini ve's-Sekafî ve'l-İctimai. Kahire.
- HATTABÎ,** Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî. (1991). Me'âlimü's-Sünen. Beyrut.
- HEFFENİNG.** (1940-1988). Mut'a. İslâm Ansiklopedisi. İstanbul.
- HEFFENİNG.** (1964). Nikâh. İslâm Ansiklopedisi. İstanbul.
- İBN ABDÎ'L-BERR,** Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. (1960). el-İstî'âb fî Ma'rifeti'l-Aşhâb. (I-IV). Kahire.
- İBN ÂBÎDÎN,** Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî. (1983). Reddû'l-Muhtâr 'ale'd Dürri'l-Muhtâr. (trc: Ahmet Davudoğlu). Şamil Yay. İstanbul.
- İBN ACÎBE,** Ebû'l Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî. (2010). el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Şur'ânî'l-mecîd. Beyrut.
- İBN ASÂKİR,** Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. (2000). el-Mu'cemü'l-Müştemil 'Alâ Zikri Esmâ'i Şüyûhi'l-E'immeti'n-Nübel. (I-III). (thk. Vefa Takiyyü'd-Dîn). Dârü'l-Beşâir. Dimeşk.
- İBN ATIYYE,** Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdîrrahmân b. Gâlib el-Muhâribî el-Gırnâtî el-Endelüsî. (2001). el-Muharrerü'l-Vecîz fî Tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz. (thk. Abdüsselam Abdüssafî Muhammed). Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye. Beyrut.

- İBN CEVZÎ**, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî. (h.1422). Zâdu'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr. (I-IV). (thk. Abdurrezzak el-Mehdî). Dâru'l-Kitâbu'l-Arabî. Beyrut.
- İBN EBÛ ŞEYBE**, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. (1989). el-Muşannef fî'l-Ehâdîs ve'l-Âşâr. Beyrut.
- İBN HABÎB**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb İbn Ümeyye b. Amr el-Haşimî. (t.y.). el-Muḥabber. (tsh. Ilse Lichtenstadter). Dâru'l-Âfâkî'l Cedîde. Beyrut.
- İBN HACER**, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. (t.y.). Fethu'l-Bârî bi-şerḥi Şahîhi'l-Buhârî. (thk-tsh. Muhammed Fuâd Abdülbâkî-Muhibbüddin el-Hatîb). Dâru'l-Ma'rife. Beyrut.
- İBN HİŞÂM**, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. (1937). es-Sîretü'n-Nebeviyye. Dâru'l-Fikr. Kahire.
- İBN KESÎR**, Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. (1987). Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'Azîm. (I-IV). Çağrı Yay. İstanbul.
- İBN KUDÂME**, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî. (2015). Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğnî Muhtasarı. (çev: A. Alparslan Tunçer). (I-IV). Karınca-Polen Yay. İstanbul.
- İBN MÂCE**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî (t.y.). es-Sünen, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Daru İhyâi't-Türasi'l-Arabi. Kahire.
- İBN MÂCE**, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. (t.y.). es-Sünen. (tahk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî). Dâru'l İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabiyye. y.y.
- İBN MANZÛR**, Ebü'l Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. (2003). Lisânü'l-'Arab. Beyrut.
- İBN SA'D**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. (1957). eṭ-Ṭabaḳâtü'l-Kübrâ. Beyrut.
- İBNÜ'L ESÎR**, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. (1970). Üsdü'l-Ğabe fî Ma'rifeti's- Sahâbe. (thk. Muhammed İbrahim el-Bennâ- Ahmed Âşûr). y.y.
- İBNÜ'L-HÜMÂM**, Kemâleddin Muhammed b. Abdolvâhid (1315/1897). Şerhu Fethu'l-Kadîr. Beyrut.
- İSFAHÂNÎ**, Ebü'l-Ferec Alî b. el-Hüseyn b. Muhammed b. Ahmed el-Kureşî. (t.y.). el-Eğânî. Kahire.

- KANDEMİR, M.** Yaşar. (2006). Hanımların Dilinden Hz. Peygamber, Hz. Peygamber ve Aile Hayatı. Ensar Neşriyat. İstanbul.
- KAPAR, Mehmet Ali.** (1995). Eyyâmü'l-Arab. TDV. İstanbul.
- KAPAR, Mehmet Ali.** (1998). Hevâzin. TDV. İstanbul.
- KAPAR, Mehmet Ali.** (2004). Mev'ûde. TDV. Ankara.
- KARA, Fatıma.** (2019). Cahiliye Nikâhları ve Cahiliye Nikâhlarının Günümüzdeki Tezahürleri. Süleyman Demirel Üniversitesi. Isparta.
- KARAMAN, Hayreddin.** (2019). Başlangıçtan Günümüze Kadar İslâm Hukuk Tarihi. İz Yay. İstanbul.
- KARAMAN, H., Çağrı, M., Dönmez, İ.K. ve Gümüş, S.** (2020). Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir. Dib. Yay. Ankara.
- KESKİOĞLU, Osman.** (1969). Fıkıh Tarihi ve İslam Hukuku. Müftüoğlu Yay. Ankara.
- KOÇAK, Zeynep Canan.** (2017). İslam Öncesi Arap Aile Yapısının Hz. Peygamber ve Hadisler Üzerindeki Etkisi. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), ss.237-271.
- KOÇYİĞİT, Talat.** (1980). Hadis İstılahları. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- KONEVÎ, Kasım b. Abdullah.** (1986). Enîsü'l-Fukahâ (thk. Ahmet Abdürrezzak el-Kubeysi). Daru'l-Vefa. Cidde.
- KÖSE, Saffet.** (1998). Hulle. TDV. İstanbul.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh.**(1967). el-Câmi'li Ahkâmi'l-Şur'ân. (3. Baskı). Kahire.
- KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh.**(1998). el-Câmi'li Ahkâmi'l-Şur'ân. Beyrut.
- LEBLEBİCİ, Hatice Kübra.** (2020). Cahiliye Dönemi'nde Aklın İşlevsel Rolü, II. Ulusal Genç Akademisyenler "Cahiliye Dönemi". Ed. Feyza Betül Köse. *KSÜ Siyer-i Nebi Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi*. Kahramanmaraş.
- MALİK B. ENES, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî.** (1981). el-Muvaṭṭa'. Çağrı Yay. İstanbul.
- MARTI, Huriye.** (2012). Ümmü Külsûm bint Ali. TDV. İstanbul.
- MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî.** (1994). el-Hâvi'l-Kebîr. Beyrut.

- MECMU'A MİNE'L-MÜELLİFİN**, Mu'cemu'l-Arabî El-Esâsî. (1988). Arap Eğitim Kültür Bilim Örgütü. Tunus.
- MEVSİLÎ**, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd, el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr (1975). Daru'l-Marife. Beyrut.
- MUHAMMED MUHYİDDİN ABDULHAMÎD**, (t.y). el-Ahvâlü's-Şahsiyye fi's-Ser'ati'l-İslâmiyye. nşr. İlmiyye. Beyrut.
- MUKÂTİL B. SÜLEYMÂN**, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî (h.1423). et-Tefsîru'l-Kebîr. (tahk. Abdullah Mahmud). Dâru'l-İhyâ. Beyrut.
- MÜSLİM B. EL-HACCÂC**, Ebü'l-Hüseyin el-Kuşeyri en-Nisâburi (2006). el-Câmi'u's-Sahîh. (thk. Nazr b. Muhammed el-Fâriyâbî Ebû Kuteybe). Daru't-Taybe. (y.y)
- NESÂÎ**, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. (1981.) es-Sünen. Çağrı Yay. İstanbul.
- NEVEVÎ**, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî (2003/1424). el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. el-Haccâc. Dâru Âlemi'l-Kütüb. Riyad.
- NEVEVÎ**, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. (t.y.). el-Minhâc fî şerhi Şahîhi Müslim b. el-Haccâc. Beyrut.
- ÖMER FERRÛH**, Ömer b. Abdîrrahmân (1981). Târîhu'l-edebi'l-'Arabî. I-VI. Dâru'l-İlm. Beyrut.
- ÖZAYDIN**, Abdülkerim. (1991). Arap. TDV. İstanbul.
- ÖZTÜRK**, Mustafa. (2009). Tefsirde Ehl-i Sünnet-Şia Polemikleri. Ankara.
- ÖZTÜRK**, Mustafa. (2019). Cahiliyeden İslamiyet'e Kadın. Ankara Okulu Yay. Ankara.
- RÂĞİB EL-İSFÂHÂNÎ**, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal. (2009). el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân. (thk. Safvân Adnân Dâvûdî). Dâru'l-Kalem. (4. Baskı). Dimeşk.
- RÂZÎ**, Ebû Abdillâh Zenüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdülkâdir. (1988). Muhtârü's-Sıhâh. Mektebetü'l-Lübnân. Beyrut.
- SA'LEBÎ**, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî en-Nisâbûrî. (2004). el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân. Beyrut.
- SABUNCU**, Ömer. (2011). Son Peygambere İlk İnanan İnsan Müminlerin Annesi Hz. Hatice. Semerkand Yay. İstanbul.

- SABUNCU**, Ömer. (2015) Hz. Âişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve İslâm Tarihindeki Yeri. Harran Üniversitesi. Şanlıurfa.
- SARICIK**, Murat. (1996). Cahiliye Nikâhı Mut'a ve Diğer Cähiliye Nikâhları. *SDÜİFD*, (3), ss.41-73.
- SARICIK**, Murat. (2016). Medine Dönemi. Hilal Ofset Matbaası. Isparta.
- SARICIK**, Murat. (t.y.). İnanç ve Zihniyet Olarak Cahiliye. Tuğra Ofset. Isparta.
- SAVAŞ**, Rıza. (1995). Hz. Aişe'nin Evlenme Yaşı İle İlgili Farklı Bir Yaklaşım. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (9), ss.139-144.
- SCHACHT**, Joseph Franz. Nikâh maddesi. MEBİA.
- SEMERKANDÎ**, Alâuddin Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. (1994). Tuḥfetü'l-Fukahâ. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiye. (2. Baskı). Beyrut.
- SERAHSÎ**, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. (2008). el-Mebsût. (I-XXXI). (edt. Mustafa Cevat Akşit, Gümüşev). İstanbul.
- SERAHSÎ**, Ebû Bekr Şemsü'l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed (t.y.). el-Mebsût. (I-XXX). (2. Baskı). Beyrut.
- SÖNMEZ**, Mehmet Ali. (1996). Gaylân b. Seleme. TDV. İstanbul.
- SPIES**, Otto. (1994). Mehîr. TDV. İstanbul.
- SUĞDÎ**, Ebû'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Muhammed. (1984/1404). en-Nütef fi'l-Fetâvâ. (thk. Selahaddîn Abdüllatif en-Nâhî). Dâru'l-Furkân. Amman. Müessesetü'r-Risâle. (2. Baskı). (I-I). Beyrut.
- SÜYÛTÎ**, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. (1983). ed-Dürrü'l-menşûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr. Beyrut.
- ŞATI'**, Aişe Abdurrahman bintü's-Şatî'. (1994). Rasûlullah'ın Annesi ve Hanımları. çev. İsmail Kaya. (6.Baskı). Uysal Kitabevi. Konya.
- ŞEHRİSTÂNÎ**, Muhammed ibn Abdilkerîm. (1992). el-Milel ve'n-Nihal. I-II. (thk. Ahmed Fehmî Muhammed). Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye. Beyrut.
- ŞEKER**, Hatice. (2019). Kütüb-i Sitte'deki Evlilik ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.
- ŞELEBÎ**, Muhammed Mustafa. (1977). Ahkâmü'l-Üsre fi'l-islâm. y.y. Beyrut.
- ŞEVKÂNÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. (1413/1993). Neylû'l-Evtâr Şerhu Münteḫa'l-Aḥbâr. I-VIII. (tahk. Üsâmeddîn es-Sabâbetî). Dâru'l-Hadîs. Mısır.

- ŞEVKÂNÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. (t.y.). Neylû'l-Evtâr Şerhu Münteķa'l-Aḥbâr. I-VIII. Mısır.
- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî. (1387/1967). Târîḥu'l-Ümem ve'l-Mülûk. (thk. Muhammed Ebü'l-Fadl İbrahim). I-XI. (2. Baskı). Beyrut.
- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî (1954). Câmi'u'l-Beyân 'an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân. (I-XXX). (2. Baskı). Mısır.
- TAYŞÎ**, Mehmet Serhan. (2022). Kiyâfe. TDV. Ankara.
- TERMÂNİNÎ**, Abdüsselam (1984). ez-Zevâc 'inde'l-Arab fi'l-Câhiliyyeti ve'l-İslâm. Alemü'l-Ma'rife. (I-I). Kuveyt.
- TİRMİZÎ**, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre. (t.y.). es-Sünen. (thk. Muhammed b. Nasırî'd-din Elbânî). Mektebetü'l- Maarif lil'n-neşr ve't- tevârih. Riyad.
- TÜRKMEN**, Elif Kübra. (2019). Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evliliklerin İslam Hukukuna Yansımaları. Osman Gazi Üniversitesi. Eskişehir.
- TÜRKMEN**, E.K. ve Acar, A. (2020). Cahiliye ve Asr-ı Saâdetteki Evlilik Öncesi Uygulamaların İslam Hukukuna Yansımaları. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*. (35). ss.305-330.
- UĞUR**, Mücteba (1400/1980). Hicri I. Asırda İslam Toplumu. Çağrı Yay. İstanbul.
- ÜNAL**, Yavuz. (1993). Hadis Verilerine Göre Mut'a Nikâhı. *OMÜİFD*. 7(7). ss.155-180.
- VON RUBRUK**, Wilhelm. (2001). Moğolların Büyük Hanına Seyahat. (trc. Ergin Ayan). Ay Işığ kitabları. İstanbul.
- YA'KÛBÎ**, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Ca'fer b. Vehb b. Vâzih. Târîḥu'l-Ya'kûbî. (1412/1992). Dâru Sâdır. Beyrut.
- YARAN**, Rahmi (1994). Düğün. TDV. İstanbul.
- YAZIR**, Elmalılı Muhammed Hamdi. (1979). Hak Dini Kur'ân Dili. (I-IX). Eser Neşriyat ve Dağıtım. İstanbul.
- YENİEL**, Necati ve Hüseyin Kayapınar (t.y.). Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi. Şamil Yay.
- YILDIRIM**, Suzan. (2004). Hz. Âişe'nin Evlilik Yaşı Etrafındaki Tartışmalar. *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi*, 2(4), ss.237-247.
- ZEBÎDÎ**, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirrezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî. (1965). Tâcü'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs. Küveyt.

ZENÂTÎ, Mahmûd Selam. (1986). en-Nazmu'l-ictimaiyye ve'l-kânuniyye fî biladi'n-nehreyn ve inde'l-Arab kable'l-İslâm. y.y.

ZEYDAN, Abdülkerîm Zeydân Behîc el-Ânî el-Kehlî el-Muhammedî. (1993). el-Mufaşşal fî Ahkâmi'l-Mer'e ve'l-Beyti'l-Müslim fî ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye. Beyrut.

ZEYDAN, Corci. (1976). İslam Medeniyeti Tarihi. (çev. Zeki Megâmiz). İstanbul.

WIKİPEDIA.(07.01.2023).AbdüsselamTermânîni.https://ar.m.wikipedia.org/wiki/%D8%B9%D8%A8%D8%AF_%D8%A7%D9%84%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85_%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86%D9%8A%D9%86%D9%8A#.(e.t. 10.10.2023)

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Adı ve Soyadı : Abdullah Yılmaz

Eğitim Durumu :

Ön lisans : Anadolu Üniversitesi Adalet Fakültesi

Lisans Öğrenimi : Burdur MAKÜ İlahiyat Fakültesi

Yabancı Dil ve Düzeyi :

Arapça : İyi